

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny křesťanského umění

Štěpán Valecký

Znaky zemí Koruny české ve středověku

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Buben, Ph.D.

Praha 2012

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

.....

Bibliografická citace

Znaky zemí Koruny české ve středověku [rukopis] : **diplomová práce** / Štěpán Valecký ; vedoucí práce: PhDr. Milan Buben, Ph.D. Praha 2012. počet stran 161s.

Anotace

Práce se zaměřuje na českou zemskou a panovnickou heraldiku v době středověku. Věnuje se období od úsvitu heraldiky až k počátkům husitské revoluce. Snaží se osvětlit původ heraldických figur stejně jako důvody užívání dvou heraldických figur u českého panovnické dynastie. Zaměřuje se na zdvojení ocasu a pokusí se o vysvětlení této neobvyklé heraldické figury. Podobně shrne i názory na moravskou šachovanou orlici. Hlavním těžištěm práce je však samotné shromáždění heraldických památek a představení vývojové řady zobrazování a formálního srovnávání figur. Pozornost bude věnována památkám numismatickým, sfragistickým, sochařským (reliéf) i malířským (knižní malba, nástěnná malba), ale pokusí se přihlídnout i k literárním památkám poezie, kroniky nebo popis nedochované památky).

Klíčová slova

Český zemský znak, erb českého krále, středověk, dvouocasý lev, svatováclavská orlice, moravská orlice.

Abstract

The Coats of Arms in the countries of the Bohemian Crown in the Middle Ages

The theme of work is Bohemian Coats of Arms in the medieval times. This work deals with the period between the rising of heraldry and the time of Hussite revolution. The most interesting question is the change from eagle into lion and also the question of raising the double lion's tails or chequered Moravia eagle.

This work is trying to map progress with the help of pictorial, book painting, wall painting and sculptural sigillography, numismatology, sculptural relief and of course in too literary works.

Keywords

the Bohemian Arms , coat-of-arms Bohemian king, the Middle Ages, double tails lion, St. Wenceslas eagle, Moravia eagle.

Počet znaků (včetně mezer): 275 602

Poděkování

Především bych chtěl poděkovat panu PhDr. Milanu Bubnovi Ph.D. za jeho ochotu a za odborné rady udílené v průběhu celého psaní této práce. Stejně tak bych rád projevil díky za cenné rady panu profesoru PhDr. Jiřímu Kuthanovi, DrSc., Dr.h.c.

Nerad bych zapomněl na podporu rodiny. Děkuji za korekci textu panu Vojtěchu Zadražilovi a především bych poděkoval za podporu a obrazovou přílohu Barboře Zadražilové.

Štěpán Valecký

Obsah

Úvod.....	7
1. K heraldice	9
2. K terminologii	11
3. K literatuře	12
4. Počátky české panovnické heraldiky	22
5. Přemysl Otakar I.	34
5.1.Přemysl Otakar I.	34
5.2.Původ figury lva.....	38
5.3.Vladislav Jindřich a Děpolticové.	42
6. Václav I.	45
6.1. Václav I.	45
6.2. Moravské markrabství.....	47
7. Přemysl Otakar II.	49
8. Václav II.....	76
9. Václav III.	87
10. Jan Lucemburský..	88
11. Karel IV.....	103
12. Václav IV..	124
12.1.Václav IV.....	124
13.2.Následný vývoj	127
Závěr	130
Seznam použité literatury a pramenů.....	132
Obrazová příloha.....	149
Seznam vyobrazení	158
Resume.....	160

Úvod

Samotná heraldika není toliko v centru pozornosti uměleckohistorické literatury, přestože zobrazení erbů často pomáhá při datování památek. V takovém případě je ale na místě jistá opatrnost. Majitel erbovní galerie si ne vždy nechával vyobrazit erby zemí, které mu patřily. Často jsou zobrazeny i znaky těch zemí, které si panovník pouze nárokoval, ale ještě jim de facto nevládnul.

Málokdy je však badatelská pozornost věnována samotnému erbovnímu vyobrazení. Přesto však lze na základě jistých formálních znaků sledovat určité zobrazovací prvky, které jsou podmíněné dobou vzniku díla. Jedním z takových činitelů je tvar štítu. Ten především určoval podobu heraldické figury.

Heraldika jakožto identifikační středověký systém dávala příležitost uplatnění se mnoha středověkým umělcům v různých uměleckých oborech. Na četných středověkých heraldických vyobrazeních je patrná rozdílná autorská kvalita a samotný štít měl mnoho podob. Autor samozřejmě musel dodržet erbovní figuru a tinktury erbu a nepochybně byl ovlivněn i dobovým vkusem, ale samotné provedení bylo v jeho rukách. Jednotlivá vyobrazení se samozřejmě také vzájemně ovlivňovala a vycházela ze sebe navzájem, jak je to v umění běžné. Při sledování jednoho konkrétního erbu v běhu času na různých památkách tak dostaneme nepřeborné množství heraldických vyobrazení, u kterých lze sledovat určitý vývoj.

Tato práce se snaží zachytit vývoj české panovnické heraldické symboliky v době raného a vrcholného středověku. Tedy od možných protoheraldických a heraldických vzorů, ze kterých pravděpodobně vychází, přes jeho úplnou proměnu až k ustálení jedné figury ve znaku. Práce si klade za cíl shromáždit všechna známá vyobrazení erbů českého panovníka a představit jejich vývojovou řadu. Podle těchto zobrazení se pokusí osvětlit jejich původ, proměny a užívání. Množné číslo je použito záměrně, protože český panovník neužíval vždy pouze jednoho erbu.

Této problematice kupodivu není v české historiografii věnována příliš velká pozornost. V literatuře- a to nejen v té odborné- lze nalézt množství teorií, které často přejímají staré názory nebo vycházejí pouze z domněnek. V práci se pokusím relevantní teorie shrnout a vyložit. V literatuře se také můžeme setkat s množstvím zejména heraldických nepřesností, které jsou často autory opakovány a které se tato práce bude snažit uvést na pravou míru.

Při představení heraldických památek bude v práci postupováno chronologicky. Tedy od vzniku a počátku heraldiky po první zmínky a použití znaku českým knížetem či později českými králi až do doby, kdy je český znak zobrazen ve dvojici s erbem císařským a vyjadřuje jednu panovnickou osobu. Možné úskalí práce lze vidět, ve velké sbírce různých rozdílných památek a materiálu, které k sobě pojí pouze česká panovnická heraldická výzdoba. Čistě chronologický postup však dává pevný systém a dobře demonstruje onu vývojovou řadu, která je vlastním cílem práce.

První kapitoly práce jsou věnované době před polovinou 12. století, kdy se objevují první znamení velmi podobná pozdějším heraldickým figurám. Tyto znaky se vyskytují především na mincích, avšak nelze je ještě všechny prohlásit za heraldické symboly i přes jejich velkou podobnost s pozdějšími erby. Zde se bude jednat o znaky související s křesťanskou symbolikou či s funkcí čistě dekorativní, tedy nikoliv o znaky ve smyslu dědičně heraldickém. Dále se práce zaměří na heraldickou proměnu panovnické erbovní figury ve století 13. a následné její ustálení. Pozornost bude zaměřena i na veškeré heraldické možnosti užití v rámci heraldických pravidel a dobových konvencí. Vývojová řada je zakončena dobou Václava IV. V jeho době a především v době následující dochází k celkové umělecké proměně v zobrazování heraldických figur.

Hlavní pozornost však bude věnována době Přemyslovců, protože především za jejich vlády se utváří podoba českého znaku a dochází k proměně erbovních figur. V tomto tématu najdeme ještě řadu nezodpovězených otázek nebo sporných momentů, které by měly být vyřešeny. Jedná se především o otázky historického výzkumu, které s tímto tématem velice úzce a neoddelitelně souvisí.

Velkou a doposud ne zcela objasněnou otázkou nadále zůstává původ českého znaku. Původ figury orlice je možné hledat ve vzoru říšském. Původ figury lva je mnohem méně jednoznačný.

Zásadním a rozhodujícím prvkem, který udával podobu znaku, byla dynastie Přemyslovců. V době jejich vlády se u nás začínají erby používat a Přemyslovci jakožto vládnoucí rod a jeho nejvýraznější osobnosti ovlivňovali podobu české zemské symboliky. V potaz musí být tedy brán rodový světec svatý Václav, kterýžto stál v panovnické symbolice na prvním místě. Se svatým Václavem se pojí koncept samotného raně středověkého českého státu, a jako takový ovlivní i panovnickou heraldickou symboliku.

Zajímavé a ne zcela obvyklé je rovněž zdvojení ocasu u figury lva v erbu českého krále. Výklad Dalimilův se dnes může zdát již zastaralý a nevhodný, přesto se jedná

o nejstarší historický pramen, který je i nejčastěji používán pro osvětlení této otázky. Teprve snad v práci Rostislava Nového můžeme nalézt jiné možné řešení, které je dnes obecně považováno za správné, dle mého názoru není však zcela přesvědčivé.

Těmto problémům bude tedy také v práci věnována pozornost, protože bez odpovědi na tyto otázky by výklad českého erbu byl neúplný. Hlavní těžiště práce však bude pohled umělecko-historický, a tedy shromáždění veškerých heraldických vyobrazení z vytyčeného období a představení uměleckého vývoje při zobrazování českých panovnických a zemských znaků.

Primární pozornost bude věnována erbu svatováclavské orlice, její proměně ve figuru lva a následné obohacení této figury o další ocas. Práce se zmiňuje též o moravské orlici, protože Morava je od počátku českého knížectví a následně království jeho nedílnou součástí. Český i moravský erb se stával součástí znakových celků složených z dalších erbů zemí, které podléhaly českému vladaři a tak i k těmto znakům je nutné přihlédnout.

1. K heraldice

Většina autorů klade vznik heraldiky přibližně do doby kolem 12. století. Respektive mám na mysli počátek používání znaků jako takových. Heraldika s pevnými pravidly a heraldika jako vědní disciplína vzniká pochopitelně později než samotný počátek užívání znaků. Do této doby je její počátek kladen ze zřejmých důvodů. V období druhé křížové výpravy se již znaky vyskytují, ale v době první křížové výpravy ještě nikoliv. V této době se začínají objevovat znaky téměř současně ve všech částech Evropy jako následek přirozeného a plynulého vývoje.¹

Znaky velmi podobné těm heraldickým se samozřejmě používaly již daleko dříve. Přirozeně tyto znaky určitý vliv na pozdější erbovní znamení mít mohly, ale nelze je brát jako jejich samotný základ. Starým zvykem válečníků bylo pomalovávat si štít různými znameními. To, co tento zvyk zásadně odlišuje od pozdějšího heraldického systému je fakt, že tento znak sloužil spíše k zastrašení nepřítele, ale zatím nebyl ještě pevně spjat s válečníkem (jako jeho nositelem) nebo dokonce s jeho rodinou. První křížáci tím, že symbolicky přijali kříž po výzvě papeže Urbana II. v Clermontu roku 1095, dostali ke svému slibu zúčastnit se výpravy do Palestiny i znamení kříže našitého

---

¹ Milan BUBEN: Encyklopedie heraldiky. Praha 2003, 10–12.

na jejich pláštích či hrudích.² Tímto znamením se odlišili od ostatních křesťanů, což souviselo i s celou řadou výhod udělovaných jim za odměnu. Tato papežská výzva zapůsobila nesmírně silně a následné zprávy o hrdinství křižáků ve Svaté zemi snad přispěly k tomu, že když se v Evropě připravovali na cestu noví rytíři – jejich pokračovatelé, často i příbuzensky spojeni s předchozími hrdiny, považovali za čest použít toto znamení k uctění jejich slávy a přihlášení se k jejich hrdinství.³

Teorie o vzniku heraldiky jako přímého pokračování řeckořímských symbolů moci (emblémů řeckých měst na mincích či pečetidlech, obrazů na štítech či rodinných znamení římských patricijských rodin, znaků legií) nebo dokonce vliv starogermánských run jsou dnes již opuštěny. Stejně jako domněnka, že si tento systém přivezli křižáci ze Svaté země, kde ho údajně převzali od Saracénů. Zde se ukazuje, že to bylo přesně opačně. Muslimská šlechta začala podobných symbolů používat až později, patrně teprve pod vlivem svých křesťanských soupeřů. Je to právě křesťanská Evropa, kde se erby zrodily a kde se spojily všechny důvody a potřeby pro vznik erbů.⁴ Původní používání malovaných motivů na štíty bylo pouze dekorativní. Na zdobení se používaly motivy připomínající pozdější heraldické figury, zejména zvířecí (drak, gryf, orel...), rostlinné či geometrické. Z těchto malovaných dekorativních motivů se postupně vyvinuly individuální emblémy (1100–1140) a z těch se poté postupně stala dědičná emblematická znamení, jejichž zobrazování podléhá pevným pravidlům (1140–1180). Je ovšem nemožné požadovat přesnou dataci, protože se jednalo o postupný společenský vývoj směřující k pevnému systému heraldiky.⁵ Vyjadřuje to především, jak naznačuje Vladimír Růžek v předmluvě k článkům Michela Pastoureaua, univerzalistický charakter evropské středověké společnosti.⁶

Hlavním, přestože ne jediným, impulsem pro používání erbů byl vývoj ochranné výstroje válečníka v 11. století a ve 12. století. Jednalo se o požadavek čistě praktický.⁷ Zjednodušeně řečeno válečníci respektive rytíři (*milites*) se v této době chránili zbrojí, která je celé zakrývala. Ať to byla tunika z tlusté látky, kůže pobytá kovovými pláty nebo časem více používaný hauberk tvořený kovovými kroužky, jehož součástí bývala

---

² BUBEN 2003, 12.

³ BUBEN 2003, 12–13.

⁴ Michele PASTOUREAU: Původ erbů. In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000, 353–370 .

⁵ Michele PASTOUREAU: Rozšíření erbů a počátky heraldiky. In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000 370–394.

⁶ Vladimír RŮŽEK: Úvodní slovo ke třem heraldickým studiím Michela Pastoureaua In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000, 335.

⁷ BUBEN 2003, 11–13.

i jakási kapuce kryjící krk i hlavu.⁸ Proto vyvstala potřeba správné identifikace spolubojovníků a soupeřů v bitvě.

Válečníci se navíc zakrývali velkým mandlovitým štítem, jehož plochu využívali k obrazové dekoraci. Erby se ale z těchto malovaných štítů stávají až ve chvíli, kdy tento geometrický, zvířecí či rostlinný obrazec zůstane u téže osoby neměnný a kdy do tohoto zobrazování zasáhnou pevná pravidla. Zajímavé je používání barev (správněji tinktur). K rozpoznávání, ale i k vydávání povelů uprostřed bitvy pomáhaly prapory, které bezesporu byly ve velmi těsném vztahu ke znamením namalovaným na štítech. Právě z textilu mohou pocházet některá pravidla heraldiky. Toto je patrné zejména u pravidla stanovujícího, že kov nepatří na kov a barva na barvu. Důvody jsou čistě praktické: na bílé (stříbrné) barvě by bylo těžce rozpoznatelné žluté (zlaté) znamení.⁹

Důležitost textilu v původu erbu je potvrzena mimo jiné také ve starém anglickém slově *coat of arms*, které je používáno ve významu erb, ale doslova se jedná o rytířský znakový kabátec.¹⁰

Samozřejmě textilie nelze považovat za jediný zdroj podnětu pro vznik erbů. Jak již bylo řečeno, z praporů a korouhví lze odvozovat barvy. Ze starých pečidel lze odvodit určité motivy zvířat a rostlin, které některé patricijské rodiny užívaly již v předheraldickém období (zejména v Itálii, Německu...). Hlavní tvar erbům daly pochopitelně štíty válečníků, ze kterých by se daly odvozovat i určité geometrické figury.¹¹

2. K terminologii

Zde považuji za vhodné se zmínit o užívané terminologii. Zejména ve starší literatuře je používána dnes již ne zcela vhodným způsobem a je někdy následně i přejímána do současnosti. Z těchto důvodů bych se pokusil heraldickou terminologii objasnit.

---

⁸ Philippe CONTAMINE: *Válka ve středověku*. 2004, 221–224. Michel PASTOUREAU. *Medvěď. Dějiny padlého krále*. Praha 201, 142–143.

⁹ PASTOUREAU 2000, 329–394 ; BUBEN 2003, 15–16 ; Karel SCHWARZENBERG: *Heraldika*. Praha 2007³, 184–186.

¹⁰ SCHWARZENBERG 2007³, 23–24.

¹¹ Michele PASTOUREAU: *Vznik erbů na Západě*. In: *Sborník archivních prací L\2*. Praha 2000, 343–344

V české heraldické terminologii je pod heslem orel chápána figura zobrazená jako dvouhlavý dravec. Tato figura pochází z Východořímské říše a symbolem středověkých císařů se stala oficiálně až v době Zikmunda Lucemburského. Orlicí je tedy myšlen pták-dravec zobrazený za letu s jednou hlavou. Figura zpravidla hledí vpravo a někdy má na prsou pružinu (půlměsíc). Termínem orlice je u nás chápána především orlice plamenná, zvaná v české terminologii Svatováclavská.¹²

V práci bude v souladu s českou terminologií používáno termínu orlice, přestože heraldické figury jsou vždy mužského pohlaví. Tato terminologie je u nás již takto zažitá a běžně používaná a pro jasnější porozumění nebude v práci snaha o její přeměnu, přestože není zcela správná a přesná.

Další velmi oblíbenou heraldickou a pro nás důležitou figurou je lev. Figura lva zůstává lvem neohledně na počet ocasů. Ve starší literatuře se lze setkat s pojmem lvice, který vyjadřuje jeden ocas, je ovšem nesmyslné mluvit o lví samici, když je heraldická figura vždy zobrazena s hřívou.

Lev je zobrazován především ve skoku, někdy také sedící nebo kráčeující. Lev hledící přímo na diváka se označuje v heraldice jako leopard (levhart), který na počátku středověku měl spíše negativní význam.¹³

3. K literatuře

Literatury, jež by se komplexně věnovala této problematice, není mnoho. Přesto je několik autorů, které je hodno blíže zmínit. Zde se pokusím vystihnout všechny zásadní myšlenky autorů píšících o tomto tématu.

Příhodným začátkem bude představení české erbovní pověsti tak, jak ji vypráví tak řečený Dalimil ve své kronice. Tvůrce této kroniky z počátku 14. století by se dal považovat za prvního autora píšícího konkrétně o českém znaku. Jeho dílo se stalo po většinu času zásadním pramenem výkladu vývoje a vzniku českého erbu. Dokonce i ve 20. století se najdou badatelé píšící o tomto tématu a zastávající jeho výklad.

Erbovní pověst tak řečeného Dalimila začíná v první polovině 11. století. V této době český kníže Břetislav unesl císařskou dceru Jitku ze Svinibrodského kláštera.

---

¹² Buben 2003, 324–325; SCHWARZENBERG 2007³, 64–65 .

¹³ Buben 2003, 268; SCHWARZENBERG 2007³, 62–63; PASTOUREAU 2011, 145.

Rozzlobený císař přísahal knížeti válku.¹⁴ Jitka však našťastí otce přesvědčila, aby nespěchal do boje a díky její chytrosti bylo tak i válce zabráněno. Císař následně pozval Břetislava k sobě a obdaroval ho zajímavým věnem.¹⁵ „*Když ciesař k dvoru pozóve tebe, pust' oheň za míli okolo sebe. To viec kniežata česká za právo vzěchu, a pro to orlici plamennú na ščítě nosiechu.*“¹⁶ Zajímavé je, že Dalimil se nevěnuje vzniku a původu orlice, ale vysvětluje tímto pouze původ rudých plaméneků.

Později se Dalimil věnuje nahrazení staré plamenné orlice erbem lva. Stalo se tak údajně v druhé polovině 11. století za Vratislava II., který byl díky svým statečným činům takto poctěn. Měl to být jakýsi dík za pomoc císaři Jindřichu III. při dobývání Milána. Císař byl velmi vděčný a dokonce dal knížeti na vybranou:¹⁷ „*...těla tří svatých králov vziati, nebo v svéj zemi královstvie jmieti. Kněz zemanóm da na vóli a podlé jich rady korunu v zemi zvolí. Nad to ciesař knězi ščít změní a také jemu úřad v dvoře promění. Tehdy za orla černého da jemu o jednom ocasě lva bielého.*“¹⁸ Císař měl knížete ještě údajně ustanovit jedním z císařských volitelů a dále měl českého panovníka jmenovat císařským číšníkem.¹⁹ Zde se jedná o známý “Dalimilův“ omyl. Toto vše patří do doby Vladislava II. nikoliv Vratislava II. To kníže Vladislav II. byl prokazatelně v roce 1158 za pomoc Čechů v Itálii odměněn královskou korunou. Erb mu byl tedy udělen pravděpodobně Fridrichem I.²⁰

Pověst se dále zmiňuje o přelomu 12. a 13. století, kdy za vlády Přemysla Otakara I. dochází k rozšíření českého erbu. Tedy rozšíření lva na lva dvouocasého. “Dalimil“ o tom píše následovně: „*Ciesař Otta na Sasy jide, kněz k němu do Sas přijíde. Kněz o sobě stojěše a ciesař s svými jinde bieše. Sasíci na české stany udeřichu, a Čechové jě udatně pobichu. I opět jě kněz Přěmysl pobi a mnoho na Sasiech tvrzí doby. Pro to ciesař Přěmysla jě sě milovat i káza sě jemu korunovati. Na biřmování knězi ciesař rúchu vzwáza a Ottakar, točíš Ottě míl, jemu říekati káza. Druhým ocasem obdaři lva bielého, Budyšinem a Zhořělcem rozšíří zemi jeho.*“²¹ Takto je tedy vysvětlen původ a proměna českého zemského, respektive panovnického znaku podle

¹⁴ Podle Dalimila Otta Bílý, v té době byl však císařem Konrád II.

¹⁵ Václav RYNEŠ: Česká erbovní pověst podle Dalimila. Erbovní knížka na rok 1939. Praha 1939, 81–82.

¹⁶ Jiří DAŇHELKA / Karel HÁDEK / Bohuslav HAVRÁNEK / Naděžda KVÍTKOVÁ: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I. Praha 1988, 502–503.

¹⁷ RYNEŠ 1939, 81–83.

¹⁸ DAŇHELKA/HÁDEK/KVÍTKOVÁ 1988, 576.

¹⁹ Volební právo se plně projeví teprve ve 13. století. Podle V. Vojtíška první český panovník, který byl prokazatelně císařským číšníkem, byl Vladislav I. roku 1114.

²⁰ Václav VOJTÍŠEK: K otázce erbu českého krále. In: Časopis Národního musea 104. 1931, 51.

²¹ Jiří DAŇHELKA / Karel HÁDEK / Bohuslav HAVRÁNEK / Naděžda KVÍTKOVÁ: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila II. Praha 1988, 284.

nejstarší české rýmované kroniky tak řečeného Dalimila.²²

Dalším kronikářem, který píše o vzniku českého znaku, byl Václav Hájek z Libočan. Ve své Kronice české z let 1533–1539 v podstatě přejímá erbovní pověst Dalimilovu, jen ji poněkud zjednodušuje. Popisuje pasování rytířů Vladislavem a jejich obdarování erby po vítězství v Miláně. Dále píše: „*Vladislave slavný králi český! Na znamení Tvé minulosti i všech Tvých Čechův statečnosti, ... aby opuště tu černú plamenem prorážející v bílem poli orlici. Ty i každý král český na věčné a budoucí časy za znamení bílého lva o dvou ocasích v červeném poli, on má na své hlavě zlatú korunu,* ...“²³ Není třeba psát o věrohodnosti tohoto vyprávění, zvláště když autor původ plamenné orlice, předcházející lvu, připisuje samotnému Praotci Čechovi. Václav Hájek z Libočan však svým vyprávěním na dlouhou dobu zachoval představu o původu a vzniku erbů v našem prostředí .

Dílo Bartoloměje Paprockého z Hlohov *Zrcadlo Čech a Moravy* (1593) vychází v tomto ohledu částečně z Hájka, ale nepřijímá úplně vše za čistá fakta. Ve stejné souvislosti však zmiňuje podobně i Praotce Čecha. Mimo jiné popisuje i pověst o tom, že erb orlice byl chvilkově nahrazen erbem s kotlem (též z Hájka) za provinění Boleslava Krutého. Toto tvrzení není ovšem ničím podloženo, nehledě na to, že v této době je nemožné uvažovat o jakýchkoliv erbovních znameních. Dále má za to, že erb orlice se používal do let 1159, v čemž se částečně neplete. Pozoruhodné je i jeho spojování panovnické lví udatnosti s figurou lva v českém štítě.²⁴

Podobně tak Pavel Stránský ze Zápské Stránky odmítá Hájkovu kroniku a přejímá erbovní pověst tak, jak ji vyložil tak řečený Dalimil. Zvláště část, kdy kníže Vladislav dostává od císaře Fridricha za pomoc v Lombardii královskou korunu a znamení lva namísto orlice. Jen s typickým vlastenectvím si autor povzdechne, že tímto již není ničeho, čemu by čeští panovníci nevděčili “německým“ císařům.²⁵

Tématu se podobným způsobem dotkne i Bohuslav Balbín. Vážnější pozornosti se však této látce dostane až v 18. století s osobností Gelasia Dobnera. Tento průkopník kritického dějepisectví u nás se pomocí nasbíraného heraldického podkladu a starých pramenů pouští do srovnávání těchto materiálů. Na základě studia pečetí a mincí z 12. až 14. století upozornil na fakt, že znaky panovníků a šlechty předcházejí znakům zemským. Jednoznačně odmítnul Hájka s jeho fantaziemi o Praotci Čechovi. Stejně tak kriticky se stavěl i k autorům, kteří Hájkovu kroniku převzali (Paprocký, Pešina,

---

²² RYNEŠ 1939, 81–83.

²³ Václav HÁJEK z Libočan: Kronika Česká III. Čechy vévodské. Praha 1929, 219–220.

²⁴ Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohov: Zrcadlo Čech a Moravy. Praha 1941, 113.

²⁵ Pavel STRÁNSKÝ: O státě českém. Praha 1946³, 198–200.

Berghauer, Hammerchmied, aj., snad kromě Balbína, kterého choval zvlášť v úctě). Tímto studiem dospěl k závěru, že svatováclavská orlice přešla od svatého Václava v český zemský znak a že teprve Přemysl Otakar II. začal používat figury lva. Tento erb si následně ponechal a stejně tak všichni následující Přemyslovci ho přijali za své erbovní znamení, tedy zemským znamením se stává orlice svatého Václava. Význam a přínos Gelasia Dobnera tkví především v jeho primární práci s památkami a hledání odpovědi v jejich srovnávání.²⁶

František Palacký se ve svém monumentálním díle staví kriticky jak k „Dalimilovi“, tak pochopitelně také k „Hájkovi“. Tím se přibližuje názorům Gelasia Dobnera, ač se tématu na rozdíl od něj věnuje pouze okrajově. Známa a často citovaná je jeho poznámka, že se nechce blíže zabývat „hloupými povídkami o rozdávání erbů šlechtě a království českému před Milánem“, „Palacký považoval tuto látku za dostatečně zpracovanou a nechtěl se jí proto více sám zabývat.“²⁷

Obdobně jako Palacký se tématu dotkne i Hermenegild Jireček. Původní erb popisuje podle Beneše Krabice z Weitmile (obdobně jako Dalimil). Plamenná orlice je podle jeho názoru pevně spjata se svatým Václavem. Poprvé se objevuje na pečeti Přemysla Otakara I. a zůstává i na pečetích jeho nástupců. Na základě sfragistických pramenů odmítá „Dalimilovu“ verzi o obdarování Přemysla Otakara I. druhým ocasem lva na štítě císařem Ottou. Důvod zdá se být vcelku prostý, dvouocasý lev se objevuje až na pečetích Přemysla Otakara II.²⁸

Stejně tak Vojtěch Král z Dobré Vody souhlasí, že první možné zobrazení dvouocasého lva spadá do doby Přemysla Otakara II. Teprve on se tímto znamením odlišil od svých předchůdců. Přestože předci Přemysla Otakara II. též nechávali razit mince, znamení lva na nich nenalezneme. Tento fakt Král vysvětluje pietou, kterou starší panovníci prokazovali patronovi české. Změna znaku v době Přemysla Otakara II. přímo vyplývá s proměnou státoprávní ideologie země.. Sám Král ale dodává, že v době kdy měl být novým znakem obdarován Vladislav je i ve Francii heraldika ještě v počátcích.²⁹

Prvními důkladnými moderními pracemi o českém znaku jsou práce Václava Vojtíška.³⁰ Vojtíšek se vrací k Dalimilovi a částečně z něho vychází při interpretaci vývoje českého erbovního znamení. Předpokládá, že černou orlici ve stříbrném štítě

---

²⁶ Karel TRÍSKA: Gelasius Dobner jako pěstitel české heraldiky. In: Erbovní knížka na rok 1940. Praha 1940, 90–92.

²⁷ František PALACKÝ: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě II. Praha 1977³, 57.

²⁸ Hermenegild JIREČEK: Slovanské právo v Čechách a na Moravě II. Praha 1864, 140.

²⁹ Vojtěch KRÁL z Dobré Vody: Heraldika. Praha 1900, 221–223.

³⁰ Václav VOJTÍŠEK: Naše státní znaky (staré a nynější). Praha 1921, 6–63; VOJTÍŠEK 1931, 49–62.

převzal Vladislav II. jako první český panovník z orlice říšské. Důkazy pro toto tvrzení však jsou spíše nepřímé. Podobně tak činila některá říšská knížata. Přejímáním erbu orlice vyjadřovala šlechta svoji vazalskou podřízenost císaři. Přibližně v této době se začínají znaky používat v celé Evropě.³¹ Dále Vojtíšek předpokládá, že Vladislav II. mohl jako první používat znamení lva, což by symbolizovalo jisté uvolnění vztahu se svým lenním pánem. Tuto proměnu dává do souvislosti s českým hrdinstvím u Milána roku 1158, vycházejí přitom z Dalimila. Důvod, proč další panovníci znak lva opět opouštějí, nalézá Vojtíšek v nedědičném královském titulu Vladislava II. Stejně jako jeho následovníci nemohli dědičně získat jeho titul, nemohli přejmout ani figuru lva v erbu. Spojuje tedy užívání erbu lva přímo s královskou korunou. Tato Vojtíšková tvrzení nelze bohužel podložit žádným důkazem. Nástupci krále se tedy musejí vrátit k původnímu znamení plamenné orlice. Vylepšení lva dvěma ocasy datuje Vojtíšek do roku 1202 nebo 1203. Mělo se tak stát z milosti a přátelství císaře Otty IV. k českému králi, jak potvrzuje i rukopis kláštera osekého. Vojtíšek pokládá zajímavou otázku, zda je možné hledat souvislost v počtu ocasů s počtem korunovacích Přemysla II.³² V tomto případě vše ale neodpovídá časově, ledaže by toto rozhojnění znaku proběhlo až za Přemysla II. Dále se autor věnuje proměně používání erbu českými panovníky a dualitě českého znaku.³³ Vycházejí ze sfragistických pramenů vykládá, jak orlice sloužila jako znak přemyslovského rodu, lev byl používán pouze králem a snad i jeho synem. To se plně projevuje až s osobností krále Přemysla II. Znak lva získává na důležitosti a převyšuje starší znamení. Orlice se zcela nevytrácí, nacházíme ji například jako jakousi ozvěnu na královských jezdeckých pečetích v podobě klenotu orlího křídla na přílbě rytíře. Pokud se tedy orlice někde objevuje, děje se tak vždy v souvislosti se znakem lva. To Vojtíšek dokládá i na erbech královských měst, kde zobrazený lev vyjadřuje podřízenost města králi. Orlice na erbu potom vyjadřuje podřízenost rodu Přemyslovců.³⁴ Definitivní výměna znaků nastává s vymřením Přemyslovců. Podobně jako jeho předchůdci Vojtíšek uvádí, že rodový erb již není více potřebný a zůstává pouze ve spojení se svatým Václavem.³⁵ To lze doložit popiskem v Pasionále abatyše Kunhuty nebo též tím, že Jan Lucemburský později přenechá uvolněnou plamennou orlici biskupství tridentskému. Přesto ale orlice nemizí docela. Díky Karlu IV. přetrvá

---

³¹ VOJTÍŠEK 1931, 49–50.

³² VOJTÍŠEK 1931, 51–52.

³³ VOJTÍŠEK 1931, 54.

³⁴ VOJTÍŠEK 1931, 56–57.

³⁵ VOJTÍŠEK 1931, 57–58.

jako znamení svatého Václava.³⁶ Vojtíšek se ve své starší práci věnuje podrobněji i ostatním zemským znamením jako je orlice moravská a slezská.³⁷

Karel Schwarzenberg předkládá velmi zajímavou, bohužel později nikdy nerozvíjenou teorii. Píše, že roucha byzantských dvorských hodnostářů – ať již úředníků nebo válečníků – zdobila zvířata velmi blízká heraldické symbolice. Důstojníci nosili dvojhavé orly, býky nebo i mořská zvířata. Stratoři nosili na pláštích bílé lvy. Český bílý lev je doložen až z doby Přemysla I. Tento panovník není ale časově příliš vzdálen k prvnímu dědičnému králi Vladislavu I., který mohl být pravděpodobně leníkem byzantského císaře Manuela Komnena. Lze tedy dále předpokládat, že mu na dvoře v Konstantinopoli byl za odměnu udělen i dvorský úřad. A je dále možné, že si z odznaku této hodnosti vytvořil ve své vzdálené vlasti znak. To, že Západ napodoboval konstantinopolské odznaky je zřejmé (papežovi rudé střevíce odpovídají císařským, rudé pláště císařů, králů a knížat též odpovídají byzantskému císařskému plášti atd.)³⁸

Dalším autorem zkoumajícím vývoj českého zemského znaku je Josef Petráň. K Dalimilově pověsti přistupuje s jistým odstupem, ale bere ji jako možný základ výkladu českého znaku. Dotýká se výskytu erbovních znamení a jejich předchůdců na prvních mincích. Jako jeden z prvních se věnuje i vývoji a proměnám výtvarných podob českého znaku. Za použití bohatého obrazového materiálu popisuje Petráň jeho pozdější i nynější podoby. Věnuje se spíše plynulému výkladu na základě uměleckohistorického materiálu, nežli objasnění některých nejasných otázek. To ale zřejmě ani nemělo být cílem jeho práce.³⁹

Z autorů píšících o numismatických pramenech bych zde zmínil snad jen Kristiána Turnwalda. Autor se blíže věnoval přemyslovským panovníckým znakům. Některé otázky zcela správně otevírá ve článku *Nejstarší výskyt přemyslovských českých znaků na mincích*, jiné byly však velmi brzy překonány.⁴⁰ Turnwald považuje za nejstarší zobrazení plamenné orlice na jednom neurčeném moravském denáru (Fiala XIV/25 – Cach 517 oba jako neurčená mince⁴¹). Tuto minci s antikizující orlicí s rozevřenými křídly vycházející z říšského vzoru datuje kolem roku 1135 a připisuje ji

---

³⁶ VOJTÍŠEK 1931, 58–59.

³⁷ VOJTÍŠEK 1921, 20–50.

³⁸ SCHWARZENBERG 2007³, 22–23.

³⁹ Josef PETRÁŇ: Český znak: Stručný nástin jeho vzniku a historického vývoje. Praha 1970, 12–40.

⁴⁰ Kristián TURNWALD: Nejstarší výskyt přemyslovských českých znaků na mincích. In: Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze č. 7. Praha 1970, 1–14.

⁴¹ Mince budou označeny podle vyobrazení v (dvojitě značení je z důvodu rozdílnosti a někdy chybějících obrazů): Eduard FIALA: České denáry. Praha 1895; František CACH: Nejstarší české mince I. – III. Praha 1970–1974.

Konrádu II. Znojenskému.⁴² Je, myslím, velmi problematické domnívat se, že se jedná opravdu o známou plamennou orlici. Na této emisi nenacházíme žádný ani nepatrný náznak plaménků, a proto nevidím důvod ke spojování tohoto znamení se zmíněnou mincí. Podobně datace spadá před dobu druhé křuciáty. Turnwald přisuzuje tento původní znak již Soběslavovi I., přičemž užití znaku spojuje s úřadem říšského číšníka, ale podrobněji tuto teorii neobjasňuje.⁴³ Předpokládá užívání erbu u nás ještě před druhou křížovou výpravou, což je velmi nepravděpodobné. Patrně se jedná o znamení snad v této době používané, ale ještě nikoliv ve smyslu heraldickém. Pravděpodobně jde o figuru ještě symbolickou, nebo s jiným významem.

Dále K. Turnwald představuje mnoho dalších mincí se znamením lva či orlice (Fiala XIV/25, XVIII/6, XVIII/21 a 25 – Cach 517, 618, 632, 636 atd.). Ty už sice spadají do heraldického období, ale figury nejsou ve známých pozicích, proto lze pochybovat o jejich významu jako heraldického zemského znamení. Mohlo by se jednat o přežívání pouhého symbolismu. Přesto by to mohla být již i platná heraldická stylizace na mincích právě ve smyslu zemského znamení. Figury jsou totiž již bezesporu v heraldických postaveních. Je ale otázka, zda je možné považovat kráčející figuru jednoocasého lva nebo figuru leoparda (levharta) za heraldického lva českých panovníků. Turnwald je za tato znamení považuje, čímž odmítá práci Vojtíškovu a jeho výklad o přímé souvislosti mezi panovníkem-králem a z toho vyplývajícím používáním lva.⁴⁴ Konec období, kdy panovníci používali obě znamení, vidí autor v době Václava I. Přičemž definuje používání lva jako vyjádření rodového znamení a orlice jako vyjádření číšnického úřadu bez dalšího hlubšího vysvětlení. Mince, které připisuje Václavu I. (Fiala XXIX/11, XXVIII/4, XXVIII/14 – Cach 762, 770, 769) jsou dnes již datovány až k době Přemysla Otakara II. Dvouocasý lev je tedy opravdu zobrazen až na mincích a pečetích Přemysla Otakara II. a nikoliv na mincích Václava I., jak uvádí Turnwald⁴⁵. Zajímavé jsou autorovy poznámky ke kombinování erbů na mincích této doby, které mohli vzniknout přičiněním neznalostí mincmistra. Tomuto tématu se budu podrobně věnovat později.⁴⁶ Podobně považují, v souvislosti s předchozími omyly, minci jím připisovanou Václavu II. za minci Přemysla Otakara II. (Fiala XXX/11 – Cach 843?).

Dalšího omylu se podle mého názoru Turnwald dopustil v hledání důvodu absence orlice na mincích Přemysla Otakara II. Podle autora je pravděpodobné, že tento

---

⁴² TURNWALD 1970, 2.

⁴³ TURNWALD 1970, 2.

⁴⁴ TURNWALD 1970, 4.

⁴⁵ TURNWALD 1970, 4–6.

⁴⁶ TURNWALD 1970, 6.

panovník na své křížové výpravě do Pruska, kam pozval řád Německých rytířů, přenechal tomuto řádu erb orlice již bez plamének. Poukazuje na to, že i mnozí němečtí heraldici nevidí souvislost mezi orlicí řádovou, později vévodskou a královskou, a orlicí říšskou.⁴⁷ K tomuto erbu Německých rytířů bych jen dodal, že štítek s černou orlicí ve zlatém poli používal převážně velmistr řádu. Štítek se nacházel ve středu černého stříbrně lemovaného kříže. Tohoto privilegia se mělo řádu dostat roku 1226 od císaře Fridricha II.⁴⁸ Není tedy možné hledat vzájemnou souvislost těchto dvou orlic.

Důkladná je práce Rostislava Nového, který se podrobně a kriticky věnuje také předcházející literatuře zabývající se otázkou heraldiky.⁴⁹ Nový považuje za nejstarší zobrazení heraldického znamení denár knížete Bedřicha (Fiala XVIII/ 25 a 26 – Cach 636). Jedná se o vpravo hledící orlici obklopenou malými křížky, které s trochou představitosti pokládá za jakousi stylizaci plamének.⁵⁰ Podobně však lze podle mého názoru najít i starší vyobrazení, přestože se spíše jedná o figuru lva respektive leoparda. Potvrzení o používání figury orlice, vycházející bezesporu ze starších předloh, lze najít na jezdecké pečetě Přemysla I. Toto znamení odvozuje též ze znamení říšského.⁵¹

Denáry 12. století však spojuje ještě s obecnou křesťanskou symbolikou. Na nejstarších moravských ražbách ukazuje užívání znaku orlice a především lva. Tedy moravská markrabata měla prokazatelně od roku 1213 do počátku roku 1247 jako svého heraldického znamení používat znak jednoocasého lva. Pomocí datace numismatických a sfragistických památek dochází Nový k tomu, že přemyslovská dynastie od konce 12. století začala užívat znak plamenné orlice. V těchto pramenech se objeví znak jednoocasého lva až od roku 1213, podle znamení na pečetích boční větve Přemyslovců, tedy Děpoldiců. Po tomto roce se objevují obě figury současně. V první polovině 13. století užívá znaku orlice každý panovník. Znak lva má vyjadřovat rodovou příslušnost k Přemyslovcům.⁵²

Dále Nový věnuje velkou pozornost původu znamení lva. Tento počátek hledá (podobně jako v případě orlice) u císařského dvora, respektive u rodu Štaufů, z následujících důvodů. V první třetině 13. století díky sblížení českého panovnického rodu s rodem císařským, vzniká pod tímto vzorem nový rodový dynastický erb. Toto Nový odvozuje na základě podobných analogií, které lze nalézt

---

⁴⁷ TURNWALD 1970, 8.

⁴⁸ Petr ADAM: Němečtí rytíři. Svitavy 1998, 138.

⁴⁹ Rostislav NOVÝ: K počátkům feudální monarchie v Čechách II (K počátkům českého znaku). In: Časopis Národního muzea v Praze 147. Praha 1978, 147–161.

⁵⁰ NOVÝ 1978, 151.

⁵¹ NOVÝ 1978, 153.

⁵² NOVÝ 1978, 155–156.

v okruhu rodu Štaufů. Tedy i český lev by mohl takto podobně vycházet ze štaufského vzoru. Figura byla převzata ze zaku Štaufů, barvy (tinkтуры) pak mohly být vzaty v jisté obměně z erbu svatováclavské orlice. Barva plamének přešla na pozadí znaku nového a podobně pozadí starého přešlo na barvu nové figury, tedy figury lva.⁵³

Jak již bylo řečeno, první doklad o použití lva dvouocasého lze spojit až s Přemyslem Otakarem II., s tím souhlasí i R. Nový. Toto rozhojnění českého znaku vysvětluje následovně: Přemysl Otakar II. se stal po smrti svého bratra Vladislava (†1247) moravským markrabětem. Užíval stejně jako jeho otec Václav I. erb s figurou jednoocasého lva jakožto rodového znaku Přemyslovců. Přesto později na jeho pečeti najdeme již lva dvouocasého. Chtěl tím dát najevo svůj právoplatný nárok na královskou korunu. V době kdy byl zvolen takzvaným mladším králem a jeho ne zcela dobré vztahy s otce m po jeho vzpouře mohou snad s tímto také souviset. Je patrné, že toto vysvětlení není zcela přesvědčivé. R. Nový pokračuje o tom jak se zprvu osobní znamení Přemysla Otakara II. a změna v tituluře se uplatňovala jen velmi pozvolna. Brzy se ale znamení korunovaného dvouocasého lva nachází jak na mincích, tak na jeho pečetích. Znamení tohoto lva později převezmou jeho nástupci a udrží se i nadále.

Nahrazení staré plamenné orlice novou figurou vysvětluje Nový tím, že panovník již upevnil dostatečně svoji moc. Jeho království (*regnum Boemorum*) zobrazené na oficiální symbolice tímto novým znamením je nyní již chápáno ve smyslu nadteritoriálního právního subjektu, který je založený na jednotě všech svých zemí a to vše pod vládou jediného panovníka.⁵⁴ Přestože je to bezesporu metodicky nejzajímavější možné odůvodnění této otázky bez použití “Dalimilova“ výkladu, nepovažují toto vysvětlení za zcela jasné. Podobné evropské heraldické analogie uváděné Rostislavem Novým na obdobných příkladech zdvojení ocasu u znamení lva souvisejí vždy se spojením určitých území, které obě užívají stejného znamení. Přemysl Otakar II. žádná území nespojoval. Tyto příklady mi proto nepřipadají zcela vhodné a výstižné. Nový tedy zjevně a razantně odmítá “Dalimila“ a tím i částečně V. Vojtíška, který z této kroniky víceméně vycházel.

Poslední a skoro současnou prací je katalog k výstavě *Česká panovnická a státní symbolika* Pavla Sedláčka. Práce je pochopitelně stručnějšího rázu a přejímá zejména poslední názory R. Nového, zejména názory týkající se Přemysla Otakara II. Hlavním přínosem je především bohatý obrazový materiál, který je přirozeně hlavní podstatou katalogu. S velkým a podrobným zájmem se věnuje všem symbolům českých

---

⁵³ NOVÝ 1978, 156–158.

⁵⁴ NOVÝ 1978, 161–167.

panovníků, tedy nejenom těm heraldickým. Zároveň také vysvětluje vztahy a souvislosti mezi nimi.⁵⁵

Moravské orlici byla vždy věnována stejná pozornost jako samotnému českému znaku. Přestože tato snaha byla často pod vlivem „moravanství“, a mnohdy se stávala tendenční. Zvláštní pozornosti bylo vždy věnováno původu figury orlice a zvláště jejímu šachování. Tohoto tématu se ve svých pracích dotkne jak Václav Vojtíšek tak Rostislav Nový.⁵⁶

Pokus o odborné vysvětlení učinil i František Zvolský.⁵⁷ Neznal však některé nové objevy jako erbovní sál v Gozzoburgu, a tak je jeho vysvětlení o vzniku moravské orlice v souvislosti s korunovací Václava II. nutné odmítnout.

Ze samostatných prací věnujících se pouze této konkrétní otázce je nutné zmínit článek Tomáše Krejčíka, který pojmenovává a spíše shrnuje veškeré otázky, které erb šachované orlice nabízí.⁵⁸

Důkladnou a podrobnou práci z poslední doby je studie Jiřího Bílého.⁵⁹ Badatel se pokusil pomocí někdy složitých příbuzenských konstrukcí moravských markrabat zodpovědět otázku původu moravského znaku. Stejným způsobem se věnuje i vysvětlení vzniku šachování orlice v době Přemysla Otakara II. Přestože jsou jeho závěry zajímavé nelze s nimi ve všem souhlasit.

K této otázce a literatuře věnující se moravské orlici se dostanu ještě později a nebudu jí tedy zde věnovat tolik pozornosti.

Za okrajovou zmínku stojí i staré literární památky, které se částečně dotýkají tématu českého erbu. Nejrozšířenější je lidová pověst ze 13. a 14. století o Štylfrýdovi a Bruncvíkovi.

Pověst o českém knížeti Štylfrýdovi vypravuje, že nosil ve štítu kotel. To mu nebylo příliš milé a rozhodl se, že získá do erbu orlici. Vyrazil na pomoc králi Napulskému, který bojoval s králem Anglickým. Štylfrýd porazil všech jeho dvanáct

---

⁵⁵ Pavel SEDLÁČEK: Česká Panovnícká a státní symbolika – Vývoj od středověku do současnosti (katalog výstavy). Praha 2002.

⁵⁶ VOJTÍŠEK 1921, 6–63; NOVÝ 1978, 147–161

⁵⁷ František ZVOLSKÝ: Šachování moravské orlice. In: Moravské numismatické zprávy 6. Brno 1959, 28–30.

⁵⁸ Tomáš KREJČÍK: Prvé století moravské orlice. In: Genealogické a heraldické informace 3. Brno 1983, 154–162

⁵⁹ Jirí L. BÍLÝ: Moravská orlice symbol panovníka, země a národa. Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu. Moravský národní kongres 2002–2005. Brno 2006, 261–328

významných rytířů a byl odměněn anglickým erbem, což měla být černá orlice ve zlatém poli.⁶⁰

Štylfrýdův syn se jmenoval Bruncvík. Když dospěl, rozhodl se, že vydobude zemi znamení cennější, než byla orlice. Na velice dobrodružné cestě se Bruncvík spřátelil se lvem, kterého bylo po jeho návratu nakázáno malovati na brány a korouhve jako nového erbu.⁶¹

Původ pověsti je cizího původu a hlavní část je převzata z pověsti o bavorském vévodovi Jindřichu Lvů z Brunšviku.⁶² Cizí původ je zřejmý už jen z toho, že autor pověsti neznal přesnou podobu českého znaku.

O určité personifikaci erbovnických figur čteme také v díle Nová rada Smila Flašky z Pardubic.⁶³ Autor byl šlechtic druhé poloviny 14. století, který poměrně kriticky komentoval vládu Václava IV. Jedná se o obvyklou evropskou zvířecí alegorii vlády, kdy zvířata představují určité dvorské hodnostáře.

4. Počátky české panovnické heraldiky

Panovníci raného středověku užívali jako svého symbolu moci kopí. Podoba byzantského labara symbolizující podobu kříže nebyla ve střední Evropě tolik rozšířena. Zde převažovala stará představa germánská, o roli kopí jako insignie vládního symbolu.⁶⁴ S pojetím vladařského kopí pevně souvisel praporec na ně připevněný. Moc panovníka byla v této době prosazována především vojensky, proto není překvapivé, že původně čistě vojenské znamení je převzato postupně jako vládní insignie.⁶⁵

Ve vyobrazeních z této rané doby, kde vidíme českého panovníka s kopím, na němž je připevněný prapor, spatřujeme zobrazení vlastní vladařské suverenity

---

⁶⁰ Jan VOBORNÍK (uspořádal): Dvě kroniky o Štylfrídovi a Bruncvíkovi. Praha 1918, 5–26; August SEDLÁČEK: Sbirka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1922, 69–73.

⁶¹ VOBORNÍK 1918, 27–53; SEDLÁČEK 1922, 73–79.

⁶² SEDLÁČEK 1922, 43.

⁶³ Jiří DAŇHELKA (upravil pro vydání). Smil Flaška z Pardubic: Nová rada. Praha 1950, 6–16.

⁶⁴ Percy Ernst SCHRAMM: Herrschaftszeichen und Staatsymbolik Band II. Stuttgart 1955, 493–501.

⁶⁵ Jiří JANUŠ: Prapor jako insignie českého panovníka v 11. a 12. století. In: Sborník příspěvků 2. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1984, 96. Anežka MERHAUTOVÁ / Dušan TŘEŠTÍK: České insignie a kamenný trůn. In: Střed Evropy okolo roku 1000. Praha 2002, 323–324

panovníka. Světští vládci jsou někdy označováni za rytíře Kristovi (*militia Christi*). Jako jeho služebníci jsou ke Kristu v lenním vztahu a jsou považováni za jeho praporečníky z Milosti Boží. Panovník nosí Kristův prapor všude, kde vykonává službu Kristu. Jednalo se především o boj s pohany, ale i o zajišťování božího či královského míru. Takový prapor patrně měl podobu s křížem jako nejtypičtějším atributem Krista. Takováto podoba praporu s křížem je zobrazena na slavné tapiserii z Bayeux, kde je tento prapor na několika místech zobrazen jako prapor normanského vévody.⁶⁶

Na některých českých denárech lze nalézt podobné zobrazení. Na denáru s jezdeckou figurou knížete Břetislava I. (Fiala VII/24 – Cach 311) se objevuje na praporu též kříž. Zde by se mohlo jednat o podobu v duchu výše zmíněného výkladu, tedy o zobrazení panovníka jako rytíře Ježíše Krista. Přesto nelze jednoznačně považovat mincovní motivy za zcela přesvědčivé.

Podobné zobrazení, najdeme v kresbě ryté do opukového kvádru na hradbách hradiště Libušín u Kladna z přelomu 10. a 11. století. Je zde zobrazen obrněný jezdec s kopím a praporem na kterém je zobrazen kříž. Jedná se o prostou lineární kresbu, která je silně stylizovaná z důvodů použité techniky a materiálu. Tato kresba zhotovená s velkou pravděpodobností člověkem bez velkého uměleckého povědomí doby, by mohla zachycovat až dokumentárně to, co tento člověk skutečně spatřil. Mohla by tedy dokazovat používání praporu s křížem snad samotným knížetem. Je také možné uvažovat o tom, že kníže mohl v předheraldickém období užívat praporu s křížem, který byl nejběžnějším vyjádřením křesťanského panovníka.⁶⁷

Prapor byl jeden z nejdůležitějších symbolů středověkého panovníka.⁶⁸ Válečná korouhev se nosívala v boji a sloužila i jako orientační bod v bitevní vřavě. Korouhev střežil nejstatečnější bojovník (korouhevník), pro nějž to bylo ctí a privilegiem. Tragicky působila ztráta tohoto symbolu v boji na středověké bojovníky stejně jako ztráta odznaků římské legie na legionáře.

První podobu praporu, který by mohl zobrazovat znak používaný českými knížaty nelze bezpečně určit. Zachované památky nejsou příliš konkrétní. Formální vnější podobu praporu lze odvozovat i podle tapiserie z Bayeux. Vilém Normanský či Harold jsou zde vyznačeni vždy praporem se čtyřmi cípy, zatímco jiní bojovníci nesou *gonfanon* pouze se třemi cípy. Ve Znojenské rotundě sv. Kateřiny se s tímto principem obdobně setkáváme i v českém prostředí. Na nástěnných malbách z první poloviny

---

⁶⁶ JANUŠ 1984, 97.

⁶⁷ JANUŠ 1998, 97–98.

⁶⁸ SCHRAMM 1955, 643–655.

12. století lze spatřit, že jedině král Vratislav tu drží třícípý *gonfanon* a žezlo. Ostatní panovníci s hodností pouze knížecí mají prapor pouze dvoucípý.

V románském knižním malířství býval však, podle zvyku ve střední Evropě, zobrazován kníže spíše s třícípým *gonfanonem* a král především se žezlem. Zjednodušeně by se dalo říci, že počet cípů u praporu určoval titul panovníka, tedy čím více tím vyšší postavení.⁶⁹ V rotundě se však již objevuje normanský mandlový štít, zatím ještě bez heraldické figury. Podobné zobrazení štítů najdeme v ryté erbovní galerii v Praze v Malostranské mostecké věži.⁷⁰

Nejstarší písemné památky o podobě českého knížecího znaku nejsou též příliš konkrétní, přesto si lze udělat určitou představu. **Kanovník vyšehradský** okolo roku 1142 popisuje bitvu Čechů v roce 1126 u pohraničního hradiště Chlumce. „*Před počátkem bitvy mezi Sasy a Čechy letěl toho dne orel a křičel nad Sasy vyhlížeje si z vnuknutí Božího již předem jejich mrtvol, též bylo slyšeti zvonící zvon. A dále: když na sto předáků českých i proboštů a kaplanů hlídalo, stojíce dokola, kopí svatého Václava, ...*“ dále pokračuje „*Kníže Soběslav, jenž všechny přípravy k boji zařídil, poslal svého kaplana, té věci znalého, do vsi, která se nazývá Vulčany; ten našel na stěně kostela praporec svatého Vojtěcha biskupa, i byl zavěšen na kopí svatého Václava mučedníka v čas bitvy proti Sasům, kde Bůh je přemohl.*“⁷¹ Z vypravování není zřejmé, jaký obraz se nachází na praporu svatého Vojtěcha. Zjevení orla a zjevení svatého Václava knížecímu korouhevnickovi spolu jistě souviselo.. Tato zjevení by se snad dala považovat za zaznamenání starší tradice poplatné dobové představě. V té je svatý Václav spojován s orlicí, která se později stane i jeho vlastním znakem. Symbol orlice letící nad bitevním polem použitý v textu určitě láká ke spojení s podobou symbolů užívaných knížetem Soběslavem, a patrně nebyl zcela náhodný. Přesto se nedá jednoduše spekulovat o podobě znaku tohoto knížete, protože neexistují žádné jiné podpůrné důkazy.

Na numismatických památkách datovaných do doby Soběslava I., nenajdeme žádnou heraldickou ani obecnou figuru, ve které by bylo možné hledat určité předheraldické figury. Jediné, čeho si můžeme na denárech povšimnout, jsou křesťansko– symbolické náměty zápasu člověka se lvem. Jedná se tedy o velmi nepřímou souvislost.

---

⁶⁹ Zbyšek SVOBODA: Vznik a vývoj vojenských praporů. In: Sborník přednášek z 1. Českého národního vexilologického kongresu. Hradec králové 1996, 43–56.

⁷⁰ Zdeněk DRAGOUN: Rytiny v románské Malostranské mostecké věži v Praze a otázka jejich restaurování. In: *Archaeologia historica* 19, Praha 1994, 307–317.

⁷¹ Pokračovatelé Kosmovy. Praha 1974, 39–40.

Kronikář Vincencius naopak podává zprávu o tom, že české vojsko Vladislava II. (1140–1172) užívalo prapor růžový, pravděpodobně vycházející spíše z praporu červeného. Tato barva patří po vzoru císařského purpuru k nejnvýše postaveným. Je nesporné, že český panovník, chtěje se takto přihlásit k císařské tradici, mohl purpurové barvy v tuto ranou dobu opravdu užívat na svých praporech.⁷²

V italské skladbě *Carmen in honorem Augusti* z roku 1196 autora **Petra de Ebulo** je zobrazeno české vojsko Vladislava II. obrazem i identifikačním popisem (*Boemii*). Praporec českému vojsku ale chybí, přestože císařské vojsko je vyobrazeno pod praporem s černou orlicí a rytíři jsou opatřeni normanskými heraldickými štíty.⁷³

Nejdůležitějším pramenem pro poznání českého znaku jsou staré mince. Zde se blíže budu věnovat nejstarším možným vyobrazením symbolů, z kterých se dá čerpat poznání počátku českého znaku.

Počátek ražby denárů není zcela jednoznačný, ale obvykle je kladen do 10. století, do posledních let vlády knížete Václava nebo do doby Boleslava I. Z doby vlády Boleslava I. je známá knížecí mincovna na Pražském hradě datovaná do poslední čtvrtiny 10. století. Na počátku 11. století je známá i mincovna na Vyšehradě. Přechodně se mince razily i na některých hradech a později i na Moravě v hlavních knížecích sídlech.⁷⁴

Denáry byly oboustranné stříbrné mince o různých velikostech, většinou s nízkým reliéfem. Tento typ mince byl ražen již od dob římské republiky. Zásadní vliv na podobu českých denárů 11. až 13. století měl vývoj a proměny techniky jejich výroby. První české denáry se zhotovovaly tak, že obraz byl skládán z několika malých punců různých jednoduchých či geometrických tvarů. Výsledná podoba byla tedy vlastně mozaikovitě skládána z těchto základních tvarů. Tímto způsobem se mince razily do poloviny 11. století. Až později se začaly používat puncí větší, které byly následně řezačem spojovány. Tento řezač ručně dotvářel výslednou podobu zamýšleného obrazu. Postupem času tyto řezané kolký zcela nahradí dříve používané skládání obrazů z punců.⁷⁵

České denáry z tohoto období se svojí kvalitou řadí k nejlepším výtvorům románského umění v Evropě. Jestliže česká monumentální plastika byla oproti té

---

⁷² SEDLÁČEK 2002, 19.

⁷³ PETRÁŇ 1970, 13; Egon Freiherr von BERCHEM / D. L. GALBREATH / Otto HUPP: Wappenbücher des deutschen Mittelalters. In: Beiträge zur Geschichte der Heraldik. Band D. 1972. 1–2;

Vladimír RŮŽEK: Znakové soubory v Evropě. In: Heraldická ročenka. Praha 1979.69.

⁷⁴ Jan KVĚT: Praha románská, Osmero knih o Praze (stavební a umělecký vývoj města). Praze 1948, 204–209; Gustav SKALSKÝ: Stručný přehled vývoje českého mincovnictví. Praha 1937, 10.

⁷⁵ KVĚT 1948, 204; CACH II. 1972, 11.

francouzské a severoitalské dosti opožděná, neplatí to o bohatém rozvoji českých mincovních obrazů 12. století.⁷⁶

Nepřímý vliv na tento velký rozkvět a bohatost českých denárů mělo časté obnovování ražby českými panovníky od konce 11. století.⁷⁷ Je přirozené, že vývoj mincovnictví souvisel s hospodářským vývojem země, tedy s obchodem zahraničním i vnitřním. V souvislosti s neustálým klesáním hodnoty mincí a neustálým obnovováním ražby a tedy častým měněním ražného nástroje, nastává obrovský rozkvět výtvarné formy mince.⁷⁸

Na prvních mincích jsou patrné vzory franské, objevují se také motivy původem z prostředí anglosaského (ruka boží, poprsí knížete), Byzance (hlava Krista, pouze nápisy), motivy vikingské a především je patrný vliv bavorský. Tyto vlivy byly však především volnou inspirací, a přestože se některé náměty přebíraly celé, je patrný zejména domácí původ. Jedním z důvodů přejímání vzorů na mincích bylo, podobně jako v Polsku či Uhrách, vyjádření a přihlášení se ke vzdělanosti moderních západních států. Vyjadřoval tak zároveň i vlastní suverenitu, přestože byl český panovník v rámci feudálního systému podřízen císaři Svaté říše římské.⁷⁹ Motivy na mincích jsou velmi bohaté, vedle křesťanských symbolů se objevují zvířata či postavy lidí – světců, duchovních nebo vladařů. Obrazy na mincích jsou tvořeny překvapivě realisticky. Je až s podivem, kolik všemožných detailů dokázal rytec zhotovit na těchto drobných mincích, u kterých se velikost pohybovala okolo 2 cm v průměru. Mince se tak mohou stát cenným pramenem pro zkoumání podoby vybavení válečníka nebo podoby dobového oděvu.⁸⁰

Na těchto denárech pro nás budou důležité pouze některé rané motivy, přibližující se nebo již související se zobrazením českého znaku. Eduard Fiala považuje za nejstarší zobrazení lva na mincích **denár knížete Jaromíra** z první třetiny 11. století (Fiala VI/16 – Cach 257). Předpokládá, že se jedná o lva v postoji, jaké lze nalézt na mincích Welfských či italských, vyobrazených zde s perličkovou (?) září kolem hlavy. Tento typ lva označuje Fiala za lva typu svatého Marka, jak ho známe třeba ze znaku Benátek.⁸¹ Mince je značně poškozená a podle mého názoru figura zvířete může zdánlivě lva připomínat, však jedná se pravděpodobněji o hlavu (poprsí) světce, tak jak ji můžeme

⁷⁶ KVĚT 1948, 210; CACH II. 1972, 10.

⁷⁷ Jarmila HÁSKOVÁ: Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10. – 12. století. Cheb 1975, 13.

⁷⁸ KVĚT 1948, 205; CACH II. 1972, 10–13.

⁷⁹ SKALSKÝ 1937, 12–16.

⁸⁰ KVĚT 1948, 208–210.

⁸¹ Eduard FIALA: Český lev na mincích. In: Věstník numismatické společnosti Česko-Slovenské v Praze r. III., pořadné číslo 5. Praha 1921, 112–114.

spatřit na podobných ražbách stejného panovníka (Fiala VI/17 – Cach 268). Z těchto důvodů zde ještě není možné mluvit o figuře lva ani v předheraldické souvislosti s českým lvem.

Přibližně o sto let mladší je jiná důležitá mince (Fiala XIV/22 – Cach 517). Na reversu této mince lze spatřit figuru orlice nápadně připomínající heraldické postavení. Cach i Fiala ji označují jako minci neurčenou, pochází však pravděpodobně z doby před Vladislavem I. Kristián Turnwald tento denár, jak již bylo řečeno, připisuje Konrádu II. Znojenskému a datuje ji přibližně rokem 1135.⁸² Jedná se o doprava hledící orlici s částečně rozevřenými křídly. Přestože je tato orlice zobrazena tak, jak se zobrazují heraldické figury, nelze ji ještě považovat za orlici svatováclavskou, používanou českým panovníkem v pozdějších dobách. V této době se heraldické znaky jako takové běžně nepoužívaly. Na ostatních mincích této doby nenacházíme žádné podobné zobrazení, proto předpokládám, že se zde nejedná o jakési reprezentativní znamení v souvislosti s těmi heraldickými. Může se jednat o symbolickou figuru, která svou stylizovanou formou pouze připomíná heraldickou orlici. Mince pravděpodobně ukazuje symbolistický základ nebo vzory, které se v této době užívaly a pozdější heraldika z nich pravděpodobně vyrůstá.

Turnwald však považuje právě tuto orlici za tu, která se měla stát východiskem a vzorem erbu celé dynastii Přemyslovců. Orlice měla být převzata z orlice římské (podobně jak o tom hovoří Vojtíšek⁸³) z tehdejších porýnských, saských a italských mincovních vzorů. Je přesvědčen, že se jedná již o orlici plamennou.⁸⁴

Na pozdějších mincích se stává velmi oblíbeným a častým obrazem figura lva. Lev je zachycen ve své reálné podobě, jak bojuje s člověkem třímajícím v rukách meč, někdy štít, zápasící holýma rukama nebo jedoucí na koni někdy nebo i v zápasu s jinou šelmou nebo zvířetem. Ukazují to denáry připisované knížeti Vladislavu I. (Fiala XV/21, 24 XVI/1, 2, 3 – Cach 540, 554, 559, 553, 552), stejný námět najdeme i u Soběslava I. (Fiala XVI/28 – Cach 582).

Druhý český král Vladislav II. nechal razit mince podobné (Fiala VIII/7, 9, 10 – Cach 592, 594, 595). Je zajímavé, že se na mincích tohoto panovníka neobjevuje erb nový, jak vykládá takřečený Dalimil. Lev se na jeho denárech objeví nikoliv samostatně, ale také pouze v zápase s člověkem. S výjimkou denáru (Fiala XVII/3 – Cach 588), na kterém se snad lev nachází. Tento denár je ale značně poškozen a obraz

---

⁸² TURNWALD 1970, 2.

⁸³ VOJTÍŠEK 1931, 49–50.

⁸⁴ TURNWALD 1970, 2.

není vidět celý, proto není možné o něm v těchto souvislostech plně uvažovat.

Dále je pozoruhodné, že se kníže Vladislav II. nechal vyobrazit na svých denárech s korunou, tedy odznakem svého nového titulu. Dalimil tvrdil, že tento panovník (s přihlédnutím ke kronikářově záměně dvou panovníků) dostal za odměnu nový erb. Na žádných jeho ražbách tento erb však nenajdeme.⁸⁵

Námět zápasu se lvem je v této době velmi používaný. Proto lze podobné souboje nalézt na mincích jeho nástupce, knížete Bedřicha (Fiala XVIII/17, 22, 23 – Cach 628, 633, 634). Naposledy se tento motiv objevil na minci Soběslava II. (Fiala XVIII/10 – Cach 621).

Takovéto zobrazení zápasu člověka se lvem se často vyskytovalo na mincích Welfských ražených pro Bavorsko, jak zdůrazňuje Fiala. Jedná se o symbolické zdolání určité moci, zobrazení zápasu Hérakla a lva.⁸⁶ Nebo jde o alegorické zobrazení souboje zla s člověkem.⁸⁷

Na **mincích knížete Bedřicha** je možné najít další zajímavé náměty. Na denáru (Fiala XVIII/21 – Cach 632) je vyobrazen vpravo kráčející leopard (kráčející lev hledící na diváka, en face) s jedním ocasem. Zde se již dá také hovořit o typickém heraldickém postavení figury. Tato forma je obvyklá pro heraldické stylizace nejen 12. století, ale i pozdější.⁸⁸

Podobný typ heraldického vyobrazení najdeme i na mincích – (Fiala XVIII/25, 26 – Cach nemá, 636). Zde se jedná o orlice v letu, hledící vpravo. Obě jsou zhotovené v duchu románských tradic. Na obou mincích spatřujeme několik malých křížků. První má pouze pod každým křídlem jeden a u druhé orlice je těmito křížky poseté celé pozadí. Může se zde jednat pouze o přidanou mincovní značku.⁸⁹ Zároveň však může jít o jistou stylizaci známých plamének obklopujících svatováclavskou orlici. Není, však zcela jasné, do jaké míry lze již o této skutečnosti takto uvažovat.⁹⁰

Na **ražbě Soběslava II.** (Fiala XVIII/ 6 – Cach 618) nalezneme na rubové straně figuru lva. Zde se jedná o lva kráčejícího vpravo, ale hledícího zpět, s jedním ocasem, tyčícím vzhůru proti otočené hlavě, zřejmě z důvodu vyplnění kruhového prostoru mince.

Podobného lva vidíme na pozdější **minci Vladislava Jindřicha** (Fiala nemá –

---

⁸⁵ TURNWALD 1970, 2.

⁸⁶ FIALA 1921, 113.

⁸⁷ Václav RYNEŠ: Z osudů českého lva na mincích nové doby. In: Časopis Národního muzea CXLI. Praha 1972, 34–40.

⁸⁸ RŮŽEK 2000, 329–339.

⁸⁹ Srov. TURNWALD 1970, 2.

⁹⁰ Srov. NOVÝ 1978, 151.

Cach 652) Je to lev kráčejíci vpravo s hlavou však ve směru chůze s ocasem podobně respektujícím kruhovou kompozici mince.

Kdyby se u těchto vyobrazení mělo jednat o jakýsi pravzor pro zobrazení pozdějšího lva, je patrné, že v těchto počátcích není ještě přesně určený směr otočení lva, protože na drobných mincích lze najít i lva otočeného opačným směrem. Je ale jisté, že na těchto obrazech převažuje směr chůze či skoku ve směru na heraldickou pravou stranu, tedy tak jak ho známe i v současnosti.⁹¹

Orlice se vyskytuje též střídavě na drobných mincích fenikového typu **Vladislava Jindřicha**. Na denárech tohoto moravského markraběte lze nalézt velké množství typů těchto obrazů, lev se zde s orlicí střídá velmi často. (zejména Cach – 875, ale částečně i 876,877.)

Jak je patrné, figury lva a orlice se vyskytují střídavě u českých knížat a někteří z nich používají dokonce obě tyto figury. I toto snad lze považovat za jeden z důvodů, proč tyto figury nebyly všeobecně považovány za vyloženě knížecí či královské znamení. Většina starších autorů považuje za heraldické figury lva pouze znamení zobrazující lva ve skoku. Tedy zobrazeného tak, jak se později běžně užíval a v jaké podobě ho známe i dnes.⁹²

Fiala datuje počátek používání heraldických znamení v Německu již do druhé poloviny 12. století, u nás to předpokládá o něco později a to až v první desetiletí 13. století. Lvi, objevující se do této doby na pečetích a jednoznačně na denárech, nepovažuje podobně jako většina autorů za heraldická znamení, ale za vyjádření mohutnosti a panovnické moci a síly.⁹³ Podobně se k tomuto vyjadřuje i Václav Vojtíšek.⁹⁴ Josef Petráň vykládá tyto figury tak, že znamení lva na mincích by se mohla považovat pouze za symboly síly a udatnosti. Jedná se především o denáry s vyobrazením boje lva s člověkem. Stejně tak samotné vyobrazení lvů nepovažuje za figury v erbovním postoji.⁹⁵

Rostislav Nový považuje za heraldická znamení až ta zobrazení, která se objeví po roce 1213 a to souběžně s pečetěmi. Všechny ostatní denárové ražby do této doby spojuje pouze s obecnou křesťanskou symbolikou.⁹⁶

Podobně se k této otázce staví Pokorný, který první heraldický znak v českém prostředí vidí až v souvislosti s pečetí krále Přemysla Otakara I., přestože by se

---

⁹¹ FIALA 1921, 114.

⁹² RŮŽEK 2000, 329–339.

⁹³ FIALA 1921, 114.

⁹⁴ VOJTÍŠEK 1931, 53.

⁹⁵ PETRÁŇ 1970, 14.

⁹⁶ NOVÝ 1978, 156.

o některých heraldických znameních dalo uvažovat již dříve.⁹⁷

Přes všechny tyto názory, které jsou brány v úvahu, nelze zcela jednoznačně veškerá tato znamení odvrhnout jako neerbovní. Při důkladném pozorování a při srovnávání obvyklých erbovních znaků zobrazujících podobné figury, je možné některá tato znamení na denárech českých knížat považovat za zobrazení v obvyklých heraldických pozicích.

Možnou výkladovou variantou zdá se být interpretace v duchu Michela Pastoureaux. Podle této interpretace by se jednalo již o jakási rodová emblematická znamení Přemyslovců, z nichž plynule následně vyrůstají pozdější heraldické znaky.⁹⁸

V podobných intencích o tomto píše K. Turnwald, který znaky též považuje pouze za obecné ikonografické symboly. Tato zobrazení (tedy figura lva kráčejícího, nekorunovaného, někdy leoparda) pokládá za heraldická, podřízená však pouze prostoru na mincích a zobrazování románského slohu. Toto bylo běžné ve druhé polovině 12. století a ve druhé polovině 13. století. Pozdně románský lev se tedy proměňuje v gotického dvouocasého lva ve skoku, posléze korunovaného, jak to lze vidět v tehdejší heraldice italské, porýnské, anglické, francouzské a španělské.⁹⁹

V souvislosti se starými prameny a památkami, které s určitostí zobrazují první heraldický znak českého panovníka, je považována orlice.¹⁰⁰ Tento znak měli používat první Přemyslovci, a proto považuji za vhodné se blíže věnovat původu samotné figury a jejímu přijetí do českého prostředí.

Od nejstarších dob jsou lidmi používány symboly dravců, šelem či mytologických zvířat. Zvláště byl válečníky a jejich vládci oblíben symbol orlice (respektive orla), vyjadřující statečnost a sílu. Takto byl tento symbol používán v Asýrii, v Babylonské říši, egyptskými faraony či vládci Persie jako znamení vlády a moci či jako božského znamení.¹⁰¹ V době antiky je orlice (řec. *aetos*, lat. *aquila*) zasvěcena podobně nejvyššímu božstvu (Diovi později Jupiteru). Ve starověké literatuře je orel označován za *krále ptactva*, ale zároveň i za *ptáka králů* z čehož je patrné, jaký byl tomuto dravci přikládán význam.¹⁰² Sám Alexandr Veliký měl používat obraz orlice ve svém štítě. Jako symbol Jupitera používaly toto znamení i římské legie, pro kteréžto byla orlice nejcennějším odznakem a ztráta tohoto znaku se trestala jejím rozpuštěním, byla však především nesmírnou potupou. Ze symbolu římského impéria přechází

---

⁹⁷ POKORNÝ 1983, 565–572.

⁹⁸ PASTOUREAU 2000, 329–394.

⁹⁹ TURNWALD 1970, 1–14.

¹⁰⁰ VOJTÍŠEK 1931, 49–50.

¹⁰¹ BUBEN 2003, 324.

¹⁰² Slovník antické kultury. Praha 1974, 435.

užívání tohoto znaku i na vládce křesťanské a později také do středověké heraldiky.¹⁰³ Je známo, že podle zápisu kronikářů sám Karel Veliký používal kovový štít bez ozdob, ale svůj emblém orlice nechal umístit na vrchol paláce v Cáchách. Tato symbolika dále přechází na císaře Svaté říše římské později s přívlastkem národa německého. Orlice zobrazená v letu (s roztaženými křídly) měla vyjadřovat světovládný nárok, ale zároveň také doložit, že panovník vládne z milosti Boží (*Dei gratia*).¹⁰⁴

Říšský orel byl heraldicky zobrazen jako černý ve zlatém poli s červenou zbrojí. Jednalo se o znak nejvýše politicko–prestižně postavený, symbol reprezentanta nejvyšší světské moci. Proto také většina říšských knížat spjatých nebo patřících k říši převzala tento znak jako vyjádření této vazby.¹⁰⁵ Mluvím zde o době po druhé křížové výpravě, kdy se tak dělo z výše vysvětlených důvodů. Přijetí erbů českou šlechtou a též i českým knížetem bylo dáno vazbami na Svatou říši římskou. České knížectví a následně i království přirozeně ke svému mocnějšímu sousedu vzhlíželo a přejímalo jisté vzory, kterými zpětně vyjadřovalo svoje vazby na říši.¹⁰⁶

Černou orlici ve stříbrném poli jako první znak českého panovníka lze tedy celkem jistě považovat za symbol vycházející z orlice říšské. Většina říšských knížat, podléhajících císaři vazalskou vazbou, používala také znaku orlice, například na pečetích vévody *Roberta Lotrinského (1154)*, *falckraběte Fridricha Bavorského (1166)*, *vévody Jindřicha Rakouského a markraběte Otty Braniborského (1170)*, *vévody Leopolda Rakouského (1179 a 1187)*, *hraběte Otty Wiltlsbašského (1179)*, *hraběte Siegfrida z Orlamüde (1180)*, *vévody Bertolda Dalmackého, markraběte istrijského (1184)*, *vévody Bertolda IV. z Zähringen (1187)*, *vévody Adalberta z Tecku (1190)*, *vévody Fridricha Rakouského, vévody Jindřichu Saskému (1196)*, či orlice česká a později moravská, která snad podle Vojtíška vychází z téže orlice říšské.¹⁰⁷ Pro odlišení původního znamení užívaly se odlišné barvy a různorodé ozdoby, přesto ale zůstává prvotní vzor zřejmý. Odlišné tinktury lze u těchto znamení předpokládat pouze na základě pozdějších zobrazení.¹⁰⁸

Na památkách numismatických i sfragistických se setkáváme s důležitým prvkem vycházející ze středověké představy o českém “státě”. Tím je kult svatého Václava.

---

¹⁰³ PETRÁŇ 1970, 12.

¹⁰⁴ PETRÁŇ 1970, 12; BUBEN 2003, 324.

¹⁰⁵ PETRÁŇ 1970, 12.

¹⁰⁶ VOJTÍŠEK 1931, 49–50; PETRÁŇ 1970, 12; Pavel POKORNÝ: Heraldika ve výtvarném projevu. In: Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, 563–572.

¹⁰⁷ VOJTÍŠEK 1931, 49–50.

¹⁰⁸ Ibidem.

Roku 925 nastoupil na knížecí stolec syn Vratislava I. kníže Václav, který se později stal nejen patronem Přemyslovské dynastie, ale především patronem české země.¹⁰⁹ Jeho kult ovlivní celý český středověk. Zpočátku pouze dynastický patron se brzy stává věčným panovníkem, který svou vládu pouze dočasně propůjčuje.

Stává se patronem země a Češi jsou zvaní „*čeledí svatého Václava*“, jak píše kanovník vyšehradský.¹¹⁰

Petr Charvát ho dokonce označuje jako jednoho z nejvýznamnějších vladařů raně středověkých Čech, který vytvořil spojení staré, ještě pohanské, tradice české státnosti s nově nastupujícím křesťanstvím v Evropě.¹¹¹

Na denárech knížete Jaromíra¹¹² se objevuje poprvé v opisu jméno svatého Václava. V poli mince je rovnoramenný kříž. U ražby knížete Oldřicha se objevuje již polopostava světce jako přímluvce s prosebným gestem, naproti je postava knížete s praporem.¹¹³ Podobně je tomu také na denárech Břetislava I. Pouze obraz kříže je zde někdy nahrazen figurou kohouta¹¹⁴ symbolizujícího Krista jako vítěze dobra nad zlem. Svatý Václav je zde tedy připodobněn ke Kristu. Od knížete Vratislava II. je zdůrazňováno zobrazení Václava jako panovníka.¹¹⁵ Většinou se jedná o polopostavu třímající kopí nebo pouze o ruku předávající kopí – pravděpodobně jako symbol vlády. Patrná je zde souvislost s panovníkovou korunovací, kterou dokládá i iluminovaný korunovační Kodex vyšehradský. V jedné z iniciál je zde postava trůnícího Václava jako věčného vladaře české země. Podobné příklady svatých králů jsou známé po celé Evropě (svatý Štěpán, Jindřich II., anglosaský Edvard) stejně tak i model, kdy věčný panovník předává zem jako léno dočasnému panovníkovi (svatý Olaf v Norsku, ve Španělsku svatý Jakub).¹¹⁶ Poprvé se štítem se svatý Václav objevuje na denárech Bořivoje II.¹¹⁷ Je zde zobrazen jako jezdec s přilbicí na koni a ve zbroji, tedy jako *miles christianus*. Ochránce země a všeho křesťanstva zosobněný v dobovém ideálu rytířství. Za dalších knížat se obměňují různé typy a figury zobrazující svatého Václava. Za Soběslava I. též najdeme reprezentativní figuru stojícího samotného Václava

¹⁰⁹ Dušan TŘEŠTÍK: Dynastičtí a zemští patroni Václav, Ludmila, Vojtěch. In: Střed Evropy okolo roku 1000. Praha 2002, 314

¹¹⁰ PETRÁŇ 1970, 12.

¹¹¹ Petr CHARVÁT: Svatý Václav a raný český stát. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 83

¹¹² CACH 1970–1974, č. 296, 278

¹¹³ Anežka MERHAUTOVÁ / Dušan TŘEŠTÍK: Ideové proudy v českém umění 12. století. Praha 1985, 84

¹¹⁴ CACH 1970–1974, č. 313

¹¹⁵ MERHAUTOVÁ / TŘEŠTÍK 1985, 86–88; CACH 1970–1974, č. 341, 344, 349–351, 354

¹¹⁶ ROYT 2010, 303

¹¹⁷ CACH 1970–1974, č. 414–417

s praporcem a štítem¹¹⁸ nebo mezi dalšími postavami též s mandlovitým štítem a kopím.¹¹⁹ Na ražbách Vladislava II. převládá panovnická charakteristika Václavova nad jeho světečtvím. Objevuje se nová kompozice s trůnící postavou a žezlem. Další linií zobrazení je busta v knížecím plášti s praporem v pravé ruce a levou rukou držící žezlo a opírající se o štít.¹²⁰ Tento motiv je ještě patrnější na Vladislavových pečetích z let 1160 a 1169. Pečetě jsou opatřeny známým opisem „*Pax regis Wladizlai in manus sci Wencezla*“.¹²¹ Z této doby pochází i píseň *Svatý Václave, vévodo české země*... která též dokládá státoprávní postavení svatého Václava.¹²² Takovéto pečeti s téměř shodným obrazem svatého Václava užíval i Vladislavův nástupce Soběslav II.¹²³ Na jeho mincích najdeme společně svatého Václava a Vojtěcha. Později se zánikem denárů a nástupem nové měny, takzvaných brakteátů, obraz svatého Václava zaniká. Důvodem je jednostranná ražba této mince. Turnwald¹²⁴ spatřuje svatováclavskou orlici i na některých denárech knížete Bedřicha.¹²⁵

Český kníže vyjádřoval, že zemi svatého Václava, jejímž byl tento světec věčným panovníkem, pouze spravoval. Tato svatováclavská představa utvářela stát a dodávala panovníkovi na autoritě tím, že vládl jako správce–nástupce tohoto světce. Původně panovnická představa, kdy byl světec zobrazen na denárech 11. století jako patron pražského kostela, se rozšíří a brzy je proměněna ve státní ideologii, kterou vládnoucí Přemyslovci zaštití svoji moc.¹²⁶

Většina památek se stejným způsobem snaží vyjádřit tuto ideologii. Jedna strana pečeti je věnována svatému Václavu a podobný ikonografický systém platí i pro některé panovnické denáry. Tento zvyk je změněn až v době, kdy tato ideologie přestává být nejdůležitější, a státoprávní nároky jsou vyjádřeny jiným způsobem. V české středověké představě je panovník chápán jako neodlučitelný až identický s pojmem státu a svou autoritu má zprostředkovanou skrze postavu svatého Václava, kterýžto byl jediným vládcem země. V těchto souvislostech je zřejmý identický způsob užívání prvního

---

¹¹⁸ CACH 1970–1974, č. 568, 569

¹¹⁹ CACH 1970–1974, č. 579

¹²⁰ CACH 1970–1974, č. 590, 600

¹²¹ Jiří ČAREK: O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VIII. Praha 1938, 6–7; Jiří KUTHAN: K šíření kultu svatého Václava za hranice Čech a Moravy v době Přemyslovců. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 221–238

¹²² MERHAUTOVÁ / TŘEŠTÍK 1985, 96

¹²³ ČAREK 1938, 8

¹²⁴ Kristián TURNWALD: Nejstarší výskyt přemyslovských českých znaků na mincích. In: Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze č. 7. Praha 1970, 1–14

¹²⁵ CACH 1970–1974, č. 636

¹²⁶ PETRÁŇ 1970, 22.

znaku (orlice). Ta je později připsána zejména svatému Václavu.¹²⁷ Totéž je možné chápat v souvislosti s dobou, kdy tento kult přestává být tolik potřebný a je nahrazen vyjádřením královského majestátu jiným způsobem. V době, kdy je takto svatováclavský kult využíván, je směřovaný především dovnitř, tedy k upevnění panovníkovi moci doma ve své zemi. Později je zatlačen do pozadí z důvodu snahy o vyjádření větší univerzálnosti a expanzivní politiky Přemysla Otakara II.

Památky numismatické nelze považovat za jediný zdroj poznání českého znaku. Pečetě jako prostředek právního potvrzení platnosti, užívali samozřejmě i čeští panovníci. Na ražbě českých denárů se podílela stejná dílna, která zhotovovala razidla pro panovníkovy pečetě.¹²⁸ První pečetě se u nás objevují od druhé poloviny 11. století. Zcela první najdeme až na listinách Vladislava I. Starší pečetě určitě existovaly, ale nejsou zachované v originále.¹²⁹

5. Přemysl Otakar I.

5.1. Přemysl Otakar I.

Přemysl se narodil okolo roku 1165 králi Vladislavu a Markétě Durynské.¹³⁰ V německých zemích byl nazýván Otakar, z čehož vzešlo jeho složené jméno. Později takřčený Dalimil to vysvětluje velmi blízkým až skoro přátelským vztahem k císaři Svaté říše římské Ottou Brunšvickým, což dobře ilustruje Přemyslovu polickou snahu v rámci říše.¹³¹

---

¹²⁷ PETRÁŇ 1970, 12–13; NOVÝ 1978, 152–153.

¹²⁸ Gustav SKALSKÝ: České mince a pečeti 11. a 12. století. In: Sborník Národního musea I. (A – řada historická). Praha 1938, 1.

¹²⁹ Jiří ČÁREK: O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VIII. Praha 1938, 4.

¹³⁰ Josef ŽEMLIČKA: Přemysl Otakar I. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 79 – 92.

¹³¹ „*Na birmování knězi císař rúchu vzwáza a Ottakar, točíš Ottě míl, jemu říekati káza*“. In: DAŇHELKA / HÁDEK / HAVRÁNEK / KVÍTKOVÁ 1988, 284.

Na **pečeti Přemysla Otakara I.** kterou užíval v **1192–1193** najdeme vyobrazení heraldické orlice, které je považováno většinou autorů za její první vyobrazení vůbec.¹³² Jedná se o pečeť z prvního, ještě knížecího, období jeho vlády. Je to však pečeť velmi inovativní i z hlediska ikonografického vývoje českých pečetí. Na aversu pečeti se objevuje v českém prostředí poprvé jezdec na cválajícím koni.¹³³ Jezdec v přilbě jedoucí vpravo s praporcem (*gonfanon*) a se štítem, který drží v levé ruce. Zde se jedná ještě o štít mandlový, který lze v českém prostředí najít jen v předheraldickém období. Ve štítě najdeme orlici v letu, vpravo hledící. Toto zobrazení potvrzuje teze o tom, že český panovník používal jako svého prvního znaku orlici. Je také dosti pravděpodobné, že vychází kontinuálně ze zobrazení znaku staršího, který ale není zachován v žádné jiné podobě. Na svatováclavské rubové straně je zobrazená ve štítu orlice, kterou lze chápat ještě ve smyslu spojení orlice vyloženě s Přemyslem Otakarem I. nikoliv jako atributu svatého Václava. Přemysl je, ale přirozeně chápán v podřízenosti ke svatému Václavu. Vyobrazení orlice je blízké svým říšským vzorům.¹³⁴

Tento jezdecký typ lze vysledovat jako běžně používaný typ pečeti říšských knížat. Jde o nejmarkantnější zobrazení atributů rytířství, které se v této době dostává do popředí jakožto ideál. Tohoto obrazu jezdce užívali rakouští Babenberkové, vévodové švábsí a bavorští a jezdce najdeme i na pečetích západoevropských králů.¹³⁵ První pečeť Přemysla Otakara I. jsou významné především ikonograficky, výtvarně není jejich kvalita nikterak významná a patrně souvisí s ražbou denárů, u kterých je snižování kvality výtvarné stránky také patrné.¹³⁶ Je jisté, že autoři mincí i pečetí byly titíž rytci.¹³⁷

Na **mincích Přemysla Otakara I.** z tohoto, ještě knížecího, období, můžeme též najít orlici (Fiala XIX/12 – Cach 656). Jedná se ale o orlici v čistě neheraldickém postavení. Vpravo krácející orlice se sklopenými křídly, odkazuje svojí podobou na staré vzory. Toto vyobrazení pravděpodobně nemá velkou souvislost s orlicí v panovníkově erbu na jeho pečetích.

Kníže Přemysl Otakar (I.) se dostal do sporu se svým strýcem biskupem

---

¹³² Z důvodu položení orlice na štít je považována za bezpečný heraldický znak oproti sice starším vyobrazením, nacházejícím se “pouze“ na českých denárech bez štítu a s možným ikonograficko-symbolistickým výkladem.

¹³³ ČAREK 1938, 10.

¹³⁴ ČAREK 1938, 10–11; NOVÝ 1978, 151–152.

¹³⁵ ČAREK 1938, 36.

¹³⁶ Jaromír HOMOLKA: K ikonografii pečeti posledních Přemyslovců. In: Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982, 161.

¹³⁷ SKALSKÝ 1938, 1.

Břetislavem Jindřichem a musel se uchýlit do nuceného vyhnanství.¹³⁸ Návrat na pražský stolec se udál až po téměř legendární dohodě Přemysla Otakara a jeho mladšího bratra Vladislava Jindřicha, který, ač nebyl nikterak nucen, přenechal vládu svému bratrovi.¹³⁹ To nebylo u Přemyslovců zrovna obvyklé.

Po své korunovaci (1198) se Přemysl Otakar I. vrací k užívání starší pečeti (II. typ) s obrazem trůnícího panovníka, kde ještě není žádné místo pro český znak. I postava světce na svatováclavské straně drží štít, který je prozatím prázdný pouze s puklicí.¹⁴⁰ V této době se zahraniční politika českého dvora přiklání střídavě na stranu Štaufskou a Welfskou, aby se nakonec ustálila v podpoře Fridricha II.¹⁴¹

Pečeti z této doby (typ III. a IV.) ještě žádné erbovní figury nenesou. Přemysl dál užívá typ s trůnícím vladařem a svatým Václavem pozměněným jen v nepatrných detailech.¹⁴²

Změna nastala až na takzvaném **V. typu pečeti Přemysla I.**, který král používal od roku 1224.¹⁴³ Obraz se v základu podobá předešlým typům, jen provedení se zdá být zdobnější a pečlivější. Na rubové straně je zobrazena postava trůnícího svatého Václava, v pravici drží praporec a v levici, kterou má podepřenou štítem, drží palmovou ratolest. Štít je zde podobně jako na jezdeckém I. typu mandlový (normanský), ale je zobrazen z boku, takže orlice je vidět pouze z poloviny.¹⁴⁴ Podobný typ vyobrazení orlice najdeme ve štítě jezdce Přemyslově pečeti I. typu. Orlice vpravo hledící má lehce zvednutou hlavu, jak bývá zvykem u vyobrazení na mandlovém štítě z důvodu vyplnění celé jeho plochy. Tělo orlice zdá se být štíhlé, přestože na vyobrazení je značně rozšířené ve spodní části, ze které vybíhají dva pařáty. Ocas orlice je delší a má vyplnit zbývající plochy štítu. Jedná se o typickou orlici, která svou formou připomíná říšský vzor. Od tohoto V. typu narůstala výrazně výtvarná kvalita panovnických pečeti, jež se udržela i nadále. Prvky používané pozdním románským slohem byly pomalu vytlačovány znaky rané gotiky.¹⁴⁵

Blízká je i forma **Zlaté buly Přemysla Otakara I.** Tato zvyklost pečeti zlatem je ve střední Evropě velice neobvyklá a žádný jiný český panovník tuto formu jako pečeti královské později nezopakuje. Vzhled tohoto zvláštního typu je velice podobný předešlým pečeti. Na reversu též najdeme trůnícího svatého Václava s korouhví,

---

¹³⁸ ŽEMLIČKA 2008, 80–82.

¹³⁹ ŽEMLIČKA 2008, 83–84.

¹⁴⁰ ČAREK 1938, 10–12.

¹⁴¹ ŽEMLIČKA 2008, 82.

¹⁴² ČAREK 1938, 11–12.

¹⁴³ ČAREK 1938, 12.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ HOMOLKA 1982, 164.

palmovou ratolestí a štítem s orlicí. Štít, o který se postava českého patrona opírá, má lehce pozměněnou podobu, horní okraj již není zaoblený, ale je rovný. Jeho velikost, vzhled a podoba orlice přejímají předešlé vzory.¹⁴⁶

Analogickou paralelu lze najít na velkém brakteátu stejného panovníka (Fiala XXI/14 – Cach 669), kde je patrný značný vliv těchto pečetí. Na minci je zobrazena postava trůnícího korunovaného Přemysla I. držícího v levé ruce štít s orlicí. Štít je orámovaný dekorativním vzorem a je zachycen také z poloviny. Orlice je více stylizovaná, jak to dovoluje velikost brakteátu. Přes jednoduchou formu a jistou schematičnost patrnou i v ocase dravce, je zřejmé, že autor dobře znal královské pečetě a že na sebe obě tyto rytecké práce vzájemně působily.

Právě za vlády Přemysla Otakara I. jsou dvoustranné denáry nahrazeny novou mincí raženou jen z jedné strany do tenkého stříbrného střížku o daleko větší ryzosti kovu. Mince se tak přizpůsobila sousedním ražbám vycházejícím z ražby míšeňské. Výhoda tkvěla především v rychlejší a jednodušší výrobě. Samotná technika nových ražeb zaručovala vyšší obsah stříbra v minci, aby se zabránilo padělání.¹⁴⁷ Podoba míšeňských brakteátů udala typologický vzhled českým brakteátům. Místo míšeňského markraběte je ale na českých zobrazen panovník s trojlistou korunou. Tento typ zobrazení je v přibližné podobě stejný na všech ražbách, s velkou pestrostí se obměňují pouze ikonografické symboly, které má panovník v ruce. Jedná se o meče, žezla, architektonické prvky.¹⁴⁸ Pro tuto práci budou však nejdůležitější některé znaky. Souvislost českých brakteátů s panovnickými pečetěmi je zde úplně opuštěna, protože mince pevně napodobovala míšeňské vzory.¹⁴⁹ Erb však vycházel z podobných typologických základů. Symboly zobrazené na brakteátech sloužily jako nástroje reprezentace panovníka a vyjadřovaly jeho ideologickou představu o úloze panovníka.¹⁵⁰

Na jedné starší, ještě denárové, ražbě Přemysla Otakara I. se objeví i lev (Fiala XIX/28 – Cach 668). Je otázkou zda je možné vůbec toto zvíře za lva považovat. Lev s jedním ocasem je zobrazen na všech čtyřech nohách otočený směrem doleva, jeho hlava však není příliš podobná lví hlavě, přestože kolem krku lze spatřit hřívu. Mohlo by se jednat o jakési přetrvávání nebo návrat ke starším typům vyobrazení nebo už

---

¹⁴⁶ ČAREK 1938, 13.

¹⁴⁷ CACH III. 1974, 10.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ: Pražské groše Václava II.(1300–1305) a české pečetě. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university r. IX (řada historická). Brno 1960, 98.

¹⁵⁰ Tomáš KREJČÍK: Ikonografický cyklus na českých velkých brakteátech 13. století. In: Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, 430–433.

první předznamenání budoucího vývoje. Kdyby se jednalo o lva ve smyslu erbovního znamení panovníka, podpíralo by toto vyobrazení výklad Vojtíškův, ve kterém předpokládá, že sice Vladislav II. začal užívat znaku orlice, ale již za své vlády začal používat také erbu lva.¹⁵¹ V tomto duchu pokračovali i jeho nástupci, kteří též mohli užívat obojího znaku.

5.2. Původ lva

Původ orlice je odvozován od orlice říšské, se lvem to není tak jednoznačné. Užívání tohoto znamení se však objevilo daleko dříve a to zejména v jeho předheraldické podobě. O jeho symbolickém významu již byla řeč. Lev se stává v druhé polovině 12. století ve francouzské a anglonormanské literatuře archetypem štítu křesťanského bojovníka v protikladu k pohanskému draku. Velmi brzy se stává nejčastější heraldickou figurou vůbec.¹⁵² Ostatní figury jako příčné břevno či orlice nedosahují co do počtu tolika užití jako král zvířat a to ze zřejmých důvodů své symboliky. Lev vyjadřuje především sílu a udatnost a symbolicky vládne ostatní zvěři. Z těchto důvodů byl přijat jako nejlepší vyjádření ideálů rytířské kultury. Ne nadarmo platí rčení ze 13. století opakované pro svou platnost i v době baroka, že „*Kdo nemá erb, nese lva*“.¹⁵³ Stejnou platnost mají od lva i odvozené přezdívky vladařů Jindřich Lev či Richard Lví srdce byli určitě vynikající osobnosti své doby. Ostatně tyto osobnosti byli příčinnou vzniku pověstí také v českém prostředí. Pověst o Bruncvíkovi je vzata z pověsti o Jindřichovi Lvovi.

Původ vyobrazení figury lze hledat na východě i v souvislosti s císařskou ideou o přenosu vlády – takzvaného *translatio imperii*.¹⁵⁴ Toto znamení se v době přelomu 12. a 13. století hojně používalo v oblasti patřící do Svaté říše římské. Jako svého rodového znaku ho užívali Štaufové a později i jejich soupeři dynastie Welfů zápasící s nimi o nadvládu v říši. Podobná předheraldická znamení lva se objevují v této době na

---

¹⁵¹ VOJTÍŠEK 1931, 49–50.

¹⁵² Michel PASTOUREAU: *Traité d'heraldique*. Paris 2003²; PASTOUREAU 2011, 144; Stanislav JUDL: Lev a středověk. In: *Heraldická ročenka 1982*. Praha 1982, 19–30.

¹⁵³ PASTOUREAU 2011, 144–145.

¹⁵⁴ Petr BALCÁREK: *České země a Byzanc, Problematika byzantského uměleckohistorického vlivu*. Olomouc 2009, 75.

denárech Welfovských zejména v Bavorsku.¹⁵⁵ Postupem času je tento znak Welfy opuštěn, ale v oblastech kde tento rod působil, zanechal značný vliv (*Rýnská Falc 1180: zlatý lev v červeném poli, Limburg 1170–1221 za vévody Jindřicha III.: červený lev ve stříbrném poli, Lucembursko po roce 1214 : červený lev ve stříbrném poli, hrabství Berg*).¹⁵⁶

Štaufové používali v erbu černého lva ve zlatém poli, který se podobně objevuje na jejich denárových ražbách. V oblasti Svaté říše římské to byl erb značně rozšířený a dal by se označit za tehdejší módní znak, ať již v souvislosti s místním původem nebo pod vlivem Štaufů (*hrabata z Habsburku, vévodové ze Zähringen, hrabata ze Zollernu*).¹⁵⁷ České země, důležitý soused říše, se dostávaly do pozornosti těchto soupeřících rodů, protože jejich spojenectví nebylo nedůležité a svým zásahem mohly ovlivnit tento zápas o moc. Z počátku je podpora věnována Filipu Švábskému a je odměněna královskou korunou v roce 1198. Později přechází Přemysl Otakar I. na stranu Oty IV. V tomto táboře však česká politika nesetrvá dlouho a za čas se vrací zpátky na stranu Štaufů (opět Filip Švábský a následně Fridrich II. Sicilský). Spojenectví bylo stvrzeno dynastickým sňatkem (Kunhuta a Václav I.) a později ještě pojištěno Zlatou bulou sicilskou. Z těchto těsných vztahů Přemyslovců a Štaufů je možné usuzovat, že vzniká nový, teď již vyloženě dynastický znak Přemyslovců obdobně podle vzoru říšského.¹⁵⁸ Používání lva s jedním ocasem je prokázané u nás na pečetích a mincích na počátku 13. století, tedy v této době. Tato varianta zdá se být pravděpodobná i s přihlédnutím k tomu, že podobným způsobem byla převzata i orlice.

Další možnou výkladovou teorií je názor Karla Schwarzenberga o původu českého lva z Byzance.¹⁵⁹ Tato teorie není však později nijak dále rozvíjena a důkazově podepřena. Bylo by možné tuto teorii použít i jako možný výklad o pozdějším zdvojení ocasu v kombinaci s hypotézou R. Nového, kdy se lev původem z Byzance spojí se lvem původem říšským. Výsledkem je právě zdvojení ocasu jako jeho nejvýraznějšího znaku. Přesto není žádného podpůrného důkazu, který by toto dovolil tvrdit a i časové rozpětí mezi oběma historickými událostmi je značné. Nikterak to nepotvrzují ani heraldické památky, jelikož lva s takto zdvojeným ocasem lze najít až v době Přemysla Otakara II.

Přímý styk českého knížectví s Byzancí byl velmi sporadický. O to větší

---

¹⁵⁵ NOVÝ 1978, 156

¹⁵⁶ NOVÝ 1978, 156–157.

¹⁵⁷ Ibidem

¹⁵⁸ NOVÝ 1978, 157–159.

¹⁵⁹ SCHWARZENBERG 2007³, 22–23.

důležitost měla výprava Vladislava II. do Konstantinopole. O této výpravě nám podává zprávu kanovník Vincencius a především Ióannés Kinnamos.¹⁶⁰ Od řeckého dějepisce víme, že Vladislav II. složil císaři jakýsi vazalský slib podobný těm, které skládali předchozí vůdcové křížových výprav.¹⁶¹ Kinnamos zde hovoří o českém knížeti jako o králi, kterým v té době ještě nebyl. Důvodem je, že tento děj popisoval až zpětně a pod vlivem dalšího střetnutí Vladislava II. s císařem v rámci politických zápasů v Uhrách.¹⁶² Politika Komnenovců se soustředila na rozšíření svého mocenského vlivu na západ do Uher. Místo pomoci římského císaře se však vydal na pomoc Uhrám český král Vladislav, který následně přispěl k vyřešení sporů mezi Manuelem a uherským Štěpánem III.¹⁶³

V této souvislosti se uvažuje o císařských darech, které měl Vladislav obdržet stejně jako při předešlém setkání v Konstantinopoli. O těchto darech podává zprávu Vincenc Pražský, popisuje všemožné poklady, mezi kterými bylo i několik kusů hedvábí, které měl obdržet Vladislav II. a jeho žena Judita¹⁶⁴ Dokazují to nálezy látek byzantského původu objevené v královských a biskupských hrobech v Čechách.¹⁶⁵ V hrobce svatého Václava se našly zbytky látek, které prokazatelně pocházely z textilních dílen v Konstantinopoli.¹⁶⁶ Textil byl oblíbeným a žádaným komnenovským vývozním artiklem a tyto darované látky pak mohly následně ovlivnit českou heraldiku.

Je jisté, že heraldika nepochází z Byzance, přestože je zřejmé, že původ celé škály motivů a figur je tam možné hledat (kříž, dvouhlavý orel, hlava Krista...). Samotná heraldika se objevuje v Byzanci až po nastoupení rodu Paleologů k moci roku 1261 a to v souvislosti s větším propojením císařského dvora se západními spojenci, přestože i poté je v konstantinopolském prostředí na okraji zájmu.¹⁶⁷ Dekorativní a zvířecí motivy byly na byzantských látkách velmi běžné. Někteří císařští úředníci nosili na pláštích symboly lvů.¹⁶⁸ Zajímavé je, že tyto symboly se objevovaly pouze na

---

¹⁶⁰ František DVORNÍK: Manuel I. Komnenos a Vladislav II., král český. In: Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi k šedesátým narozeninám. (uspořádali Miloš Weingart, Josef Dobiáš, Milada Paulová) Praha 1928, 58.; Miroslav HROCH / Věra HROCHOVÁ: Křížáci v Levantě. Praha 1975.118–120.

¹⁶¹ termínem *lizios* se rozumí feudální vztah vazala k lennímu pánu – heslo In: VAVŘÍNEK 2011. 293.

¹⁶² DVORNÍK 1928, 67.

¹⁶³ DVORNÍK 1928, 67–69.

¹⁶⁴ Petr BALCÁREK: Byzantské aspekty svatováclavské koruny. In: Muzejní a vlastivědné práce 1/45. Praha 2007, 20–22.

¹⁶⁵ BALCÁREK 2009, 74.

¹⁶⁶ BALCÁREK 2009, 75.

¹⁶⁷ Dan CERNOVODEANU: Contributions à l'étude de l'héraldique byzantine et postbyzantine. In: Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik. XVI. International Byzantinistenkongress II/2. Wien 1982, 409–422.

¹⁶⁸ SCHWARZENBERG 2007³, 22–23.

ceremoniálních rouchách dvorských hodnostářů u císaře nikoliv.¹⁶⁹

Je tedy možné uvažovat i o tom, že figura lva mohla přejít do erbu českého krále na základě inspirace z konkrétního roucha (textilu), které Vladislav obdržel od císaře Manuela Komnena v Konstantinopoli nebo později v Uhrách.

Dalším pohledem na tento problém je přijetí vyprávění tak řečeného Dalimila. V době, kdy měl Přemysl Otakar I. dostat za odměnu tento nový znak lva, se sice lev objeví na pečetích moravských markrabat, ale samotný Přemysl I. stále užíval znaku orlice. Snad figura orlice užitá na pečetích má za cíl vyjadřovat zmiňované svatováclavské sjednocení či právoplatnost vlády. Panovník pak mohl jako svého rodového či osobního emblematického znamení užívat lva, který se objevuje až následně a z počátku pouze na památkách vedlejších větví Přemyslovců. Snad čeští panovníci zdůrazňující legitimitu svého postavení a vlády orlicí, lvem pak vyjadřovali svůj rod. Je možné, že toto znamení panovníci užívali současně se svatováclavskou orlicí.

Lev se jako heraldická figura se stává v této době velmi „módním“ znamením. Kromě císaře Svaté říše římské a francouzského krále užívá lva v erbu v určitém čase všichni králové západokřesťanského světa. Od nich přechází užívání lva i na nejvyšší šlechtu.¹⁷⁰ Ovlivněn touto módou, v rámci západních styků, byl bezesporu i dvůr Přemyslovců.

Snad se tedy prolnuly všechny tyto možné vlivy, které mezi sebou též byly v úzkém propojení. Ať to byl vliv říšských císařských rodů, oblíbenost této figury v Evropě jako symbolu vládce nebo dokonce vliv byzantský, daly tyto důvody dohromady vzniknout Přemyslovskému rodovému lvu.

Zajímavá je i dualita užívání figury lva a orlice najednou. Použití obou znaků souviselo s rozvojem feudálního systému. Zpočátku vládl panovník jako absolutní vládce pevně ztotožněný se svým panstvím. Později více jako feudální pán, částečně omezený královskými úřady a již více oddělený od země svým rodem. Z těchto důvodů a díky rozrůstajícímu se feudálním systémem nastává potřeba použití znaku dynastického vedle znaku identifikující vlastní zemi.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ CERNOVODEANU 1982, 415.

¹⁷⁰ PASTOUREAU 2003², 136–146.

¹⁷¹ Srov. NOVÝ 1978, 160.

5.3. Vladislav Jindřich a Děpolticové

Za **první zřetelnou heraldickou figuru lva** u nás se považuje až lev na pečeti Vladislava Jindřicha, bratra krále Přemysla. Proč moravský markrabě užíval v erbu lva a jaký význam mělo pro utváření erbu samotné markrabství moravské? Tyto otázky se pokusím zodpovědět.

Otázka vzniku a konsolidace moravského markrabství, jako samostatného, ale i tak neodlučitelně spjatého státního svazku českého knížectví (respektive království), budila vždy nejvyšší badatelskou pozornost.¹⁷²

Poprvé se objevil titul moravského markraběte na listině Fridricha Barbarossy u mladičského Přemysla Otakara I. Určoval zemskou hranici roku 1179. Tento zpočátku bezesporu spíše čestný titul se pomalu měnil v titul označující Moravu jakožto sjednocené území markrabství, tedy jakýsi sjednocující titul pro moravské úděly.¹⁷³ Představa Moravy jakožto území přímo závislého na císaři či jako území naprosto samostatného byla již vyvrácena.¹⁷⁴

První zachovaná listina s přivěšenou **pečetí markraběte Vladislava Jindřicha** je datovaná k 31. prosinci roku 1213.¹⁷⁵ Je ale pravděpodobné, že tuto pečeť užíval již dříve. Pečeť se zachovala na čtyřech pravých listinách a jednom falsu.¹⁷⁶

Jedná se o kruhovou jednostrannou pečeť. V poli pečeti je zobrazen jezdec s praporem cválající doleva. Ve štítě se poprvé na pečetích objevuje lev. Rytíř je zobrazený z pravé strany a štít drží v levé ruce, proto není erb vidět celý. Nelze tedy určit, zda se jedná o lva s jedním či více ocasy. Lev je ve skoku a jeho celá postava je značně stylizovaná a bez větších detailů. Zde se bude patrně jednat o lva jednoocasého, protože lva se dvěma ocasy začal užívat podle všeho až Přemysl Otakar II., jak dokazují pozdější památky. Lze si těžko představit, že by moravský markrabě již užíval tohoto znaku a přitom si ho nenechal zobrazit celý na své pečeti. Nohy koně zasahují do opisu pečeti, kde čteme markraběcí titulaturu.

Velice zajímavá je však další listina. Je nedatovaná, ale byla napsaná krátce po

---

¹⁷² naposledy: Martin WIHODA: Vznik moravského markrabství. In: Český časopis historický 97, č. 3. Praha 1999, 453–475; Josef ŽEMLIČKA: Přemysl Otakar II. : král na rozhraní věků. Praha, 2011.

¹⁷³ ŽEMLIČKA 2011, 264–265.

¹⁷⁴ WIHODA, 462–467.

¹⁷⁵ Gustav FRIEDRICH: O kanceláři a listinách markrabí moravských Vladislava a Přemysla (1198 až 1239). In: Věstník královské české společnosti nauk 9, Praha 1896, 23; ČAREK 1938, 19.

¹⁷⁶ Prokop ZAORAL: O listinách a kanceláři markraběte moravského Vladislava Jindřicha. In: Sborník Matice moravské 86. 1967, 228–229.

roce 1208. K listině je připojené ještě pečeť biskupa Roberta.¹⁷⁷ Povoluje se v ní kolonizovat johanitům jejich statky podle německého práva. Zde použitá pečeť je značně odlišné povahy než předešlá popsaná.

Listina je považována za pravou, přestože není dokončena. Zcela neobvyklý je způsob přivěšení obou pečetí. Dokazuje, že pečeti byly přivěšeny až následně a tedy pravděpodobně bez vědomí pečetitelů. Pečeť je v literatuře pokládána za falešnou. Dokládají to i patrné známky manipulace na obou pečetích.¹⁷⁸ Je možné uvažovat o tom, že pečeť byla na tuto listinu převěšena z listiny jiné či snad zhotovena později podle originálu. Sám autor falešné pečeti musel napodobit pečeť pravou.¹⁷⁹ Z těchto důvodů můžeme předpokládat, že Vladislav Jindřich v době před datem 1213 mohl užívat odlišný typ pečeti.

Tato pečeť je okrouhlá a jednostranná. Jezdec zde cválá opačným směrem, v pravé ruce třímá kopí s praporem. Bok má krytý štítem, na kterém je lev ve skoku. Štít má horní stranu zaoblenou, je značně široký, dole zašpičatělý. Tentokrát je figura lva patrná celá. K velké škodě je pečeť poškozená tak, že není možné zcela jednoznačně popsat její podobu.

V literatuře je lev popisován jako dvouocasý.¹⁸⁰ Z mého pohledu je nesporné pouze to, že se jedná o lva ve skoku. Nechtěl bych, aby se zde zdálo, že své tvrzení podřizují celkovému výkladu o původu dvouocasého lva. Z důvodu stavu, ve kterém se pečeť zachovala, není, podle mého názoru, možné zcela jednoznačně potvrdit oba ocasy. Sporný je i zmíněný samotný původ pečeti. Myslím, že není zcela nemožné uvažovat o mnohem mladším původu falešné pečeti. Samotná podoba jezdce je daleko bližší pozdější pečeti moravského markraběte Přemysla. Při případné možnosti užití dvouocasého lva v již tak rané době (tedy dříve než Přemysl Otakar II.) by vyvstala řada otázek. Bylo by snad možné původ dvouocasého lva hledat u moravských markrabat a je snad náhodou, že první potvrzené užití této figury se objevuje na markraběcí pečeti Přemysla Otakara II.? Žádné jiné památky nám to však nepotvrzují.

Jak již bylo řečeno, na mincích Vladislava Jindřicha se objevuje zároveň lev i orlice. Figury nejsou ve štítu a v obvyklých heraldických postojích. Jisté je jen to, že na žádné minci se neobjevují u lva dva ocasy. Jednoocasého lva vidíme na jediné denárové ražbě (Cach 652), ale i na drobných mincích fenikového typu (Cach 875,876, 877, 882, 884, 885). Je otázkou, proč by moravský markrabě nepoužil svého erbu i na

---

¹⁷⁷ ZAORAL 1967, 229.

¹⁷⁸ Ibidem

¹⁷⁹ ZAORAL 1967, 229–220.

¹⁸⁰ ZAORAL 1967, 229. WIHODA 2007 198.

mincích, kdyby jeho pečeť skrývala dvouocasého lva. Pravděpodobněji to tedy potvrzuje domněnku o tom, že tento moravský markrabě užíval erbu lva s jedním ocasem. Oponovat se dá snad jen obecně symbolickým významem mincovních obrazů.

Podporu k tomuto výkladu lze najít u boční rodové větve Přemyslovců, tedy u východočeských **Děpolticů**.¹⁸¹

Zakladatele této větve lze hledat u Děpolta I., který byl synem Vladislava I. Ten stál po boku svého bratra Vladislava II. jako správce země v době jeho nepřítomnosti z důvodu účasti na křížové výpravě.¹⁸² Sám však spolu s Vladislavem podporoval štaufskou císařskou politiku a osobně se zúčastnil i výpravy do Itálie.¹⁸³ Až od kronikáře Vincencia víme jistě, že teprve jeho syn, druhý toho jména, vládl východočeskému údělu. Šlo o území rozsahem a významem srovnatelná s úděly moravskými.¹⁸⁴ Údělný kníže zasahoval do konfliktů Soběslavovců a Vladislavovců, ale zúčastnil se i spolu s Fridrichem Barbarossou třetí křížové výpravy. Vojska dosáhla Akkonu, kde Děpolt II. roku 1190 zemřel na mor.¹⁸⁵ Jeho syn Děpolt III. nebyl se svým bratrancem a králem Přemyslem vždy ve shodě, z důvodu střídání názoru českého dvora na podporu štaufské a welfské císařské politiky.¹⁸⁶ Konflikt se vyostřil po smrti Vladislava Jindřicha. Děpolt III. si snad po jeho smrti činil nároky na moravské markrabství. Dosvědčují to polské kroniky, kde je jeho žena titulována jako markraběnka moravská.¹⁸⁷ Vše došlo tak daleko, že Přemysl Otakar I. vytáhnul proti svému bratranci do boje. Jak popisuje tak řečený Dalimil, byl Děpolt v roce 1233 v bitvě u Kouřimi poražen a zabit.¹⁸⁸

Z doby jejich krátkodobé shody v roce 1213 se zachovala i **Děpoltova pečeť**.¹⁸⁹ Je přivěšená k darovací listině pro klášter v Chotěšově a Děpolt III. je v ní označen a potvrzen jako správce plzeňské oblasti se sídlem ve Starém Plzenci.¹⁹⁰ Dejmek mluví o Kouřimsku, Čáslavsku, Chrudimsku a Vraclavsku.¹⁹¹ Děpoltova pečeť je jezdecká a bez heraldické symboliky, zajímavá je však pečeť jeho syna Soběslava. Najdeme na ní zády k sobě přivráceného lva a orlici. Lev zde má zřetelně jeden ocas směřující mezi

---

¹⁸¹ Jindřich DEJMEK: Děpoltici – K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců. In: *Mediaevalia Historica Bohemica* 1. Praha 1991, 89–144; Miloš ŠOLLE: Po stopách přemyslovských Děpolticů. Praha 2010.

¹⁸² DEJMEK 1991 92; ŠOLLE 2010, 59.

¹⁸³ DEJMEK 1991 93–94; ŠOLLE 2010, 61.

¹⁸⁴ ŠOLLE 2010, 62.

¹⁸⁵ DEJMEK 1991 101–103; ŠOLLE 2010, 62–65.

¹⁸⁶ DEJMEK 1991 105–107; ŠOLLE 2010, 66.

¹⁸⁷ ŠOLLE 2010, 67.

¹⁸⁸ ŠOLLE 2010, 67–68.

¹⁸⁹ ČAREK nezmiňuje

¹⁹⁰ ŠOLLE 2010, 66.

¹⁹¹ Plánek DEJMEK 1991 108–109.

nohama šelmy k vnitřnímu okraji pečetě.

Je možné uvažovat o tom, že lev zde symbolizuje Přemyslovskou dynastii. Spojení s orlicí bylo použito pro odlišení plzeňské větve. Samotného lva užíval Vladislav Jindřich a i celá přemyslovská dynastie. Samotnou orlici užíval Přemysl I. jako symbol svatého Václava a tedy symbol nadvlády a oprávněnosti vlády nad celou zemí. Jedná se tedy o onen známý mír svatého Václava v rukou krále.

Vládnoucí panovník neměl potřebu zobrazovat lva, protože bylo zřejmé, že patří do Přemyslova rodu. Na pečetích volil figuru orlice, která stála v této době v duchu svatováclavského kultu prestižněji výše a značila jeho panovnickou vládu.

Je možné dále uvažovat, přestože k tomu nemáme podpůrných důkazů a památek, že figury těchto lvů byly vyobrazovány v odlišných tinkturách.¹⁹² Při válečných výpravách se jednotlivé družiny Přemyslovců patřících pod různé dynastické větve, dozajista chtěly vzájemně odlišit. Vždyť toto byl smysl heraldiky – vzájemná identifikace bojovníků v bitevní vřavě. Proto je pravděpodobné, že podobně, jako byla přebírána vazaly císaře orlice v říši a měněna pro odlišení pouze v tinkturách, i zde snad mohla být změněna figura jednoocasého lva.

6. Václav I.

6.1. Václav I.

Václav I. se narodil z druhého manželství Přemysla Otakara I. a Kostancie Uherské roku 1205. Již jako malého chlapce ho otec zasnoubil v rámci politického spojení dceří Filipa Švábského z rodu Štaufů.¹⁹³ Jeho bratři se později stali moravskými markrabaty. Otec mu zajistil budoucí vládu zvolením za mladšího krále již v devíti letech.¹⁹⁴ Patrná je zde motivace namířena proti starému nástupnickému řádu. Mladý kralevic se nechá titulovat knížetem plzeňským a budyšínským, jak dokládají jeho první pečeti. Zvláště plzeňský titul je nasměřován proti snahám východočeských Děpoliců.

Jeho první **pečeť** přivěšená spolu se zlatou bulou jeho otce na svědectví

---

¹⁹² KREJČÍK 1983, 155.

¹⁹³ Markéta MARKOVÁ: Václav I. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 94.

¹⁹⁴ MARKOVÁL 2008, 95.

k privilegiím uděleným břevnovskému klášteru je **datovaná k roku 1224**.¹⁹⁵ Na této pečetě je jezdec v přilbě zobrazený z levé strany, drží korouhev a svůj bok má krytý štítem, na kterém se nachází orlice. Trojhranný štít je rámovaný dekorem malých trojúhelníčků, ale podoba orlice je velice příbuzná té, kterou si nechal zhotovovat na svých pečetích jeho otec.

V únoru roku 1228 je spolu se svou manželkou Václav I. korunován na mladšího krále v kostele svatého Víta v Praze a stává se tak teprve druhým českým panovníkem od dob Vratislava II., který zde korunován byl.¹⁹⁶ Tento důležitý akt způsobil změnu typáře stávající pečetě. Druhý typ pečetě je však svou podobou velmi blízký pečetě předešlé. Změna proběhla především v opisu. Štít je zde širší a kratší, a proto je i lehce pozměněna podoba orlice.

Z této doby je i mincovní ražba společného denáru s otcem (Fiala nemá – Cach 701), na které najdeme lva v ražbě. Mince není příliš dobře čitelná, ale patrně se jedná o lva natočeného vlevo tedy zpět hledícího, možná s přivrácenou hlavou. Lev je proveden značně schematicky, zejména pak jeho hlava. Ve stylizaci hlavy zobrazené pouze základními geometrickými tvary je patrná souvislost a snad i původní vzor pro některé brakteáty ražené později Přemyslem Otakarem II.

Po smrti otce se Václav rozhodl pro změnu pečetního typáře. Majestátní typ pečetě lépe sloužil představě o vyjádření královské moci a vlády nad zemí. Bezesporu se takto nový král přihlašoval k odkazu svého otce.

Václav I. nechal pozměnit majestátní pečeť svého otce pouhým přerytím opisu jeho typáře a používal ji až do své smrti v roce 1253.¹⁹⁷ Na tomto jeho III. typu najdeme trůnícího svatého Václava, jak se opírá rukou o štít s orlicí.

Václav I. nechal razit také velké **brakteáty**, na dvou z nich najdeme orlici. Na brakteátu (Fiala XXII/ 3 – Cach 741) se v poli mince nachází trůnící korunovaný panovník. Ten v pravé ruce pozvedá meč a levou rukou jakoby přidržoval velkou orlici. Orlice je provedena z poloviny, protože svojí velikostí by jinak zasahovala do postavy panovníka. Trochu netradičně je její hlava otočena opačným, u této české orlice neobvyklým směrem. Tělo figury je štíhlé a bez větších detailů z důvodu velikosti obrazu na minci. Zdá se, že lze vidět analogickou podobu orlice s panovníkovými pečetěmi, zejména s prvním typem. Na dalším brakteátu (Fiala nemá – Cach 750) je podobný obraz. Panovník zde již zcela patrně drží orlici v levé ruce. Orlice je tu

---

¹⁹⁵ ČAREK 1938, 13.

¹⁹⁶ MARKOVÁL 2008, 95.

¹⁹⁷ Ibidem.

zobrazena s hlavou otočenou ve známém směru s velice nápadným zobákem. Křídla jsou zde více sklopená a svou podobou je orlice spíše bližší denáru s nejstarším vyobrazením orlice na minci u nás (FialaXIV/25 – Cach 517). Je možné, že autor mohl použít starší předlohu pro zobrazení. Orlice má patrně představovat království české v duchu předešlých znaků.

6.2. Moravské markrabství

Do této doby patří i **pečeti moravského markraběte Přemysla**, bratra krále Václava I. Po smrti Vladislava Jindřicha, který zůstal bezdětný, je titul markraběte chvíli uvolněný. Brzo ho však Přemysl I. předá svému synu Vladislavovi (II.).¹⁹⁸ Ten sice pečeti užíval, ale do dnešních dnů se nedochovala, přestože původně měla být připojená k listině z 11. května roku 1225.¹⁹⁹ Lze předpokládat, že na pečeti mohlo být znamení jednoocasého lva.

Vladislav zemřel velmi brzy a náhle roku 1227 a na jeho místo nastoupil jeho mladší bratr Přemysl.²⁰⁰

První typ jeho pečeti najdeme na listině pro klášter v Olomouci z 21. ledna 1233.²⁰¹ Jde o neobvyklou štítovou pečeť, které užívali výše postavení velmoži. Pečeť je značně poškozená a lze na ní s obtížemi rozeznat figuru lva.²⁰² Ta snad odkazuje na předchozí štít na pečeti Vladislava Jindřicha. Respektive lvem se markrabě hlásí a zasnuje do Přemyslovské dynastie.

Krátce na to, již v dubnu stejného roku, pozměnil Přemysl svůj pečetní typář. Následně všechny jeho otisky nesou erb orlice. Od dubna roku 1233 užíval markrabě Přemysl pečeti okrouhlé s jezdcem v trysku.²⁰³ Rytíř se zde kryje zaobleným štítem, který se již přibližuje formě gotické. Na štítě najdeme orlici v letu hledící doprava. Pečeť se zachovala v mnoha otiscích, Přemysl ji užíval až do své smrti 16. října 1239.²⁰⁴

---

¹⁹⁸ Josef ŽEMLIČKA: Století posledních Přemyslovců. Praha 1986, 48.

¹⁹⁹ ČAREK 1938, 20.

²⁰⁰ ŽEMLIČKA 1986, 48.

²⁰¹ FRIEDRICH 1896, 8.

²⁰² ČAREK 1938, 20.

²⁰³ FRIEDRICH 1896, 8–9.; ČAREK 1938, 20.

²⁰⁴ ČAREK 1938, 20.

Podoba pečeti je blízká podobě II. typu pečetě Václava I., přestože nedosahuje takové detailnosti. Jezdec je u Přemysla v daleko větším pohybu. Orlice ve štítech obou jezdců je si také navzájem velice podobná. Stylizace této figury je blízká některým denárům (Cach 750).

V této době pořád ještě není možné mluvit o samostatném erbu Moravy jako nezávislé země. Erb vyjadřuje postavení svého nositele a případně jeho politické ambice v rámci Přemyslovské dynastie. Neoznačuje tedy zemi jako teritorium, kterému markrabě vládnul.²⁰⁵ Nejedná se tedy ještě o šachovanou orlici moravskou.

Badatel J. L. Bílý sleduje Přemyslův život a nachází určité vysvětlení pro tuto náhlou změnu erbu, která je u moravských markrabat neobvyklá, která by ale mohla mít určité následky pro samotnou podobu moravské orlice.²⁰⁶ Dne 25. září 1232 se Přemysl oženil s Markétou, dcerou meranského vévody Oty I. z rodu Andechsů. Tento starobylý bavorský rod odvozuje svůj původ od císařských Štaufů.²⁰⁷ Erbem meranských hrabat byla stříbrná orlice v modrém poli, jak dokládá i traktát *Clipearius Teutonicorum*.²⁰⁸ Svatbou se tak Přemysl přiblížil i k císaři a zároveň svým erbem vyjadřoval nároky na Meranské vévodství. Je možné, že přejal erb v tinkturách nepozměněný. Svůj výklad podpořil badatel Bílý tvrzením, že některá městečka později užívá tohoto erbu jako jakéhosi odkazu na tuto změnu.²⁰⁹ Jelikož barevné památky městských znaků pocházejí často až z doby daleko pozdější, je velice sporné, ačkoliv snad ne zcela nemožné, předpokládat tinktury tohoto erbu na základě jejich současné podoby.

R. Nový však dále uvažuje, že markrabě orlicí ve štítu vyjadřoval své nároky v souvislosti s vládou Václava I., který ji též užíval.²¹⁰ Zde se podle mého názoru dostává do rozporu se svým výkladem o tom, že členové Přemyslovské dynastie měli užívat dynastického lva. Snad jedině kdyby markrabě uvažoval v intencích seniorátu a takto chtěl vyjádřit svůj nárok na knížecí trůn.

Jelikož markrabě Přemysl zemřel bezdětný, nevznikla nová dynastická větev a nebyl následník, který by nosil tento erb. Václav I. dosadil na uprázdněný markraběcí „trůn“ svého syna Vladislava III. Ten však nezanechal žádných listin ani pečetí, které by mohly tento výklad dále osvětlit nebo naopak zkomplikovat.²¹¹

Na denárech markraběte Vladislava (Fiala nemá – Cach 892, 892a) se také

---

²⁰⁵ NOVÝ 1978, 166.

²⁰⁶ BÍLÝ: 2006, 261–328.

²⁰⁷ BÍLÝ 2006, 268–269.

²⁰⁸ Paul GANZ : *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz im XII. und XIII. Jahrhundert.* Frauenfeld 1899.176.

²⁰⁹ BÍLÝ 2006, 270.

²¹⁰ NOVÝ 1978, 156.

²¹¹ ČAREK 1938, 20.

nachází lev o jednom ocasu, který vyjadřuje rodovou příslušnost či samotnou symboliku své figury.

7. Přemysl Otakar II.

S Přemyslem Otakarem II. nastává obrovská změna v užívání erbovnických znamení. Svatováclavská tradice se v panovnické symbolice pozvolna vytrácí a její místo zaujímá vyjádření veškeré moci panovníka a vylepšený nový erb.

Přemysl se objevuje v dějinách až po smrti svého staršího bratra Vladislava. Často se připomíná, že začátek jeho politických snah nebyl pod vlivem velkých ambicí zrovna nejšťastnější.²¹² Vzpoua skupiny nespokojených šlechticů proti králi Václavu I. zvolila patnáctiletého Přemysla 31. července roku 1247 za takzvaného mladšího krále (*iuvēnis rex*).²¹³ Václav zpočátku snad zdrcen ztrátou prvorozeného syna Vladislava ponechává vzbouřencům prostor pro dílčí úspěchy, aby následně zakročil tvrdě a nekompromisně. Václav si však byl vědom důležitosti svého jediného dědice a ponechal mu titul moravského markraběte.²¹⁴

Krátce před těmito dramatickými událostmi nechal Přemysl vyrobit svou první pečeť. Podobně jako kdysi Václav, i on vydává svou první pečeť ještě za otcova života.

Jedná se o jednostrannou pečeť vyjadřující jeho markraběcí titul. Mladý kralevic ji užíval od jara roku 1247, tedy krátce před svou vzpourou. V poli pečeti je zobrazen doprava cválající jezdec s kbelcovou přilbou, držící korouhev. Tělo si kryje již gotickým menším štítem. Na štítě se **prvně a zřetelně objevuje znak dvouocasého lva**. Lev je zobrazen ve skoku a prozatím nekorunovaný.²¹⁵ Souvislost s pozdější korunovací je zde zřejmá. Figura lva je značně esovitě prohnutá, štít je mnohem širší. Heraldický i estetický požadavek, aby figury vždy v co největší míře vyplňovaly prostor štítu, musel být splněn.

Celkovým výtvarným pojetím však tato práce nijak nepřevyšuje kvalitu pečeti ve střední Evropě a je hodně blízká pečetím rakouským, zvláště pečetím Fridricha

---

²¹² Jörg Konrad HOENSCH: Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König. Graz, Wien, 1989; Jiří KUTHAN: Přemysl Otakar II. – Král železný a zlatý král zakladatel a mecenáš. Vimperk 1993.11–13. Josef ŽEMLIČKA: Přemysl Otakar II. : král na rozhraní věků. Praha, 2011.

²¹³ NOVÝ 1978, 162.

²¹⁴ KUTHAN 1993.11–13.

²¹⁵ ČAREK 1938, 14.

Bojovného Babenberga.²¹⁶ Ostatně do rakouských zemí směřovaly i snahy zahraniční politiky Přemyslovců této doby.

Ikonograficky navázal Přemysl Otakar II. v této první pečetí na markraběcí pečetě svých předchůdců.²¹⁷ Opis nese latinský nápis: „*Přemysl syn krále českého a markrabě moravský*“.

Podle R. Nového se dá vysvětlit toto ne zcela obvyklé zdvojení tím, že znamení lva (s jedním ocasem) užíval Přemysl jako dynastického znaku, stejně tak, jak ho užíval i jeho otec Václav I. Přemysl tak chtěl vyjádřit zdvojení figury lva, což mělo být vyjádřené jeho nejvýraznější částí. Vyjadřoval jím svou dynastickou příslušnost a také své budoucí a právoplatné nároky na královskou korunu.²¹⁸ Souvislost má podle Nového i určitá feudálně heraldická proměna, kdy přestává být v panovnické heraldice u nás osoba panovníka identifikována s určitým územím, ale začíná se heraldicky vyjadřovat onou figurou země.²¹⁹ Zde však musíme namítnout, že jestli je takto chápán mladým Přemyslem, byl by v tomto budoucím vývoji v heraldice daleko před svým otcem, který se stále držel starší tradice.

Proč však Přemysl volil tyto figury, není zcela zřejmé. Lev vyjadřoval, podobně jako u jeho markraběcích předchůdců dynastickou příslušnost. V této době Přemyslovskou královskou vládu ale reprezentuje svatováclavská orlice. Přemysl by tedy daleko lépe a srozumitelněji vyjádřil zmíněné nároky užitím kombinace figury lva a orlice.

V evropské heraldice není figura dvouocasého lva běžná, není však zcela ojedinělá. Tato figura vznikla většinou spojením dvou erbů, které oba zobrazovaly lva. To se dělo většinou v rámci feudálního systému při spojování dvou území do jedné rukou. Patrné je to na příkladu syna limburgského vévody Walrama III., který díky sňatku spojil dvě země reprezentované lvem (Limburg a hrabství Lucemburg) pod svou vládu (1221).²²⁰

U budoucího čtvrtého českého krále však k podobnému spojování žádných území nedochází. Z těchto důvodů musí být teorie Rostislava Nového odmítnuta, protože tento aspekt výkladu pomíjí.

---

²¹⁶ KUTHAN 2008a, 154.

²¹⁷ Vladimír HRUBÝ: Pečetí Přemysla II. v politice jeho doby. In: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 4. Praha 1980, 11–12.

²¹⁸ NOVÝ 1978, 162.

²¹⁹ NOVÝ 1978, 160.

²²⁰ NOVÝ 1978, 157–158.

Mladý králevic, dozajista velmi ambiciózní a s velkými plány, mohl toto vylepšení erbu udělat zcela záměrně. Dvouocasý lev je nadpřirozené a výjimečné zvíře. Přemyslovi tak šlo jistě o odlišení a zvýraznění své vlastní osoby. Chtěl se vymezit oproti všem předchůdcům a chápal svůj erb více jako své osobní znamení. Toto znamení ho nemělo pouze zařazovat mezi ostatní Přemyslovce, jak tomu bylo běžné u jeho předků a to z prostého důvodu. Vyjádření rodové příslušnosti již nebylo aktuálním problémem jeho doby. Děpolticové vymřeli a ani Vladislav Jindřich nezanechal dědiců, markraběcí titul byl v jeho rukách, tedy v rukách dědice českého krále v přímé vladařské linii. Nebyla žádná natolik silná vedlejší dynastická větev, které by se musel ve svých nástupnických právech obávat.

Přemyslovi nástupci budou tento jeho osobní znak používat z úcty. Dvouocasý lev se spojí s osobou českého krále natolik, že toto znamení plně splyne s představou království českého. Znatelně také oslabí kult svatého Václava, jako spojovacího článku a panovnického symbolu. Svatý Václav jako český patron ztrácí na své důležitosti. Panovník již dokáže svůj majestát reprezentovat bez pomoci svatého Václava, přestože ten není zcela vynecháván.

Jak již bylo zmíněno, mladý Přemysl byl již v této době nepochybně velmi cílevědomý a ambiciózní. Je dokonce možné uvažovat, přestože se dostáváme do roviny spekulací, že v již tak mladém věku uvažoval o pozici nejvyššího světského vladaře. Přemysl si byl vědom, že jeho matka pocházela z císařského rodu Štaufů. Byla dcerou Filipa Švábského a byzantské princezny Ireny. Rod Štaufů stál prestižně na nejvyšších místech říše.

Samotní Štaufové užívali jako dynastického znaku černého lva ve zlatém poli. Snad chtěl Přemysl vyjádřit svou příslušnost k tomuto rodu po matce. Toto přihlášení k nejdříve politicky postavenému císařskému rodu jistě nebylo bez významu.

Snad proto měla výjimečná figura dvouocasého lva sloužit jako nový osobní znak mladého Přemysla, který jím vyjadřoval příslušnost k přemyslovské dynastii a druhým lvem (respektive ocasem) se hlásil po své matce k rodu Štaufů.²²¹ Ve střední Evropě této doby není zcela obvyklé přebírání erbovních figur po matce, přesto se domnívám, že mladý Přemysl jako ambiciózní dědic českého trůnu mohl takto uvažovat. Ostatně odkazy na jeho štaufský původ najdeme i později v průběhu celé jeho vlády.

Zmínky o jeho původu se objevují i v dobovém minnesängru. V padesátých až sedmdesátých letech 13. století se na Přemyslově dvoře pohybuje básník zvaný

---

²²¹ HOENSCH 1989, HRUBÝ 1980, 38.

Sigiher.²²² V jedné z jeho básní (č. 18) krále přirovnává k Alexandrovi Velikému. Můžeme zde najít přímý odkaz na Přemysla jako potomka rodu Štaufů:

*... Takový je král Otakar, Čech smělý:
srovná spíš hory a doliny a stráně, chce-li.
Štaufovec tento stoupne letos ještě výš:
uslyšíš o větší cti, než o jaké kdy pěvci pěli.*²²³

Jeho básním se připisuje souvislost s válečnými výpravami Přemysla do pohanského Pruska, takže časová vzdálenost není příliš velká od představení první pečeti.

Později najdeme odkazy na Štaufy i v architektuře. Přemyslem zakládané stavby vycházely z imperiálních myšlenek Fridricha II. Příkladem může být královský hrad Písek, kde jsou patrné prvky stavebního typu kastel, který se stal charakteristickým typem panovnického sídla.²²⁴ Takovýchto příkladů by bylo možné najít mnoho.

Samotné panovníkovy pečeteě hledaly své ikonografické vzory právě v říši. Zvláště pečeteě z let 1271–1278 se pro svoji neobvyklou velikost a ikonografické prvky, se stávají jakousi velkou syntézou imperiálních prvků.²²⁵ Tyto prvky ještě zdůrazňují formulace úvodních částí Přemyslových listin (takzvané arengy). Ty též vycházejí ze štaufských vzorů a svými literárními obraty zdůrazňují panovnický majestát.²²⁶ Ostatně i samotný Dante Alighieri viděl v Přemyslovi dědice císařských Hohenštaufů a nositele imperiální myšlenky. Ačkoliv svou přítomnost již tak neviděl a o Václavu II. se vyjadřoval v nelichotícím světle.²²⁷ Z těchto příkladů je zřejmé, že Přemysl si svůj původ po matce plně uvědomoval a zcela programově ho i využíval. Proto je možné uvažovat o tom, že počátek těchto snah lze najít ve výběru jeho nového erbu, kterým chtěl tento původ zdůraznit.

Do stejného roku jako první pečeť mladého Přemysla je datovaná také pečeť města **Brna**, přivěšená na listině brněnského rychtáře Alrama.²²⁸ Město, které bylo hlavním centrem markrabství moravského, tak dozajista ukazuje svoji podřízenost

²²² Václav BOK / Jindřich POKORNÝ (uspořádali): *Moravo, Čechy, radujte se!* : (němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců). Praha 1998.25–26.

²²³ BOK / POKORNÝ 1998.39.

²²⁴ KUTHAN 1994.293.

²²⁵ HRUBÝ 1980. 30.

²²⁶ HRUBÝ 1980. 31.

²²⁷ Zdeněk KALISTA: Říše přemyslovská v Dantově Božské komedii. In: Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví 3. Praha 1968,75–77.

²²⁸ Jiří ČAREK: Městské znaky v českých zemích. Praha 1985, 89; KUTHAN 1993, 104–105.

Přemyslovi. Později, po jeho korunovaci na krále, je tento vztah ještě patrnější. Třeba na budování královského hradu Špilberk, kde je v jistých dispozičních a stavebních prvcích patrný i vliv Štaufské architektury.²²⁹ Brněnská pečeť je kulatá a má průměr 67mm, ve středu pole najdeme hradby a tři věže. Ve střední věži je kovaná brána a nad ní visí štít s dvouocasým lvem. Figura lva je zde daleko více vzpřímená a odkazuje spíše na pozdější typ vyobrazení než na ten, který můžeme najít na pečeti markraběcí.

Jedná se o nejstarší dochovanou městskou pečeť v českém prostředí.²³⁰

Zde je potřeba rozlišovat mezi městskými pečetěmi a samotným erbem města. Vojtíšek považoval za možné mluvit o městských erbech v našem prostředí až v době po husitské revoluci. Erby spojuje pouze s vojenskou funkcí. Samotné město mohlo mít vlastní vojenské sbory až po roce 1420 a z toho odvozuje, že až jejich identifikace vedla ke vzniku městských erbů.²³¹

Dnes se již většina badatelů přiklání k tomu, že městské erby vznikaly dříve. Důkazem pro to jsou i městské erby nad šmitnami ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře či erby českých měst na hradě Lauf u Norimberku.²³²

První erb, který by identifikoval pouze samotné město je ještě pozdější. U erbů, které se objeví na pečetích vydaných městem před počátkem 14. století je možné hovořit pouze o znaku českého krále. Erb se objevuje pouze u královských měst. Města tak vyjadřují mimořádná práva, která jim byla propůjčena panovníkem, a své výlučné postavení v rámci království.²³³

U některých měst s pečetí se stejnou figurou jakou používal český král a kde na pečeti chybí opis, lze předpokládat, že figury mohly být odlišeny v tinkturách.²³⁴

V některých případech kdy pečeť přivěšená na listině vydané městem je pouze štítová s figurou dvouocasého lva, lze ji považovat za znak panovníka. Město tak používalo znak svého pána.

Na několika starších dvoustranných denárech patrně z doby, kdy byl prozatím "jen" markrabětem moravským, můžeme najít ještě jakýsi přechodný typ, tedy půlorlici zády přivrácenou na polovičního lva (Fiala XXXII/34, 35 – Cach 899, 902). Patrně

---

²²⁹ Jiří KUTHAN 1993, 197.

²³⁰ Václav VOJTÍŠEK: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých. Praha 1928, 11–12.

²³¹ VOJTÍŠEK 1928, 5–11.

²³² Rostislav NOVÝ: Počátky znaků českých měst. In: Sborník archivních prací 26. Praha 1976, 407–410; ČAREK 1985, 22–23

²³³ NOVÝ Praha 1976, 407–410

²³⁴ Tomáš KREJČÍK: Heraldické památky doby Lucemburků. In: Genealogické a heraldické informace 2000. Brno 2000, 12–13.

z důvodu spojení symbolu dynastického a zemského. Na jedné straně se objeví již samostatný dvouocasý lev.

Po zvolení vévodou rakouským a štyrským zavedl Přemysl novou pečeť (**II. typ**), která je známá již od roku 1251.²³⁵ Vzhled této pečeti je podobný předešlé, jen je o něco větší. Na aversu najdeme podobného jezdce s identickým znakem ve štítě. Na rubové straně je též jezdec, který má však ve štítě rakouské břevno, jako vyjádření nového titulu. Na těchto pečetích je patrný vliv pečetí rakouských a Přemysl v nich přímo navazuje na svého předchůdce Proto je i celková výtvarná kvalita obdobná.²³⁶ Přemysl úmyslně nepoužívá svatováclavskou orlici, protože tento znak používá jeho otec Václav I.

Krátce po své korunovaci v roce 1261 si Přemysl Otakar II. dává zhotovit novou majestátní **pečeť (III. typ)**.²³⁷ Na aversu sedí korunovaný panovník na trůně bez opěradla a v rukou drží vladařské jablko a žezlo. Postava i její atributy jsou provedeny s vysokou výtvarnou kvalitou a je zřejmé, že Přemyslovy mocenské ambice mířily vysoko. Celkové provedení převyšuje starší typy pečetí a svým provedením se hlásí spíše do okruhu francouzského, kde v této době vzkvétá kultura dvora Ludvíka IX. Na reversu je figura cválajícího jezdce. Tento jezdec byl obvyklou postavou i v sousedních zemích jako symbol rozkvětu dvorské a rytířské kultury, tedy znakem nejvyšší šlechty. Přemysl II. samozřejmě nechtěl zůstat pozadu a snažil se takto vyrovnat i římským králům.²³⁸ Královský jezdec je zobrazen z levé strany s přilbou na hlavě. Na ní má poprvé výrazný klenot z orlího křídla. Po nahrazení svatováclavské pečetní strany je klenot jediným odkazem na orlici, která byla pevně spjatá s tímto světcem. Snad má i demonstrovat, že oproti svým předchůdcům nepřijal do erbu orlici, ale dál užíval svého nového znaku. Patrně zde lze pozorovat i ozvuky složitého vztahu s otcem, nebo to lze přisuzovat zmíněným ambicím a snahu o prosazení svého osobního znamení.

Zobrazený jezdec třímá v pravé ruce praporec ještě bez jakéhokoliv znaku, zatím se jedná ještě o gonfanon. Levá strana rytíře je krytá gotickým štítem s dvouocasým lvem.²³⁹ Figura lva je zde zachycena zcela odlišným způsobem. Lev ve skoku je více vzpřímený a celkově působí štíhlejším dojmem, což mu dodává také velice úzký pas. Figura je daleko bližší gotickému zobrazení. Zdobená koňská čabraka nese erby zemí

---

²³⁵ ČAREK 1938, 14

²³⁶ ČAREK 1938, 14; KUTHAN 2008a, 154.

²³⁷ ČAREK 1938, 14.

²³⁸ ČAREK 1938, 14–15; KUTHAN 2008a, 155.

²³⁹ ČAREK 1938, 14–15; KUTHAN 2008a, 155.

podřízených českému králi. Najdeme zde znak rakouského břevna, erb Štýrska a znak orlice, která zde nepochybně představuje moravské markrabství, jak nasvědčuje i opis pečeti.

Jen lehce pozměněná je pečeť **typu IIIa**. Poprvé se zde setkáváme s nápisem na obrubě, tedy hraně pečeti. Tento způsob byl často používán v oblasti Francie, z čehož lze též usuzovat na hledání nových vzorů. Záměnou erbu lva za břevno chtěl Přemysl II. na této pečetě pouze zdůraznit rakouské panství.²⁴⁰

Symbolika svatého Václava není v této době zcela opuštěna. Orlí křídlo na klenotu přilbice rytíře zobrazeného na pečetích krále „železného a zlatého“ jistě odkazuje na svatého Václava.

Z takzvaných **Annales otakariani** se dozvídáme, že „...*pán království českého shlížel pod korouhví nejslavnějšího mučedníka Václava...*“.²⁴¹ Dokládá to i vidění o zázračné pomoci svatého Václava v bitvě u Kressenbrunn. V tomto případě je však pták podobný orlu bílý se zlatou hlavou. Tento pták podle vidění rostl a zaštil celé křesťanské vojsko. Zázračné vidění měl i nemocný rytíř Jan, který se boje neúčastnil. Rytíř viděl celý zástup českých světců v čele se svatým Václavem ve zlaté zbroji a se svou korouhví v rukách.²⁴² Tyto vidění odpovídají dobovému myšlení, ve kterém je orlice spojena s českým světcem a tedy i s jejím heraldickým obrazem.²⁴³ Svatováclavská rubová strana je na Přemyslových pečetích opuštěna a nahrazena jezdeckou figurou. Ozvěnu její podoby najdeme na **zemské pečetě svatého Václava** užívané od roku 1253.²⁴⁴

V poli pečeti je obraz svatého Václava ve zbroji s korouhví a se štítem, na kterém nese své znamení orlice. Patrný je zde vývoj směřující k tomu, že je panovník oddělený od své země. Z počátku je svatováclavská strana obvyklou součástí panovnických pečetí. Panovník se tak dovolává pomoci svatého Václava. Dokládá to i termín *pax* na opisech pečetí, kde je tento termín chápán nejen jako mír, ale i jako mezistátní a vnitřní pořádek státu a dostává i význam soudní. V tomto duchu se svatováclavská strana panovnických pečetí stala samostatnou pečetí. Jako taková sloužila kdysi jako symbol královského soudu a zároveň jako pečeť zemská tedy země svatého Václava.²⁴⁵

---

²⁴⁰ ČAREK 1938, 15.

²⁴¹ Karel HRDINA/ Rudolf HOLINKA: Příběhy krále Přemysla Otakara II.; Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II. : Dva současné letopisy. Praha 1947, 13.

²⁴² HRDINA/ Rudolf HOLINKA 1947, 16–18.

²⁴³ VOJTÍŠEK 1931, 49–62; Rostislav NOVÝ 1978, 147–161

²⁴⁴ ČAREK 1938, 26.

²⁴⁵ ČAREK 1938, 27.

Od založení **Malé Strany** v Praze 1257 známe i její městskou pečeť.²⁴⁶ Na tomto pečetidle najdeme městskou hradbu s bránou, nad kterou se vypíná největší z pěti věží. Na vrcholu věže jsou na cimbuří patrní dva trubači. Mezi nimi a branou je pověšený erb s Přemyslovým znakem, tedy odkaz k povýšení na město, udělený právě mladším králem. Štít je velmi široký a tvoří téměř trojúhelník.

O něco málo starší je zachovaný typář města **Litoměřice**. Roku 1262 byla přivěšena na smlouvu litoměřického měšťana a kláštera v Doksanech.²⁴⁷ Jde o štítovou pečeť, na které z hradby vyrůstá korunovaný dvouocasý lev. Tento znak pak známe i z pečeti ze 14. století a také ze šmiten Vlašského dvora v Kutné Hoře.²⁴⁸

Štítovou pečeť mělo i město **Jihlava**. Její otisk známe z roku 1268.²⁴⁹ Je na ní podobně vyobrazený dvouocasý lev s vyplazeným jazykem a korunou, který hledí vpravo. Liší se jen tím, že zde ho vidíme celého.

Město Jihlava užívalo této pečeti po celý středověk. V erbu však mělo ježka, jak dokládá vyobrazení erbu v Kutné hoře, či v kodexu Jana z Gelhausenu, kde najdeme kombinaci obojího.²⁵⁰

Podobnou pečeť užívalo i město **Hlubčice**. Erb se lišil pouze hvězdou v blízkosti českého lva.²⁵¹

Zajímavým vývojem prošla pečeť města **Mostu**. Lepě zachovaná je až peckovitá pečeť přivěšená na listině k roku 1279. Je na ní patrný most vedoucí k městské hradbě s bránou, nad kterou je budova s kupolovitou střechou a věžemi. Na nich jsou pověšeny štíty. Na tomto štítě lze předpokládat stejný erb jako u předešlých měst. Podobné vyobrazení najdeme u dalších typů pečeti města Most, kde jsou již erby lépe patrné. Vedle erbu českého lva je zde i orlice.²⁵²

Do této doby patří i pečeť města **Kadaně**. V poli pečeti je městská brána, vedle ní jsou ve štítech lev a orlice. Na věži je přilbice bez přikryvadel.²⁵³

Stejně tak město **Kouřim** má zobrazeného českého lva na svém mosazném pečetidle pocházejícího z konce 13. století.²⁵⁴

---

²⁴⁶ ČAREK 1985, 310.

²⁴⁷ VOJTÍŠEK 1928, 13–14.

²⁴⁸ ČAREK 1985, 229.

²⁴⁹ VOJTÍŠEK 1928, 14; Ivan ŠTARHA/ Jaroslav DŘÍMAL: Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček. Brno 1979.220–221.

²⁵⁰ ČAREK 1985, 183.

²⁵¹ VOJTÍŠEK 1928, 17.

²⁵² VOJTÍŠEK 1928, 17–21; ČAREK 1985, 256–257.

²⁵³ ČAREK 1985, 188.

²⁵⁴ VOJTÍŠEK 1928, 23–24.

Za Přemysla Otakara II. se stáváme svědky obrovského rozvoje v užívání erbu dvouocasého lva. Užíval ho všude, kde vyjadřoval svůj majestát. Tradiční orlice je nahrazena novým znamením.

Novým chápáním osoby krále a království vzniká erb pro moravské markrabství jako teritorium, které je ovšem součástí Přemyslovy říše. Je chápána jako jedna země mezi mnohými, kterým český král vládnul.

V přemyslovském státě trvalo určitý čas, než vzniklo markrabství moravské jako institucionální prvek českého království. Tento vývoj byl završen právě v době Přemysla II. V sousedních zemích se ujímá vědomí, že mocné české království je obklopeno alespoň jednou markou podobně, jak tomu bylo po staletí v říši. Říše byla obklopena jakýmsi nárazovými zeměmi majícími za cíl tlumení nájezdů na centra říše. Není snad daleko od pravdy, že takto uvažoval i Přemysl Otakar II. v rámci bojů s Uhry, kdy Morava mohla sloužit podobnému účelu. V rámci rozvíjející se rytířské kultury má Přemysl možnost označovat se za pána několika zemí, čímž roste jeho prestiž v očích sousedů.²⁵⁵ Tuto svoji moc spolu s rostoucím sebevědomím demonstroval panovník především heraldickou výzdobou svých pečeti a heraldických galerií.

Takto nově chápané území Moravy nutně potřebovalo vlastní znak, který by ji vyjadřoval a označoval jako samostatnou zemi, patřící však českému králi.

Ve starším bádání se pojem *Mocran et Mocran* v listině Fridricha Barbarossy pro českého krále a vykládal jako vznik moravského markrabství a jako vyjádření císařské snahy o oslabení pražského panovníka.²⁵⁶ Na základě tohoto výkladu se poté uvažovalo, že moravská orlice vzniká jako derivát orlice říšské. Přičemž pro tento výklad není opory v žádných památkách této rané doby a samotná Morava jako teritorium užívá erbu až v době Přemysla Otakara II.

Uvažovalo se také o svatováclavské orlici jakožto logickém a nejbližším vzoru.

Snad je možné předpokládat, že Přemysl Otakar II. se vrátil ke znaku, který užíval jeho předchůdce – markrabě Přemysl. Tato orlice snad mohla odkazovat na jeho sponheisko – andechsovské dědictví, které mu náleželo.²⁵⁷ Zmíněná orlice ostatně sama vycházela z orlice říšské.

Obecně se předpokládá, že první moravská orlice je až orlice z Přemyslovy královské pečeti. Bohužel opora pro tento předpoklad je spíše nepřímá. Rytina orlice je na pečetích příliš drobná a to je možná i důvodem, proč rytec vynechal šachování, na

---

²⁵⁵ ŽEMLIČKA 2011, 265–267.

²⁵⁶ Martin WIHODA: Zlatá bula sicilská. Praha 2005, 52–67.

²⁵⁷ BÍLÝ 2006, 277.

jehož základě by byla identifikace snažší. Snad autor pečeti mohl šachování považovat také za tinktury orlice a z těchto důvodů neměl potřebu šachování zdůraznit.²⁵⁸

Samotné šachování se snažilo vyložit mnoho autorů. Počátky těchto výkladů začínají u Bartoloměje Paprockého z Hlohol, který svůj výklad původu šachování spojoval s dávným příchodem Moravanů ze země Charvátské.²⁵⁹ Tato myšlenka byla dlouho považována za možnou nehledě na daleko pozdější vznik heraldiky.

Do diskuze se později zapojil Jindřich Šebánek. Pokusil se dále rozvíjet myšlenky Václava Vojtíška a v recenzi na jeho zásadní práci o českém znaku z počátku 20. století vyslovil tezi, že snad šachování moravské orlice je jakousi redukcí plamének orlice svatováclavské.²⁶⁰

Rostislav Nový pak vidí naopak tinktury moravské orlice tak, že vycházejí z tinktur českého lva.²⁶¹ Toto nám dokládají i městské pečeti, přestože nemají takovou výpovědní hodnotu.

Pečeť města **Olomouce** zpočátku též užívá orlice pouze bez šachování. Je téměř jisté, že na její pečeti se nachází orlice vycházející z erbu markrabství moravského jakožto svého přímo nadřazeného pána.

Tato první pečeť pochází roku 1267.²⁶² Další typy stejné pečeti spadající do počátku 14. století již nesou zřetelné detaily malých kostek poskládaných na těle figury orlice.²⁶³

Další moravská pečeť nese šachování od svého počátku užívání. **Znojmo** užívá své nejstarší pečeti od září roku 1272. Má okrouhlý tvar a uprostřed pole pečeti najdeme šachovanou orlici v letu.²⁶⁴ Orlice formálně dobře zapadá do podobných dobových vyobrazení.

Samotné šachování J. L. Bílý trochu komplikovaně a nejasně vysvětluje odkazem na zmíněné dědictví Andechsů. Pokračuje tím, že dynastie Sponheimů užívala erbu o šachovnicově rozděleném poli. Přemysl Otakar II. tak použitím stejného šachování na figuře moravské orlice nárokoval dědictví Andechsů – Sponheimů.²⁶⁵

Je zřejmé, že se nejedná o uspokojivé vysvětlení. A snad lze uvažovat o Moravské orlici jako možném symbolu odvozeném z českého erbu. Podobně jako

---

²⁵⁸ KREJČÍK 1983, 154–162

²⁵⁹ BÍLÝ 2006, 277–278.

²⁶⁰ Jindřich ŠEBÁNEK: *Recenze k práci Václava Vojtíška*. In: *Časopis Matice moravské* 55. Brno 1931, 570–574.

²⁶¹ NOVÝ 1978, 166–167.

²⁶² BÍLÝ 2006, 281–282.

²⁶³ VOJTÍŠEK 1928, 30–32; ČAREK 1985, 278–279.

²⁶⁴ ŠTARHA/ DŘÍMAL 1979, 367–368; ČAREK 1985, 425–426; BÍLÝ 2006, 281.

²⁶⁵ BÍLÝ 2006, 281.

u zdvojeného lvího ocasu je i šachování orlice ne zcela obvyklou tinkturou figury. Z tohoto důvodu je tato otázka i bez zcela jednoznačné odpovědi.

Krásným příkladem ukazujícím bohatost užívání znaků je i **železný štýrský panter** nalezený v bahně řeky Dyje u Znojma roku 1912.²⁶⁶ Jedná se pravděpodobně o znamení umístěné na vrcholu polního stanu či o znamení nošené v boji. První varianta se zdá pravděpodobnější z důvodu velké váhy zvířete. Železné erbovní zvíře země, kterou král Přemysl Otakar II. spravoval a které se objevuje i na jeho pečetích, bylo pravděpodobně vhozeno do řeky po smrti panovníka v prohrané bitvě u Suchých krut. Dnes se nachází v soukromé sbírce.²⁶⁷

Zarážející je jen rozdvojený ocas u této figury a náznak listu koruny, který je pro štýrského pantera velice neobvyklý. Ostatní detaily jako plamen z tlamy či hlava zvířete však hovoří spíše pro štýrského pantera.

Mezi výrazné osobnosti babenberských zemí a dvořanů Přemysla Otakara II. patří bezesporu správce v Horních Rakousích – **Gozzo**. Od roku 1249 je doložen jako městský rychtář v Kremži, později zastává úřad královského komořího, tedy správce financí celé oblasti.²⁶⁸ Jako bohatý a mocný politik podporoval kláštery v Imbachu, Zwettlu, ale i například dominikánský kostel v samotné Kremži, kde se nechal vyobrazit na nástěnné malbě s námětem Korunování Panny Marie jako donátor. Tomu nasvědčuje částečně zachovalý nápis GOZ nad mužskou postavou.²⁶⁹ Gozzo však nevydržel ve službách českého krále. Změnil stranu a podporoval Rudolfa Habsburského. V roce 1275 ho Přemysl nechal uvěznit na Zvíkově. Postavení a někdejší moc se mu vrátila později po propuštění z vězení ve službách soupeře krále železného a zlatého.²⁷⁰ Jeho duchovní založení je patrné mimo jiné v jeho účasti na poutních cestách do Říma, ale i tím že závěr života strávil v cisterciáckém klášteře ve Zwettlu.²⁷¹ Pro heraldiku, a to nejenom tu českou, je však nejdůležitější jeho městský palác–hrad v Křemži.

První zmínku o této stavbě nacházíme na listině z roku 1258, kde je sídlo zmiňováno *domus Gozzonis*.²⁷² Na náměstí Hoher Market stál starý dvoupatrový palác již v době krátce po roce 1235. Městský rychtář Gozzo k němu nechal přistavět další

²⁶⁶ Percy Ernst SCHRAMM: Herrschaftszeichen und Staatsymbolik Band III. Stuttgart 1956, 672–673.

²⁶⁷ Ibidem

²⁶⁸ Helga SCHÖNFELLNER-LECHNER: Gozzo– Stadtrichter und Kammergraf. In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 4–7; KUTHAN 1993 276–277.

²⁶⁹ KUTHAN 1993, 277.

²⁷⁰ Jiří KUTHAN: Zakladatelské dílo krále POII v Rakousku a ve Štýrsku. Praha 1991, 149; Tomáš KREJČÍK/ František PÍCHA: Český a moravský znak ve znakové galerii v Gozzoburgz v Kremsu. In: Genealogické a heraldické informace. Praha 2008, 49.

²⁷¹ KUTHAN 1991, 149.

²⁷² KUTHAN 1993, 277–278; KREJČÍK/ PÍCHA 2008, 49.

křídlo kolem roku 1249 a celý palác upravil na velký stavební komplex budov.²⁷³ V nedávné době (2005–2007) zde proběhl stavebně historický průzkum, generální architektonická a restaurační úprava stavby s konzervátorskými pracemi zaměřenými na nástěnné malby.²⁷⁴ Především fresky se světskými náměty jsou poměrně velkým objevem.²⁷⁵ Nejdůležitější je však největší sál celého komplexu umístěný v prvním patře vysunutý na loggii směrem k náměstí. Jednalo se o hlavní reprezentační sál hradu vyzdobený freskami erbů. Původní zachovalý trémový strop pomáhá díky dendrochronologii v dataci erbovního sálu na rok 1254.²⁷⁶ Stavba s takovýmto reprezentativním sálem je srovnatelná s italskými paláci, či severoněmeckými radnicemi.²⁷⁷

Erbovní vlys obíhá těsně pod stropem celý sál. Zobrazuje 40 zachovalých a restaurovaných erbů, přestože v několika případech se jedná pouze o fragmenty z důvodu stavebních úprav oken a stěn sálu. Erby jsou řazeny podle určitého konceptu.²⁷⁸ Naproti oknům otevřeným do náměstí jsou erby evropských panovníků, na západní stěně směrem ke kapli jsou erby českého krále, ostatní stěny zachycují různé šlechtické znaky.

Jedná se o unikátní zachovalý erbovní soubor, který nemá v době předpokládaného vzniku obdoby. Erbovní sál se datuje do let 1262–1266 z důvodu, že na západní stěně nalézáme erb českého krále, napravo od něj je znak babenberského břevna, štyrský panter, moravská orlice. Chybí zde v blízkosti českého lva erb Korutanský, který Přemysl Otakar II. získává spolu se zemí roku 1267.²⁷⁹ Krejčík však uvažuje o dataci ještě pozdější v souvislosti s postavením Gozza, které se mění v letech 1270.²⁸⁰ Je pravděpodobnější, že takovou erbovní galerii by si nechal vymalovat spíše člověk s postavením místodržícího, který by takto vyjádřil své spojení s českým králem, než pouhý městský rychtář.

Přesnější dataci přenechávám otevřenou dalšímu bádání. Je ale nutné vzít

---

²⁷³ Günther BUCHINGER / Paul MITCHELL / Doris SCHÖN/ Helga SCHÖNFELLNER-LECHNER: Bau – und Besitzergeschichte der „Domus Gozzonis“ in Krems. In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 8–9.

²⁷⁴ Thomas SCHWIEREN Die Revitalisierung der Gozzoburg aus Architektensicht In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 28–35; Christoph TINZL: Revitalisierung der Gozzoburg–Konservatorische und restauratorische Aspekte. In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 36–41.

²⁷⁵ *Alexandr Veliký, Augustus, válečné náměty, scéna s mnichy...*

²⁷⁶ BUCHINGER / MITCHELL / SCHÖN/ SCHÖNFELLNER-LECHNER 2007, 9.

²⁷⁷ BUCHINGER / MITCHELL / SCHÖN/ SCHÖNFELLNER-LECHNER 2007, 9–15; Obecně k radnicím: Vladimír RŮŽEK: Chebská radnice a její středověké fresky. Cheb 1994, 102–132.

²⁷⁸ KREJČÍK/ PÍCHA 2008, 50.

²⁷⁹ *Ibidem*

²⁸⁰ *Ibidem*

v potaz, že celá západní stěna nemusela být vyhrazena jen českému králi. Dokládá to mimo jiné i torzo erbu snad míšeňského²⁸¹ (odpovídá zobrazení v kodexu Manesse) vedle dalšího volného pole, kde pravděpodobně byl také erb, dnes ovšem nedochovaný.

Bylo již řečeno, že se jedná o jeden z nejstarších erbovních sálů. Podobné soubory sic v Evropě najdeme, například dům *zum Loch* v Zurichu, ale jeho erbovní výzdoba je pouze lokální.²⁸² Erbovní galerie v Gozzoburgu je jedna z nejstarších a zobrazuje erby patřící nejvyšší společenské vrstvě respektive evropským mocnostem. Na jižní straně je poblíž českého znaku erb Svaté říše římské, Jeruzalémského království a erb Francie, dále pak Uherského království a pravděpodobně polského krále.

Jedinečná je tato galerie i z toho důvodu, že zobrazené erby jsou zde kompletní, tedy s přilbami a klenoty (pouze bez příkryvadl), a některé jsou zachované i se slovním popiskem. Styl zobrazení odpovídá předpokládané době vzniku. Štít je delší a nejširší při své horní hraně, tedy tvarově odpovídá druhé polovině 13. století.²⁸³ Figury ve štítech jsou velmi stylizované. Při srovnání odpovídají figury ve štítě českého krále přesně typům užitých na panovnických pečetích. Jedná se o zcela zásadní heraldickou památku, najdeme zde bohatý zdroj poznání prvních barevných erbů pro většinu střední Evropy. Erby, které byly pro tuto dobu známé pouze z pečetí, zde máme možnost vidět, tak jak to bylo v té době běžné.

Najdeme zde i nejstarší barevné vyobrazení stříbrného korunovaného dvouocasého lva ve skoku v rudém štítě. Erb se nachází v levém rohu západní stěny sálu. Nad štítem je popisek VON PEHAIM, který se objevuje i po krajích nakoso položeného štítu. Přilba poměrně malých rozměrů nese černožlaté orlí křídlo. Ještě zde nemáme možnost najít pozdější obvyklé lipové lístky.²⁸⁴ Křídlo zde spíše v jisté stylizaci reflektuje klenot jezdce na pečetním obraze Přemysla Otakara, respektive křídlo svatováclavské orlice. Figura lva připomíná symbol udatnosti jen vzdáleně a spíše se podobá hubenému psíku. Způsobeno je to především hlavou, která je příliš úzká a protáhlá. Při srovnání s erbem míšeňským nacházejícím se vpravo nebo při porovnání se lvem na pečetích Přemysla Otakara II. z této doby (typ IV., V.)²⁸⁵ se zdá,

---

²⁸¹ Ingo F. WALTHER: Codex Manesse. Die Miniaturen der Großen Heidelberger Liederhandschrift. Frankfurt am Main 1988. (fol 011r)

²⁸² BERCHEM / D. L. GALBREATH / HUPPP 1972. 7.

²⁸³ KREJČÍK/ PÍCHA 2008, 51; Mojmír CHROMÝ: Tvarový vývoj štítu v průběhu 13. – 15. století. In: Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků. 1984, 58–63.

²⁸⁴ Karel SCHWARZENBERG: Český znak zemský a královský. In: Erbovní knížka na rok 1935. Praha 1935, 13.

²⁸⁵ Jiří KUTHAN: Pečetě posledních Přemyslovců. In: Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Praha 2008a, 153–206.

že lvu chybí spodní čelist. Snad byla ztracena při restaurování nebo již v době svého vzniku. Pro podobné zobrazení hlavy českého lva v této době nenajdeme příhodnou analogii.²⁸⁶ Erb se v některých důležitých detailech liší i od pečetního vyobrazení. Samotný štít je zde daleko delší a s větším důrazem na spodní zašpičatění. Celá figura je malovaná v elegantních křivkách, což způsobuje, že lev je silně esovitě prohnutý. Koruna je pouze lehce naznačena bez kontur, zajímavý je i detail rozdvojení ocasu, který jakoby se na svém vrcholu opět spojuje a vytváří tak osmičku. Jak již bylo řečeno, lze figuru přirovnat k pečetním obrazům znaků českého krále. Je snad dokonce možné uvažovat o erbovní roli dnes již nedochované, kterou neznámý autor fresek použil za vzor. Je pravděpodobné, že tato role pocházela z blízkého okruhu královského dvora.²⁸⁷

Podobně unikátně je zobrazen i **štít moravský**. Nachází se vedle znaku babenberského a štyrského z pravé strany, po levé je erb míšenský. V na koso položeném modrém štítě spatřujeme šachovanou orlici v letu s trojčipou korunou. Nad štítem se nachází i torzo zachovaného nápisu. Hlava orlice směřuje vzhůru se zavřeným zobákem. Její tělo je široké a šachování je tvořené velkým množstvím drobných kostek. Klenot přilbice je tvořen střídáním černých a bílých pštrosích per. Takto zobrazený klenot erbu později již nikde nenacházíme. Pravděpodobně se může jednat o nepřesné zobrazení, jaké najdeme i u jiných erbů v tomto sále.²⁸⁸ Může se také snad jednat o původní zobrazení moravského znaku, které bylo později pozměněno. V literatuře najdeme i snahu o spojení pštrosích per s údajnou moravskou čelenkou (korunou), zde zobrazený klenot by mohla být určitá reminiscence na tento starobylý odznak moci.²⁸⁹

Je zřejmé, že se jedná o významný objev, který je nesmírně cenným doplněním této vývojové řady erbů českého panovníka.

Je nanejvýš pravděpodobné, že takovéto erbovní galerie byly běžné a že se království Přemysla Otakara II. takto zařazovalo po bok evropských velmocí. Podobně se vyjadřovali i blízcí dvořané panovníka jak je patrné na příkladu Gozzoburgu. Vazbu Kremže (Krems an der Donau) k Českému království vyjadřuje i pečeť města, kde též najdeme dvouocasého lva. Pečeť je připojena k listině s datem 23. ledna roku 1266.²⁹⁰

O podobné hradní erbovní galerii se dovídáme až z doby pozdější, erby však

---

²⁸⁶ *Zde se zdá, že připomíná podobu daleko pozdější, kdy figury svým vyobrazením ztrácely svoji udatnost a bojovnost (podob. Kodex Gelhausen)*

²⁸⁷ KREJČÍK/ PÍCHA 2008, 51.

²⁸⁸ KREJČÍK/ PÍCHA 2008, 53.

²⁸⁹ Pavel RADOMĚRSKÝ: Koruna králů moravských. In: Moravský historický sborník. Brno 1995, 267–342.

²⁹⁰ Andreas KUSTERNIG (ed.): 700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen. Ausstellung im Schloss Jedenspeigen, 13. Mai – 29. Oktober 1978. Wien 1978,70.

spadají do této doby. Kronikář doby Karla IV. Beneš Krabice z Weitmile popisuje, jak byl český král Jan po vítězné bitvě u Mühlendorfu odměněn a jak získal rakouského vévodu Jindřicha jako zajatce. Vévoda byl střežen na **Křivoklátě**, kde, podle popisu pražského kanovníka, *v hradní síni byl erb přepychově vymalovaný a v nejvyšší části stropu byly umístěny nákladně vytesané znaky zemí, jimž kdysi vládl král Otakar.*²⁹¹ Dále pokračuje popisem krásné historiky, jak k nohám právě přiváděného vévody Jindřicha spadne před očima všech přítomných štít s erbem rakouským na zem a rozbije se na drobné kousky, což samozřejmě zajatého vévodu velmi raní.²⁹² Hrad Křivoklát užíval již Václav I., který započal s jeho přestavbou, ale stavební práce pokračovaly až do třetí čtvrtiny 13. století.²⁹³ Tato erbovní galerie, kterou ostatně známe pouze z kronikářova zápisu, dozajista nebyla takového rozsahu jako v Gozzoburgu. Přesto je možné udělat si určitou představu. Erby zde odkazovaly pouze na to, že hrad patřil králi. Jednalo se zde o kamenné dílo pravděpodobně polychromované, umístěné na svornících nebo na klenbě.

Heraldickou výzdobu v podobném duchu lze najít na i královských hradech Přemysla Otakara II. v **Písku a na Zvíkově**.

Písecký hrad nebyl koncipován jenom jako hrad, který by byl dominantou a strážcem krajiny, ale měl být součástí královského města.²⁹⁴ Na přelomu padesátých a šedesátých let 13. století se předpokládá, že písecký hrad již mohl sloužit Přemyslu II. a jeho dvoru. Dosvědčují to i časté záznamy o jeho pobytu.²⁹⁵ Zde nešlo o samotný hrad pouze ve smyslu pevnosti, ale o reprezentativní a luxusní sídlo, jehož součástí byla mimo jiné i honosná výzdoba dlaždicemi.²⁹⁶ Písecké dlaždice pro rytířskou hradní síň pocházejí pravděpodobně ze stejné stavební hutě, která zhotovila i dlaždice pro Zvíkov, a která působila na dalších stavbách v povodí Otavy. Dlaždice z obou královských hradů si jsou proto značně blízké. Jednotlivé dlaždice jsou však jinak uspořádány, heraldické znaky jsou vtěsnány v ploše čtvrtkruhu, protože celková podoba dlažby na podlaze byla tvořena střídáním heraldických figur s rosetami. Heraldické figury jsou zde orientovány diagonálně. Orlice (typ 109) musela být pouze přizpůsobena jinému prostoru dlaždice, proto působí mohutněji a její vlastní provedení je více plošné. Podobně je i lev (typ 108) vtěsnaný do čtverce, základ a vzor zdá se být však

---

²⁹¹ Marie BLÁHOVÁ: Kroniky doby Karla IV. Praha 1987, 186.

²⁹² Ibidem

²⁹³ Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady I. Praha 1972, 250–255; Jiří KUTHAN: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Vimperk 1994. 217–224.

²⁹⁴ MENCLOVÁ 1972, 208–212

²⁹⁵ KUTHAN 1994. 289.

²⁹⁶ KUTHAN 1994. 293.

identický.²⁹⁷ Figury jsou při krajích zdobeny rostlinným dekorem, ať již větévkami či lístky růže. Dlaždice pravděpodobně pokrývaly podlahu palácové kaple, možná i velký rytířský sál.²⁹⁸

Podobně honosným královským sídlem je i hrad **Zvíkov** položený na soutoku Vltavy a Otavy. Počátky stavby se kladou už do doby Přemyslova děda, ale pobýval zde i jeho otec Václav I.²⁹⁹ Hrad patří svým architektonickým řešením k nejvýznamnějším stavbám posledních Přemyslovců. V hradní kapli jsou patrné ozvuky klasické gotiky a to nejen bohatým architektonickým členěním stavby. Kolem poloviny 13. století vznikají dlaždice pro podlahu v palácové kapli a její sakristii, zdobené rozličnými zvířaty, fantaskními tvory a rostlinnými motivy. Pro moji práci jsou však nejdůležitější zobrazení heraldického dvouocasého lva s korunkou a zobrazení moravské orlice.

Na zvíkovských dlaždicích najdeme heraldické figury uprostřed rámu, který je u ostatních většinou vyplněn rostlinným dekorem, u lva se dá přečíst německé verše. Autorem byl bezesporu některý z dvorských královských básníků, kteří v této době skládali na oslavu panovníka:

*„Mne, jemuž kdosi dal
jméno lev, nosí český král.*

*Tomu jsem velmi rád,
král zosobňuje čest a řád...*

*a pravím, králi, že tvůj štít
nám chrání mír a klid.“³⁰⁰*

Nápis zdůrazňuje a potvrzuje užívání této figury. I další nápisy reprezentují a vztahují se ke svému majiteli— tedy králi.³⁰¹ Heraldické figury jsou zobrazené diagonálně pro lepší vyplnění prostoru. Heraldické symboly panovníka Přemysla Otakara II. zde stvrzují, že tyto hradní dlaždice měly sloužit jako reprezentativní symboly k oslavě panovníka. Zcela jiný celkový koncept měla výzdoba na starších dlaždicích z Vyšehradu, kde měly obrazy různých netvorů, symbolizovat jejich

---

²⁹⁷ Dagmar HEJDOVÁ / Bořivoj NECHVÁTAL: Raně středověké dlaždice v Čechách II. In: Památky archeologické r. LXI. č. 2. Praha 1970, 421–432.

²⁹⁸ Jaromír HOMOLKA: Řemeslo v době posledních Přemyslovců. In: Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982b, 144.

²⁹⁹ KUTHAN 1994.499.

³⁰⁰ BOK / POKORNÝ 1998.45.

³⁰¹ HOMOLKA 1982b, 141.

pošlapáním vítězství víry.³⁰² Český lev (dlaždice typ 100 a 101) je hubený kresebný a působí vznešeně. Zvýrazněná a dobře patrná je hřívá znázorněná vybíhající srstí. Na hlavě je trojlístá koruna zdůrazňující svou velikostí královskou hodnost i tlapy lva působí mohutným dojmem. Orlice (typ 103 a 104) je blízká vyobrazení orlice v Písku. Typ 103 je značně stylizovaný a jsou na něm patrné ještě románské prvky. Jako o moravské orlici je o ní možné uvažovat jen v rámci analogického vyobrazení na pečetích Přemysla Otakara II., přestože nám to samotné její vyobrazení nijak nepotvrzuje. Chybí zde typické šachování, proto se může jednat jen symbolické vyjádření síly a moci v rámci rytířské kultury.

Zvíkovské dlaždice jsou vyvrcholením umělecké figurální výzdoby na dlaždicích v Čechách. Lev z hradní kaple na Zvíkově je zobrazen téměř identickým způsobem, jaký lze najít na pečetě III. typu Přemysla II. což jenom potvrzuje, že smysl těchto zobrazení pocházel ze stejného myšlenkového základu. Dlaždice měly demonstrovat moc přemyslovské dynastie a reprezentovat zejména osobu samotného panovníka.

Opačný směr otočení některých figur zde vyjadřuje pouze to, že heraldické znaky se přizpůsobovaly a podléhaly velkým heraldickým systémům jako celku.³⁰³

Panovnická symbolika nepřekvapí u těchto královských sídel, přesto najdeme zlomek dlaždice s českým lvem i na malé zemanské tvrzi v **Koválově** na Moravě.³⁰⁴

Další zajímavý kachel tohoto typu byl objevený v johanitském kostele svatého Vojtěcha na hradě ve **Strakonících**.³⁰⁵ Čtvercový fragment kachle je vyplněn kruhovým polem, ve kterém se nachází dvouocasý korunovaný lev ve skoku. Přes formální podobnost k řadě kachlů na Zvíkově a Písku jsou patrné určité rozdíly. Lev je zde vzpřímený a chybí zde obvyklá elegantní křivka zad. Tlapy jsou více výrazné a vyplňují kruhový prostor kachle. Celkově působí tento lev daleko větším geometrickým dojmem.

Rozkvět používání českého erbu se odráží především na pozdějších pečetích Přemysla II. k roku 1264 je známý další typ nové pečetě (typ IV.).³⁰⁶ Avers je ještě totožný s typem předchozím, ale u reversu lze pozorovat jisté změny v provedení. Insignie panovníka a celé provedení postavy, patrné zvláště v draperii, je oproti pečetím jeho otce zcela v duchu rané gotiky.³⁰⁷ Jezdec na rubové straně dostává dynamičtější pohyb díky většímu sklopení kopí a hlavy koně. Větší klenot na přilbě v podobě orlího

---

³⁰² HEJDOVÁ / NECHVÁTAL 1970, 416–418.

³⁰³ PETRÁŇ 1970, 22.

³⁰⁴ Vladimír BRYCH: Lvem mě nazývají ... Středověké dlaždice a kachle s motivem českého znaku. In: Umění a řemesla 4/40. Praha 1999, 60.

³⁰⁵ Ibidem

³⁰⁶ ČAREK 1938, 15.

³⁰⁷ HOMOLKA 1982, 168.

křídla tvoří s pohybem koně a kopím rovnoběžné kompoziční linie. Prapor je také daleko větších rozměrů a zasahuje do vnitřního kruhu pečeti, ale ještě je beze znaku. Zdoben je pouze několika hvězdami, které lze najít i na pečeti zemského soudu a snad mohou vypovídat o podobě královské korouhve. Erby na čabrace koně a ve štítě rytíře jsou identické i ve svém provedení se znaky na pečeti předešlé (typ IIIa), jemné detaily v provedení postav panovníků se v podobě znaků tolik neprojeví a spíše pokračují v tradičním duchu.³⁰⁸

Typ V. pečeti je vyvrcholením vývoje středověkých pečeti českých panovníků. Tato pečeť dosahuje mimořádné výtvarné kvality a stane se vzorem, který budou následníci Přemysla Otakara II. v hojné míře napodobovat. Důvodem pro zhotovení nové pečeti byl zisk korutantských zemí (1270).³⁰⁹ Samotné rozměry pečeti měly vyjadřovat výjimečné mocenské postavení českého vladaře. Takováto velikost zůstane nepřekonaná i mezi císařskými pečeti až do 15. století a dobře ilustruje sebevědomí krále železného a zlatého.³¹⁰

Na líci je monumentální postava idealizovaného mladého panovníka na trůně s ozdobným opěradlem. Po jeho bocích jsou dva gotické štíty s erby. Na pravé straně je znak korunovaného dvouocasého lva zobrazený ve stejném duchu jako na pečeti předešlé. Štíhlá elegantní figura lva je zde lehce prohnutá v zádech, přičemž vzniklý prostor vyplňuje smyčka dvou ocasů. Po levé ruce pod jablkem leží ve štítu orlice, pravděpodobně moravská. Figura je zasazená ve štítu, který má vnitřní okraj zdobený perlovcem, který je použit i mezi dvojitým opisem celé pečeti. Analogická podoba orlice se nachází na zvíkovské dlažbě (typ 104), která je o několik let mladší a dalo by se zde usuzovat na stejný základ obrazu.

Zde se obraz nejvíce přibližuje pečeti císařským, na které Přemysl bezesporu odkazoval.³¹¹ Všimneme si toho především na některých detailech, jako je jablko, žezlo či trůn panovníka, které svoji ikonografií odkazují až do antiky.³¹²

O dualitě zde vyhotovených erbů se dá uvažovat i v souvislosti s dobovými představami. Erby kromě své reprezentativní podstaty zde mohou být chápány jako vyjádření ideálu panovníka, tedy dvojice jeho nejdůležitější ctnosti *sapientia* a *fortitudo*.³¹³

Obraz panovníka reprezentovaného takto svými erby je jakési předznamenání

---

³⁰⁸ ČÁREK 1938, 15; HOMOLKA 1982, 169.

³⁰⁹ ČÁREK 1938, 16.

³¹⁰ HRUBÝ 1980, 29.

³¹¹ ČÁREK 1938, 16–17; HOMOLKA 1982, 164; KUTHAN 2008a, 156.

³¹² HRUBÝ 1980, 30–31.

³¹³ Srov. HOMOLKA 1982, 171.

vyjadřování majestátu později tolik užívaného císařem Karlem IV. Přemysl II. založí tradici, která ho mnohonásobně přesahuje.

Na jezdeckém reversu pečeti je jezdec vyobrazený v ještě větším cvalu přímo při útoku a proto působí rytíř ještě dynamičtěji. Jedná se o nejreálnější a nejvíce reprezentativní vyobrazení českého středověkého rytíře vůbec. Původní prapor je nahrazený banderiem, na kterém je již erb českého krále. Figura lva není nijak zvlášť odlišná, jen je více protáhlá a štíhlejší pro přizpůsobení tvaru praporce. Jezdec nese štít rakouského břevna. Na koňské čabrace zdobené hvězdami leží erb korutantský, štyrský a pravděpodobně erb kraňský a moravský.³¹⁴

Předešlé pečeti jako prezentace královské moci jsou vlastně jakýmsi předstupněm k pečetím krále „železného a zlatého“, kde vyvrcholí směr vývoje tohoto významného symbolu státnosti.³¹⁵

Barevných vyobrazení z této doby ještě mnoho nenacházíme. Nejen proto je pro střední Evropu jedinečný popis erbů, které najdeme v traktátu **Clipearius Teutonicorum**. Autorem byl Konrád von Mure, který se narodil okolo roku 1210 a zemřel v roce 1281 v Curychu. Konrád studoval na univerzitě v Boloni a Paříži, později se stává magistrem klášterní školy v Curychu a i tamním kanovníkem.³¹⁶ Datace díla, které se zachovalo pouze v opise z 15. století se klade přibližně do let 1242–1249. V současné době však badatelé mají za to, že traktát vznikl později a to těsně před rokem 1264.³¹⁷ Předpokládá se, že veršovaný popis erbů mohl sloužit při výuce žáků. Autorovi byla zřejmě předlohou nám nedochovaná erbovní role.

Traktát je plný heraldických nepřesností a omylů (například popis erbu uherského), přesto je cenným pramenem pro výzkum erbů nejen místních, ale i pro celou oblast říše a také pro erby hlavních evropských mocností.³¹⁸ Po erbu císaře, francouzského, španělského a uherského krále je popsán erb českého vladaře. A to následovně: „*Dunque Bohemie tibi rubeum clipeum fore ponam. Hic albus leo vult ante preferre coronam.*“³¹⁹ Čechy mají rudý štít ve kterém je stříbrný korunovaný lev. Autor nezmiňuje počet ocasů. Tento popis podporuje v našem případě až druhou,

---

³¹⁴ ČAREK 1938, 16.

³¹⁵ Jiří KUTHAN: Pečeti posledních Přemyslovců. In: Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Praha 2008, 154.

³¹⁶ Charlotte BRETSCHER-GISIGER : Literatur des Mittelalters – Lexikon. Band II. Stuttgart 2002³.270.

³¹⁷ Vladimír RŮŽEK: Znakové soubory v Evropě, Heraldická ročenka. Praha 1979 69–70.; BRETSCHER-GISIGER 2002³.270.

³¹⁸ RŮŽEK 1979.69

³¹⁹ plný tex traktátu In: Paul GANZ : Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz im XII. und XIII. Jahrhundert. Frauenfeld 1899.174–185.

pozdější, dataci díla. Konrád von Mure popsal pravděpodobně erb Přemysla Otakara II., protože až s jeho osobou se váží heraldické památky se stříbrným korunovaným lvem na rudém pozadí.

Je velkou škodou, že se nezachovala žádná erbovní role českého původu z doby Přemysla Otakara II. Přesto je možné uvažovat o tom, že vysoce rozvinutá rytířská kultura, kterou bezesporu dvůr Přemysla byl, užívala tyto role, jak bylo v Evropě běžné. Pod pojmem erbovník³²⁰ se rozumí kodex nebo pergamenová role s větší či menší sbírkou malovaných erbů. Tyto kodexy sloužily heroldům, kterými byly i sestavovány, zpravidla pro jejich soukromou potřebu za účelem registrace a evidence nositelů erbů.³²¹

Představu o erbovních knihách této doby si můžeme udělat na známém francouzském erbovníku zvaném **Wijnbergen**.³²² Svě jméno dostal po svém někdejším majiteli, dnes je v držení Holandské královské společnosti pro heraldiku a genealogii v Haagu. Role se datuje do let 1265–70. Je rozdělena do dvou částí, největší část je věnována vazalům francouzského krále.³²³ Na foliu věnovanému pouze králům najdeme na prvním místě erb krále francouzského, následují ho erby krále kastilského, jeruzalémského, sicilského, aragonského, anglického a portugalského. Dále znaky všech království Evropy, mezi kterými najdeme i erb sultána babylonského. Český erb je na třetím řádku vedle říšské orlice v erbu (zde znak popsán jako král německý) a erbu krále uherského. U znaku českého krále je popisek *le Roy de boeme*. Stříbrný dvouocasý lev ve skoku v červeném poli je vložený do gotického trojhranného štítu, který je po celé své délce mnohem širší než jeho analogie v Gozzoburgu. Figura je celkově velice štíhlá a její zobrazení odpovídá částečně vyobrazení na Přemyslových pečetích. Dané je to snad menšími rozměry obou děl.

Přibližně k roku 1275 je datovaný další erbovník pocházející z Anglie. V literatuře je označována jako tak zvaná **Walfordova role**.³²⁴ Podobně jako předchozí příklad z Francie (respektive Nizozemí) i ona dostala své jméno později, zde podle historika, který ji roku 1863 uveřejnil.³²⁵ Originál tohoto erbovníku se nedochoval, známé jsou pouze dva opisy. I zde najdeme mimo anglických místních znaků i znaky

---

³²⁰ něm. *Wappenbuch*, fran. *armorial*, angl. *roll of arms*, niz. *wappenboek*, pol. *herbarz*.

³²¹ RŮŽEK Praha 1979, 68.

³²² literatura k L'Armorial Wijnbergen : Michel POPOFF : Bibliographie héraldique internationale. 2010, 399.

³²³ http://www.briantimms.net/rolls_of_arms/wijnbergen/introduction.htm

³²⁴ literatura k Walford's Roll: POPOFF 2010, 397.

³²⁵ Max PRINET: Armoiries françaises et allemandes. Décrites dans un ancien role d'armes anglais – In: Le moyen age : revue d'histoire et de philologie XXXIV, Bruxelles 1923, 223.

francouzské a německé šlechty. Erb českého krále, který najdeme u popisu *Le roy de Boesme* je ojedinělý a poměrně záhadný.³²⁶ Nápis pokračuje popisem podoby erbu ve starofrancouzštině :“*de argent a un lion de sable coronne de or a un croyz d'aor sur l'espaule*“³²⁷ v překladu tedy ve stříbrném štítě černý lev se zlatou korunou, který nese na hrudi zlatý kříž. Lev se zde od běžných vyobrazení odlišuje ještě v jednom důležitém detailu. Hlava je zde markantně otočena směrem vzhůru, podobně to najdeme u raných erbovních zobrazení orlice. Hlava je větších rozměrů a výrazné jsou i lví spáry.

Podobné zobrazení se nachází pouze na tomto místě a nikde jinde nemá analogii. J. Sedlák ve svém článku vidí jako možné vodítko k vysvětlení této odchylky právě kříž na hrudi černého lva.³²⁸ Spojuje ho s křížovou výpravou Přemysla Otakara II. do Pruska, které se zúčastnil spolu s řádem německých rytířů. Ti, jak známo nosily bílý plášť se svým erbem– černým heraldickým křížem. Dále uvažuje, že snad sám Přemysl, chtěje se zařadit mezi své řádové spolubojovníky, nosil na této výpravě podobný šat.³²⁹ Snad si jen po dobu této výpravy vylepšil a pozměnil tinktury svého erbu. Patrně se jednalo o jakési krátkodobé heraldické vyjádření přijmutí kříže a účasti na výpravě po boku řádových rytířů proti pohanům. Tedy jednalo by se o jakýsi erb Přemyslovy křížové výpravy.

Určité změny figur a erby pouze příležitostně nejsou v době středověku zcela neznámé. Mnoho dnes neznámých znaků nemusí být odbyto poznámkou, že se jednalo o neznalost autora. Je možné o nich uvažovat jako i o erbech krátkodobých. Z důvodu, že se jednalo pouze o časově omezenou změnu, reflektují to umělecké památky pouze náhodně.³³⁰ Tak se také mohlo stát, že Angličané účastníci se téže výpravy, později popsali z pouhé neznalosti tento erb jako stálý erb Přemysla Otakara II.³³¹

Je otázka do jaké míry lze uvažovat o tom, že anglický herold neznal erb českého krále. Na druhé straně je těžké uvěřit, že by se mohl dopustit tak evidentního omylu. Podobně zarážející je i to, že tuto změnu nereflektují soudobé kroniky, či že se neobjevují jiná podobná výtvarná vyobrazení. Každopádně se jedná o zajímavou otázku středověké heraldiky, která nemá vždy jednoznačné řešení.

Důkazem vyspělosti rytířského panovnického dvora jsou i dva Přemyslovy meče. Takzvaný **meč Přemysla Otakara II.** byl nalezený u obce Santok v okrese Gorzów

---

³²⁶ Vladimír Jan SEDLÁK: Neznámý znak Přemysla Otakara II. In:Heraldika: bulletin pro pomocné vědy historické č. 3, XI. Jílové u Prahy 1978, 83.

³²⁷ PRINET 1923, 226.

³²⁸ SEDLÁK 1978, 84.

³²⁹ Ibidem

³³⁰ SEDLÁK 1978, 81–82.

³³¹ SEDLÁK 1978, 85.

v dnešním Polsku. Do druhé světové války byl součástí sbírky Umělecko–průmyslového muzea ve Vratislavi, odkud se na konci války ztratil a dnes je neznámý.³³² Meč byl železný, na čepeli vykládaný zlatem a na mincové hlavici měl rytý kříž. Zajímavá byla ale především jeho obrazová rytá čepel. V literatuře se předpokládá, že se jedná o meč Přemysla Otakara II., kterým byl snad obdarován Řádem německých rytířů na paměť křížové výpravy do pohanských Prus.³³³ Datován by tedy mohl být do doby 1254 až 1255, kdy byl založen Královec. Na čepeli jsou v nepřímé zdařené ryté kresbě patrní čtyři jezdci s kbelcovými přilbami s ozdobami. Tři rytíři třímají kopí a jsou zdobeni křížky, což by naznačovalo jejich příslušnost k Řádu. U jednoho jezdce třímajícího žezlo je snad možné na přilbici rozpoznat v náznacích korunu. Tento rytíř je spojován s Přemyslem Otakarem II., čemuž má nasvědčovat i dvouocasý lev. Snad i zjednodušené čabraky koně lze hledat u Přemyslových pečeti.³³⁴ Jestliže meč opravdu vznikl jako objednávka řádu v souvislosti s českým králem, můžeme žet jeho ztráty už jenom z důvodu výše zmíněných otázek kolem anglického erbovníku.

Podle jediné známé dochované fotografie meče a jeho stavu zachování nelze zcela přesně rekonstruovat podobu dvouocasého lva.³³⁵ Určitou představu si lze udělat na základě podoby druhého meče.

Meč označovaný literaturou jako **Ceremoniální meč Přemysla Otakara II.** se v současnosti nachází v Kunsthistorische Museum ve Vídni. Meč je značných rozměrů. Je dlouhý 141cm a i samotný jílec převyšuje svojí délkou běžně používané meče té doby.³³⁶ Na čepeli původně vykládané mědí se na jedné straně nachází štít babenberský i s klenotem.³³⁷ Jedná se o klenot skládající se ze pštosích per, přestože ne v typické podobě, jakou můžeme najít na přilbici v Gozzoburgu nebo pozdější době na Curyšské roli.³³⁸ Rozhodně se ale nemůže jednat o klenot českého krále, jak naznačuje Glaser i Homolka.³³⁹ Nad erbem se nachází nápis TEVPDLS. Na druhé straně se nachází korunovaný český lev ve skoku, nad kterým čteme písmena RGFBN. Po obou stranách nápisu jsou dvě hvězdy.³⁴⁰ Na základě erbů se meč může datovat do poměrně velkého rozmezí 1251–1278. Meč byl pravděpodobně ukořistěn spolu s královským pokladem

³³² BIRNBAUM /CIBULKA /MATĚJČEK /PEČIRKA /ŠTECH 1931,383–384; HOMOLKA 1982b, 137.

³³³ BIRNBAUM /CIBULKA /MATĚJČEK /PEČIRKA /ŠTECH 1931,383.

³³⁴ HOMOLKA 1982b, 137.

³³⁵ BIRNBAUM /CIBULKA /MATĚJČEK /PEČIRKA /ŠTECH 1931, 386. (Obrázek č. 309)

³³⁶ HOMOLKA 1982b, 137.

³³⁷ KUSTERNIG 1978 80.

³³⁸ Steen CLEMMENSEN : The Zürich armorial. Farum 2009,7.

³³⁹ Srov. Hubert GLASER (ed.): Die Zeit der frühen Herzöge von Otto I. zu Ludwig dem Bayern. München 1980, 152. HOMOLKA 1982b, 137.

³⁴⁰ GLASER 1980, 152.

po bitvě na Moravském poli. Homolka pokládá za pravděpodobnější, že se spíše jednalo o meč některého blízkého králevo družiníka než samotného Přemysla.³⁴¹ Meč byl následně používán na habsburském dvoře jako ceremoniální vladařský symbol.³⁴²

Lev je zde zhotoven rytou kresbou a nachází se volně bez štítu. Tělo figury je značně dlouhé, zatímco končetiny jsou nepřirozeně krátké. Přední tlapy jsou dokonce neukončené a zdají se být nehotové. Přes tyto zjevné disproporce působí celá figura vložena do středního žlábků čepele v celkovém dojmu jistou vznešeností. Koruna je značně zjednodušená a snad trojlístá. Rozdvojený ocas lva, charakteristický prvek erbu českého krále, zde není nikterak výrazný. Dvěma linkami je zvýrazněný jen závěr zdvojení.

Zajímavé heraldické interpretace nabízí **souprava pěti číší**, jež byly nalezeny zazděné za komínem v gotickém domě v **Kutné Hoře**. Jedná se o pět stříbrných, částečně pozlacených, šestistěnných číší. Každý pohár je na svém dně ozdoben jedním z pětic erbů. Číše se skládaly do sebe a největší z nich sloužila zároveň jako jejich pouzdro. Ve středu dna největší číše nalézáme štít příčného břevna, další nese orlici v letu, následující dvouocasého lva, další patrně pantera a nejmenší trojici klobouků. Číše byly na aukci v roce 1968 prodány a dnes jsou součástí sbírky Germanisches Nationalmuseum v Norimberku.

Vznik číší je kladen do doby 1310–1335 na základě heraldického výkladu, který ale bude nutné pozměnit.³⁴³ Matějková a Stehlíková dataci posunují na základě jistě správnějšího heraldického rozboru do doby Přemysla Otakara II.³⁴⁴ Celý spor stojí na výkladu erbů.

Ve starší literatuře se číše připisovaly Janu Lucemburskému (respektive Elišce Rejčce) na základě identifikování orlice jako polského erbu. Největší číše s erbem příčného břevna byla dokonce označena jako znak pražského arcibiskupství (!). U figury šelmy ve skoku je druhotně vyrytý nápis ZEEV – vlk. Ten byl připsán rodině pražských Wolflinů.

U posledního erbu se uvažovalo o souvislosti s židovskou čapkou jako o symbolu patřící bohatému pražskému Židovi, kterému měla být souprava zastavena,

---

³⁴¹ HOMOLKA 1982b, 137.

³⁴² GLASER 1980, 152.

³⁴³ Souhrnné: Jiří FAJT (ed.): Karel IV – Císař z Boží milosti (Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437). Praha 2006, kat.č. 103.

³⁴⁴ Eva MATĚJKOVÁ/ Dana STEHLÍKOVÁ: Archeologické nálezy českých klenotů druhé poloviny 13. století. In: Čechy jsou plné kostelů Boemia plena est ecclesiis (Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové DrSc., ed. Milada Studničková). Praha 2010, 351–367. článek obdobně In: Kutnohorský – vlastivědný sborník 13/10. Kutná Hora 2010, 1–23.

což měl potvrzovat i hebrejský nápis.³⁴⁵

Badatelky však s těmito závěry nesouhlasí a interpretují tyto erby následovně. První erb identifikují jako babenberské břevno. Nelze než nesouhlasit s tezí, že rytá šrafura neodpovídá zobrazení černé, jak by vyžadoval erb arcibiskupství pražského.³⁴⁶ Zvláštností je, že rytá kresba je v obou polích obklopující břevno rozdílná. Patrné je i to, že v tomto případě se nejednalo o zdrsnění plochy pro přilnutí smaltu, jak je to zřejmé u ostatních erbů. Zdá se, že kresba zde měla čistě dekorativní smysl.

E. Matějková a D. Stehlíková orlici označují jako plamennou, tedy svatováclavskou.³⁴⁷ Je sice nesporné, že na začátku 13. století užívali čeští panovníci současně s figurou lva i symbol svatého Václava, ale v době Přemysla Otakara II., do které by na základě výkladu ostatních erbů, mohly číše patřit, je použití této orlice již velmi neobvyklé. Pátý český král tohoto symbolu již neužíval. Na základě studia památek nenacházíme k tomu žádnou vhodnou paralelu, proto se domnívám, že se o plamennou orlici jednat nemůže. Jediným odkazem na ni v této době může být orlí křídlo na přilbici jezdce na Přemyslových pečetích či na klenotu erbu v Gozzoburgu. Je pravděpodobnější, že by se mohlo jednat o orlici moravskou, přestože to nepodporuje typické šachování a nenacházíme ani zobrazení plaméneků.

Další erb šelmy ve skoku označují jako erb štýrský, což je jistě pravděpodobnější nežli erb měšťanský, který je v této době velmi nepravděpodobný.³⁴⁸ Dobře to dokládají Přemyslovy pečetě, ale i erbovní sál v Kremži. Figura zvířete se zdá svou podobou bližší vlku, což je možné připsat autorově stylizaci figury.

Poslední erb připisují autorky Vindické marce.³⁴⁹ Její erb procházel určitým vývojem. Zde by se mělo jednat o jakýsi dočasný erb určený Přemyslem v době, kdy tyto země společně s Kraňskem náležely k jeho království. Výklad je to velmi pravděpodobný, potvrzením může snad být i velmi podobný erb objevený v Kremži, přestože ve větší stylizaci.

Figura lva je na druhém poháru jedním z nejvýraznějších vyobrazení českého znaku vůbec. Bezesporně se jedná o mistrovskou práci určenou snad samotnému králi jako cestovní souprava číší. Korunovaný lev je zobrazen nesmírně detailně. Ze široké hrudi zvířete vybíhají spáry zobrazené do nejmenších podrobností. Na hlavě jsou patrné drobné detaily srsti, ale také zuby a podélné oko se zorničkou. Jedině ocas, který jindy

³⁴⁵ MATĚJKOVÁ/ STEHLÍKOVÁ 2010, 353–358.

³⁴⁶ MATĚJKOVÁ/ STEHLÍKOVÁ 2010, 354.

³⁴⁷ MATĚJKOVÁ/ STEHLÍKOVÁ 2010, 354–355.

³⁴⁸ MATĚJKOVÁ/ STEHLÍKOVÁ 2010, 355–356.

³⁴⁹ MATĚJKOVÁ/ STEHLÍKOVÁ 2010, 357–359.

tvoří pravidelný kruh způsobený propletením ocasů, je zde lehce deformován z důvodu omezeného prostoru. Analogie k této figuře lze najít na královských pečetích či na dlaždicích na Zvíkově, přestože této propracovanosti se nevyrovnají. Podporou pro zařazení erbů do druhé poloviny 13. století památky je i tvar štítů.³⁵⁰ Štít není ve svých bocích rozšířen ani zaoblen, ale dodržuje ostré zašpičatění. Není to ještě štít, který najdeme u památek počátku 14. století.

Dvůr Přemysla Otakara II. byl plný výrazných osobností a to zejména literátů. Výjimečná byla osobnost královského notáře Jindřicha z Isernie, který snad realizoval zmíněné štauské formulace králových listin.³⁵¹ Z německých básníků zmíním jen některé, jako byl Sigiher, Reinmar von Zweter či Fridrich von Sunburg.³⁵²

Oslavné básně dobře zapadaly do dobové představy ideálu světského vladaře podobně jako například výzdoba dlaždic na královských hradech Písek a Zvíkov. Ostatně autora veršovaných opisů dlaždic můžeme spojit s některou z osobností královských minesengrů.³⁵³

V sedmdesátých letech 13. století působí na Přemyslově dvoře Ulrich von Etzenbach, který vytvořil pro Přemysla dva eposy **Alexandreidu**, a Wilhelma von Wenden.³⁵⁴ Díla byla vytvořena ke zvýšení lesku a k oslavě Přemysla Otakara II. doma i v zahraničí. Přestože samotný panovník není nikde doslova zmíněn, bylo toto přirovnání českého krále a Makedonského vládce soudobému publiku zřejmé.³⁵⁵

Toto přirovnání nám autor naznačuje jen zmínkami o tom, že samotný Alexandr Veliký užíval stejného erbu jako král Přemysl:

*...na střeše jako na praporu
z rudého sametu houf tvorů,
míním lvů, vyšilis touž pílí,
lvi byli celí stříbrobílí,
lesk očí z rubínu...*³⁵⁶

*...Zvlášť z vladařova korábu
na střeše plni půvabu*

---

³⁵⁰ Paul GANZ 1899 33–35; Mojmír CHROMÝ: Tvarový vývoj štítu v průběhu 13. – 15. století. In: Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků. 1984, 58–63; Otfried NEUBECKER: Heraldik: Wappen – Ihr Ursprung, Sinn und Wert. Luzern 1990 76–77.

³⁵¹ Jana NECHUTOVÁ: Latinská literatura českého středověku do roku 1400. Praha 2000, 109–111.

³⁵² BOK / POKORNÝ 1998. 20–43.

³⁵³ BOK / POKORNÝ 1998. 27.

³⁵⁴ BOK / POKORNÝ 1998. 75.

³⁵⁵ BOK / POKORNÝ 1998. 77.

³⁵⁶ BOK / POKORNÝ 1998. 95.

*a samý šarlat, každou chvíli
lvi vzácní, celí stříbrobílí
pod korunami zablýskali....³⁵⁷*

Ostatně na počátku eposu čteme, že autor sám pocházel ze země lva. Rozdvojení lvího ocasu nebyly pro autora eposu pravděpodobně natolik důležité a tak je nezmiňuje.

V poslední pečetním **typu (VI.)**, užívaném až do smrti Přemysla Otakara II., musela být zredukována heraldická výzdoba i tituly uváděné do této doby v dvojitým opisu, z důvodu ztráty rakouských zemí (1276–1277).³⁵⁸ Zvětšením prostoru pole pečeti bez dvojitého opisu dalo vzniknout monumentálnější postavě panovníka na lící straně. Je zde patrný daleko větší důraz na detail a na kontrast, zřejmý nejvíce ve velmi plastické draperii.³⁵⁹ Větší prostor umožnil nebo snad požadoval i zvětšení obou znaků po bocích trůnícího idealizovaného krále. Erb lva se nijak zvlášť neodlišuje od známých vyobrazení, snad jen díky většímu prostoru není v poli štítu tolik stěsnaný a stojí zcela vzpřímeně bez žádného ani mírného zaklonění. Orlice ve štítu po levé straně je velmi nápadná svojí výraznou plastickou modelací a celkově působí i mohutnějším dojmem, který je navozený mimo jiné i drobnější hlavou figury. Orlice na pečetích Přemysla II. je považována vždy za orlici značící jeho titul moravského markraběte. To dokazuje i králova titulatura v opisu. Na rubové straně je opět cválající rytíř na koni, držící v pravé ruce prapor s dvouocasým lvem v obvyklé podobě. Zajímavý je lev ve štítě jezdce. Zhotovený je značně plošně a opět má prohnutá záda. Tato figura se zdá být daleko elegantnější a působí skoro kresebným dojmem, který je srovnatelný s pozdějším vyobrazením českého erbu v Pasionálu abatyše Kunhuty, jehož autor musel královské pečeti jistě znát. Na koňské čabrace se nacházejí ještě dva erby s dvouocasým korunovaným lvem, které jsou podobné lvu z praporu. Zbylé dva štíty nesou znak moravské orlice, která je stejná s orlicí na aversu. Jen je o něco užší a s bohatším ocasem.

Znaky podobně reprezentující panovníka se objevují pochopitelně na jeho mincovních ražbách. Lva na velkých brakteátech Přemysla Otakara II. najdeme v podobném duchu, jako užíval jeho otec na brakteátech orlici. Postava krále je zobrazena velmi jednoduše, většinou s korunou. Na minci je zobrazen panovník držící bohatou škálu atributů od meče či korouhve přes žezlo, kříže a jiné. Zde si všimneme

³⁵⁷ BOK / POKORNÝ 1998.97–98.

³⁵⁸ ČAREK 1938, 17.

³⁵⁹ ČAREK 1938, 16–17; HOMOLKA 1982, 174.

jen několika málo mincí, kde panovník takto drží lva. Na brakteátu (Fiala XXIII/1 – Cach nemá) drží panovník v pravé ruce meč a v levé je dvouocasý lev ve skoku obrácený směrem k němu. Figura lva zde není tolik elegantní jako na královských pečetích. Tělo je značně zkráceno v poměru k velikosti hlavy, na které je velké oko podobné velikostí očím na figuře vladaře. Tento brakteát nemá Fiala určený, ale podle znamení lva se dvěma ocasy se dá předpokládat, že mohl patřit jedině Přemyslu Otakaru II.

Podobný je brakteát (Fiala XXVIII/4 – Cach 770). Na stejné straně tedy na panovníkově levé ruce najdeme lva, kdežto v pravé má v tomto případě věž. Tělo lva je podobně protáhlé v duchu rané gotiky jako lze spatřit na jeho pečetích (typ III.), jen krk lva je lehce zakloněn dozadu. Tato figura nenese více detailů, snad jen výrazné propletení dvou ocasů.

Vyobrazení stejného typu, ale odlišného provedení najdeme ještě na velkém brakteátu (Fiala XXVIII/14 – Cach 769). Postava panovníka je zde o něco větší, a proto je figura lva vtěsnána do menšího prostoru. Jeho končetiny jsou z těchto prostorových důvodů jen lehce naznačeny. Korunovaná hlava lva, kolem které je výrazná perličková hříva, je otočena v pohledu na diváka. Jedná se o hlavu složenou jen ze základních geometrických útvarů, je to půlkruh s jednoduchýma očima, podobně je zobrazena i lví tlama. Tento jednoduchý typ lva byl použit již za Václava I. na jeho společném denáru s Přemyslem Otakarem I. A tímto způsobem zobrazeného lva lze najít i na několika ražbách Přemysla Otakara II. Jedná se o jakýsi typ mincovního lva. Nejvýrazněji takto zobrazený lev je na středním brakteátu (Fiala XXII/2? – Cach 842). Netypická je ražba (Fiala XXIX/11 – Cach 762). Zde je zobrazena jen panovníkova hlava a celý zbylý prostor je přenechán heraldickým figurám. Zády k sobě jsou zde zobrazení dva lvi ve skoku předními tlapami opírajícími se o vnitřní kruh brakteátu. V tomto neobvyklém námětu byl zvolen tento způsob vyobrazení nejspíše z kompozičních důvodů a též z důvodu podřízení vzhledu celkové podobě mince.

Na drobných Přemyslových brakteátech se dvouocasý lev vyskytuje poměrně často (Fiala XXXII/1, 2 – Cach 954, 924). Většinou je to lev zobrazený tak, že jeho podoba odpovídá malému kruhovému prostoru. Figura je přizpůsobena dobré čitelnosti a zároveň vyplňuje prostor mince. Na jedné takové drobné moravské, ovšem dvoustranné, minci (Fiala XXX/13 – Cach 971), je zobrazen erb českého krále Přemysla Otakara II. v duchu jeho královské reprezentace. Potvrzuje to opis mince a trojhranný štít, ve kterém je figura dvouocasého lva v podobě jakou nalezneme na jeho pečetích. Znak dvouocasého lva lze najít i na štýrských fenicích (Fiala XXXV/27, 28, 29 – Cach

nemá).

Neobvyklá je ražba (Fiala XXII/24 – Cach 842) Český lev zde zobrazený v obvyklé stylizované formě, má na hrudi štítek s pravděpodobně babenberským břevnem. Podle heraldické interpretace by se znak ve štítu, který nese figura lva, měl vykládat jako důležitější erb, což neodpovídá dobové realitě. Rytci této doby bývali často negramotní, a proto je možné, že se jedná o jakýsi omyl, bez větší vypovídající hodnoty. Snad se na tuto rakouskou ražbu dá i nahlížet z pohledu panovnických pečeti, kde jezdec chápaný jako Přemysl nese štít babenberského břevna. Podobně tak i zde jen Přemysl je ztělesněn svoji erbovní figurou lva.

Na některých rakouských ražbách jsou vidět dva zády přivrácení lvi. Snad nám tyto mince spolu s reliéfem na kostele St. Stephans v Deutsche–Altenburg mohou ilustrovat proces spojení dvou lvů a to Přemysla a hraběte z Gorzu.³⁶⁰

Zmíněn musí být ještě značně poškozený reliéf z vesnice v Dolním Rakousku dříve zvané Böhmischkrut a na počátku 20. století přejmenované na **Großkrut**. Reliéf se nachází na boku kaple Panny Marie při kostele svatého Štěpána.³⁶¹ Přes poškození je patrná formální blízkost s dlaždicemi na hradě v Písku a na Zvíkově. Dosvědčuje to i stranově opačné otočení figury lva. Lev se nenachází ve štítu a tak je figura přizpůsobena obdélníkovému prostoru. Na hlavě je možné tušit korunu.

8. Václav II.

Václavovo spokojené dětství jako královského syna bylo přetrženo smrtí jeho otce Přemysla Otakara II. na Moravském poli. Opatrovníkem se stal Ota Braniborský. Chvilí byl Václav internován na Bezdězu a následně byl odvezen ze země do Braniborska. Po složitém vyjednávání se Václav II. vrátil do Prahy jako příslib lepších časů pro české království.³⁶²

---

³⁶⁰ Wilhelm FRITSCH: Die Münzprägungen Přemysl Ottokars II. in Österreich .In: Numismatické listy 22. Praha 1970, 163.

³⁶¹ KUTHAN1993, 275.

³⁶² Kateřina CHARVÁTOVÁ: Václav II. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 117–120.

První pečeť Václava II. známe až z doby jeho návratu do země z listiny pro klášter ve Zlaté Koruně k roku 1281.³⁶³ Tento jeho **I. typ** pečeti zdůrazňuje, že králevic není ještě korunovaný. Patrné je, že při zhotovení své pečeti vychází ze vzoru svého otce. Na majestátní straně sedí na trůně prostovlasý mladík držící meč. Erb má trůnící panovník pouze po levé ruce. Štít je nepatrně větších rozměrů a dvouocasý lev je vyobrazen v obvyklé podobě, kterou užíval jeho otec.

Na jezdecké straně je rytíř, v jehož štítě nacházíme moravskou markraběcí orlici a na praporu lva. Štít se zde začíná přizpůsobovat modernějším požadavkům, je patrné jeho zaoblování po stranách, předznamenávající budoucí vývoj.

Z konce 13. století je francouzský **erbovník** zvaný podle herolta **Vermandois**.³⁶⁴ Sestavený byl mezi léty 1285 a 1300. Originál je ztracený, ale známe ho z kopie z 15. století, která byla zhotovená pro Karla VII. Dnes ji najdeme Bibliothèque Nationale de France. Doposud tento rukopis nebyl kriticky zpracován.³⁶⁵ Rukopis je napsán v pikardském nářečí a obsahuje na 1086 erbů. V erbovníku jsou především znaky vazalů francouzského krále, ale mezi znaky evropských panovníků je i český erb. Dvouocasý korunovaný lev je zde popsán následovně „*de gueulles a j lion dargent couronne dor a la queue croisie*“³⁶⁶

Až z doby po smrti Přemysla Otakara II. máme zachovaný typář **Starého města pražského**. Starší otisky se sice zachovaly, ale jsou značně zničené a nečitelné.³⁶⁷ Druhý typ pochází z doby těsně před rokem 1280.³⁶⁸

V poli pečeti stojí postava svatého Václava ve zbroji, jak nám potvrzuje doprovodný slovní popis. Světec má tasený meč a druhou rukou se opírá o štít, ve kterém je dvouocasý lev. Světec stojí uprostřed městské brány, nad kterou je jedna složitá věž, po stranách jsou dvě menší věže s malými okny.

Funkce svatého Václava jako patrona vládnoucí dynastie je zde oslabena a je chápán více jako patron České země, proto najdeme na jeho štítu erb království českého. Václav je zde s taseným mečem symbolizujícím ochranu města a soudní moc.³⁶⁹ Světec zde vystupuje jako přímý ochránce města, které je hlavním sídlem české země, ta je vyjádřena erbem dvouocasého lva.

---

³⁶³ ČAREK 1938, 17.

³⁶⁴ literatura: POPOFF: 2010. 396–397.

³⁶⁵ Steen CLEMMENSEN: Ordinary of medieval armorials. Copenhagen, 2006. 258.

³⁶⁶ popis in: http://www.briantimms.net/rolls_of_arms/vermandois/introduction.htm

³⁶⁷ VOJTÍŠEK 1928, 134–138.

³⁶⁸ Aleš MUDRA: Královské atributy ve středověké ikonografii svatého Václava. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 329.

³⁶⁹ MUDRA 2010, 335

Soudní moc je vyjádřena taseným mečem. Dokládají to i analogická vyobrazení soch Rolandů na západ od nás, kterým je toto vyobrazení jakýmsi předznamenáním. Meč vyjadřuje privilegia a ochranu města, podobně absence pochvy meče nemá odkazovat na rytířskou symboliku.³⁷⁰

Do této doby je možné datovat také štítovou pečeť města **Hlubčice** v dnešním jižním Polsku.³⁷¹ Až otisk z roku 1283 je dobře čitelný, přestože můžeme předpokládat starší užívání pečetě z důvodu, že městská práva dostala obec od Přemyla Otakara II. V poli pečetě je korunovaný český lev, jenž má nad hlavou hvězdu.

Z roku 1297 je i dobře zachovalý nejstarší typář města **Plzeň**.³⁷² V bráně města stojí rytíř s taseným mečem a štítem na kterém je dvouocasý lev. Rytíř má uzavřenou přilbu s klenotem z orlího křídla. Na hradbách je ženská postava se dvěma prapory, na kterých je erb českého krále a znamení svatého Václava.

Pečeť **Uherského Brodu** se zachovala z téhož roku. Vyobrazeno je zde město a v dolní části je dvouocasý lev připravený ke skoku.³⁷³

Podobně z roku 1297 je i kulatá pečeť města **Podivín**. Střed pole pečeti je vyplněn štítem s českým lvem.³⁷⁴

Do kamene rytý erb s dvouocasým lvem najdeme v Anežském klášteře. Po smrti svaté Anežky se stala představenou kláštera klarisek Kunhuta sestra Václava II. Ta nechala roku 1285 pohřbít svou nečekaně zesnulou matku v královské hrobce kláštera a patrně i zhotovit opukový náhrobek. Ten se zachoval pouze ve třech částech, na jejich základě však bylo možné náhrobek rekonstruovat.³⁷⁵

Na **náhrobku Kunhuty Uherské**, druhé manželky Přemysla Otakara II., je rytá její postava v životní velikosti a oděná v korunovační roucho. Po stranách je sepnuto dvěma štítovými sponami.³⁷⁶ Na pravé sponě, což je prvek, který se začal používat v Evropě v této době, je částečně zachovalý erb dvouocasého lva.³⁷⁷

Štít je vnitřně orámovaný a přerušovaný žezlem, které Kunhuta drží v ruce. Rozpoznatelný je pouze zdvojený ocas lva a částečně zadní tlapy. Patrné je ještě prohnutí zad lva, ale zbytek figury není příliš čitelný. Na základě rekonstrukce náhrobku si lze udělat představu o královském odívání. Dvouocasý korunovaný lev byl

³⁷⁰ MUDRA 2010, 335.

³⁷¹ VOJTÍŠEK 1928, 17.

³⁷² Klára BENEŠOVSKÁ (ed.): Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010 548.

³⁷³ VOJTÍŠEK 1928, 28.

³⁷⁴ VOJTÍŠEK 1928, 28–29.

³⁷⁵ Helena SOUKUPOVÁ: Anežský klášter v Praze. Praha 2011. 207.

³⁷⁶ Ibidem

³⁷⁷ BIRNBAUM /CIBULKA /MATĚJČEK /PEČIRKA /ŠTECH 1931, 192–193.

patrně běžnou dekorativní součástí oděvů královské rodiny Přemyslovců.

Českého lva najdeme i na některých dalších sochařských pracích konce 13. století. Jde především o několik zachovalých **komorových kachlů**. Patrná je u nich inspirace kachli zvíkovskými či s píseckými.³⁷⁸

Na kachli značeném jako č. 51 je nekorunovaný dvouocasý lev ve čtvercovém poli ohraničeném čtvrtrosetami. Podobnost s kachli píseckými je zde zřejmá. Figura lva má jen více protáhlé končetiny.³⁷⁹

Kachel č. 52 se dochoval pouze jako fragment.³⁸⁰ Orlice je zde archaickým zobrazením staršího typu. Zvednutý zobák a způsob vyobrazení křídel odkazují k románským typům kladených do madlovitého štítu.

Těsně před korunovaci Václava II. vzniknul rukopis **kroniky Martina Opavského**.³⁸¹ Rukopis vznikl pravděpodobně pro královskou knihovnu. Dokládá to mimo jiné i iniciála titulního listu, ve které je trůnící mladistvý král Václav II. zobrazen podobně jako na majestátní straně své pečeti. Autor iluminací, které jsou spíše řemeslné úrovně, by mohl být umělec školený v Itálii, ale spíše jde o místního iluminátora. Lze tak soudit z podobnosti kresby s královskou pečetí.³⁸²

Na spodním okraji folia jsou ve dvou medailonech dva erby. Na pravé straně je korunovaný stříbrný lev v červeném poli. Obvyklé elegantní prohnutí zad je u této figury ostře zalomeno.

Na straně druhé vidíme moravský erb. Figura orlice je široká s mírně zvednutou hlavou. Barevné provedení je však značně nezvyklé. Orlice je v červeném poli a stejně červeně je i šachovaná. V literatuře se předpokládá, že se jedná o heraldický omyl. Hrubý dále spekuluje, že snad autor iluminací vymaloval červeně pole štítu z důvodu, že medailon je modré barvy.³⁸³ Snad je možné, uvažovat i o dočasné změně erbu v podobném duchu jako erb Přemysla Otakara II. v anglickém erbovníku.

Na druhou stranu za předpokladu, že autorem byl někdo, kdo se pohyboval na dvoře Václava II., lze si jen těžko představit, že by se dopustil takového omylu.

V roce 1297 se uskutečnila v Praze odkládaná korunovace Václava II. a jeho ženy Guty Habsburské. V Praze se konaly obrovské hostiny a slavnosti pro pobavení panstva.

---

³⁷⁸ Julie RICHTEROVÁ: Středověké kachle. Praha 1982.13

³⁷⁹ RICHTEROVÁ 1982.26

³⁸⁰ Ibidem

³⁸¹ Pavel BRODSKÝ: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách. Praha 2004. 52–53.

³⁸² Josef KRÁSA: Nástěnná a knižní malba 13. století v českých zemích. In: Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982, 64.

³⁸³ KREJČÍK 1983, 158–159.

Korunovace se stala velikou událostí i s politickým rozměrem, protože přivedla na pražský dvůr nejvýznamnější činitele Svaté říše římské a blízkého okolí.³⁸⁴

O této události a době nás zpravuje **Otakar Štýrský** (Otacher ouz der Geul) v německé Štýrské rýmované kronice (Steirische Reimchronik). Díky svému postavení měl kronikář dobrý přehled o událostech v celé Svaté říši římské a jeho vypravování se dotýká i českého království, přestože je patrné, že stranil habsburské straně a na některých místech krále i kárá pro jeho marnivost.³⁸⁵

Jako třicetiletý básník se pravděpodobně sám zúčastnil korunovace a díky jeho popisu známe některé památky do dnešní doby nedochované.³⁸⁶ Velmi podrobně si všiml toho, s jakou velikostí a bohatstvím byla pořádána královská korunovace Václava II. Zvláštní pozornost věnuje popisu korunovačních klenotů.³⁸⁷

Kronikář si zaznamenal především kolik hřiven stříbra, musel Václav II. vynaložit na výrobu svých klenotů. Korunu mu připadala příliš malá a tak jí nevěnoval tolik pozornosti. Více zaujal Otakara Štýrského korunovační plášť pošitý zlatými plíšky, do kterých bylo vsazeno několik drahokamů. Král v tomto oblečen prý připomínal rybu. Z heraldického pohledu však zaujme popis nádherného štítu, který byl součástí korunovační královi výbavy.³⁸⁸

*...der der schilt phlac.
der wîz leô, der darûf lac,
der was breit unde lanc
von uzerwelten berlîn blanc,
und daz die nagel solden sîn,
daz wâren vier rubin,...*³⁸⁹

Štít byl ze zlata a český lev měl být v jeho poli vyskládán z perel. Plocha štítu byla vykládána různě velikými drahokamy. Podobně místo tlap měl lev vložený čtyři rubíny. Těžko si představit s jakou nádhrou probíhal korunovační ceremoniál a královská slavnost.

³⁸⁴ CHARVÁTOVÁ, 2008, 124.

³⁸⁵ BRETSCHER-GISIGER 2002, 328.;

³⁸⁶ Josef ŽEMLIČKA: Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců. In: Lesk královského majestátu ve středověku (Lenka Bobková a Mlada Holá ed.). Praha 2005, 38–39.

³⁸⁷ Jakub VÍTOVSKÝ: Zlatnictví na dvoře Václava II. In: Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, 477–478.

³⁸⁸ VÍTOVSKÝ 1983, 478; ŽEMLIČKA 2005, 339.

³⁸⁹ Joseph SEEMÜLLER / Franz LICHTENSTEIN: Ottokars österreichische Reimchronik. In: Monumenta Germaniae historica Bd.: 2. Hannover, 1893. 916. verš 69220–69227.

Za zmínku stojí, to jak tento básník-kronikář psal o Václavově otci. Popisoval ho jako uchvatitele Štýrska a při popisu smrti Přemysla Otakara II. vyjmenoval jeho špatné vlastnosti a vladařské chyby, přestože byl nucen popsat i odvalu a vznešenost českého vladaře. Zvlášť zdůrazněný je kontrast při popisu královi smrti, kdy je mrtvola bohatého a mocného Přemysla vláčena po bitevním poli.³⁹⁰ Přes zřejmou tendenčnost je tato štýrská kronika cenným zdrojem informací pro druhou polovinu 13. století.

Při popisu vítězné bitvy Přemysla Otakara II. u Kressenbrunnů neopomene kronikář zmínit i popis rudých praporů se lvem, pod kterými české vojsko porazí uherského krále Bélu IV.

*...sach man die banier leiten:
in einem rôten samît breiten
was geworth ein lewe wîz..*³⁹¹

Z devadesátých let 13. století je i dominikánská **kronika z Kolmárna**, která též připomíná Václavova otce Přemysla Otakara II. Patrná je zde heraldická symbolika, kdy je Přemysl Otakar II. popsán jako ten, který byl lvem myslí a orlem laskavostí:

*...er was ein lewe an gemüete,
ein adelar an güete...*³⁹²

V podobném duchu připomíná Václava II. později i **Zbraslavská kronika** (*Chronicon aulae regiae*). Při panovníkově smrti jsou symbolickým zdůrazněním heraldických figur českého krále zvýrazněny jeho kladné vlastnosti.

*...a obraz na štítě znakem je síly
Samsonovy; jak orel vždy směřoval k výšinám nebes...*³⁹³

---

³⁹⁰ BOK / POKORNÝ 1998 30–31.

³⁹¹ Joseph SEEMÜLLER / Franz LICHTENSTEIN: Ottokars österreichische Reimchronik. In: Monumenta Germaniae historica Bd.: 1. Hannover 1890. 96. verš 7259–7268.

³⁹² Philipp JAFFÉ: Chronicon Colmariense. In: Monumenta Germaniae historica. XVII. Hannover 1861, 252.

³⁹³ Zdeněk FIALA/ František HEŘMANSKÝ / Rudolf MERTLÍK: Zbraslavská kronika. Praha 1976. 138.

Bitvu na Moravském poli známe i z vyprávění anonymního autora z oblasti Porýní. V literatuře se toto skladba nazývá **Die Böhmerschlacht** z doby okolo roku 1300.³⁹⁴ Autor popisuje přípravy na boj a samotný průběh bojů popisuje jako zápas heraldických zvířat Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského.

*...A co český král? Co je s ním?
Aj, hledím na lva z hermelínu
a na červenou kožešinu,
panovník sedá do sedla
a už se také pozvedla
síla lví proti síle orlí....³⁹⁵*

*...Po černém orlu bílý lev
pěst obou ani na vteřinu
dychtivostí mu planul zrak...³⁹⁶*

Přemyslovi porážku přisuzuje autor v závěru skladby tomu, že český lev stál proti přesile Rudolfových erbovních zvířat. Snad jen zarazí, že Přemyslovi v tomto zápase nepomohla svatováclavská orlice.

Korunovace se stala důvodem i pro změnu panovnické pečeti.³⁹⁷ V podobě **II. typu** je patrná inspirace posledními pečetěmi svého otce, čímž se přihlašoval k mocenským nárokům a dědictví říše Přemysla II. Na majestátní straně jsou vedle trůnícího panovníka erby dvouocasého lva a orlice snad moravská, přestože může jít i o svatováclavskou jako vyjádření starší tradice. Absence detailů této figury neumožňuje přesný výklad. v literatuře se obecně uvádí, že se jedná o orlici moravskou.³⁹⁸

Je možné, že se jedná o orlici svatováclavskou a to z důvodu že této figuře chybí korunka, která se již běžně na moravské orlici vyskytuje (Gozzoburg). Na majestátní straně pečeti tak je vyjádřeno, že český panovník pochází z dynastie svatého Václava a na jezdecké straně jsou „vyjmenovány“ všechny země, kterým tento panovník vládne.

Jezdec je na rubové straně zobrazen v aktualizované modernější podobě. Rytíř je

---

³⁹⁴ BOK / POKORNÝ 1998 31.

³⁹⁵ BOK / POKORNÝ 1998 64.

³⁹⁶ BOK / POKORNÝ 1998 64.

³⁹⁷ ČAREK 1938, 18.

³⁹⁸ Ibidem

v kroužkové zbroji a štít je více zaoblený. Obě strany jsou jemněji modelové, s větším malířským výrazem proti pečetím Václavova otce.³⁹⁹

Na štítu jezdce najdeme moravskou orlici s korunkou, na které je patrné šachování. Figuru dvouocasého lva najdeme na korouhvi těsně pod klenotem přilby. Snad i takto je vyjádřena osoba krále podřízená svatému Václavu. Na koňské čabrace jsou erby dvouocasého lva, moravské orlice a orlice s pružinou přes prsa, která bude patrně orlicí polskou (respektive oblast Malopolska).

Zachovalo se i několik **pečetí královny Guty manželky Václava II.** V poli okrouhlé pečetě je zobrazena trůnící královna. Její šat je sepnut remeními štítky na kterých je český a moravský znak.⁴⁰⁰

Na **brakteátových ražbách Václava II.**(Fiala XX/21, XXII/23 – Cach 873, 874 a jiné), lze najít obraz harpyje, tedy spojení člověka a orla. Toto vyjádření vykládá Krejčík jako spojení svatého Václava s jeho erbovní figurou.⁴⁰¹ Není to zcela běžné vyobrazení, patrně se jedná o symbolický motiv.

Brakteát připisovaný Turnwaldem Václavu II. jako jeho žitavská ražba (Fiala XXX/1 – Cach nemá) se blíží podobě pražských grošů a již předznamenává svoji podobou následný vývoj.

Kolem roku 1300 bylo v Kutné Hoře objeveno ložisko stříbrné rudy, které se stalo základem Václavova bohatství. Bohaté naleziště se stalo předpokladem pro zavedení královské mincovní reformy.⁴⁰² Starší denáry byly nahrazeny novou ražbou **pražských grošů**. Je jisté, že tak Václav II. učinil pod vlivem podobné změny ražby, která se odehrála v roce 1266 ve městě Tours ve Francii, kde tímto způsobem prvně vyústily ekonomické potřeby 13. století. Ke znalosti tohoto typu mince snad dopomohl králův rádce Petr z Aspeltu, který se s tímto typem mince mohl seznámit v době svých studií ve Francii.⁴⁰³

Reformou byli pověřeni tři toskáňští podnikatelé. S touto mincí se setkali v její obměněné podobě v Itálii, kde se její ražba také uchytila. Pražský groš napodoboval groš tourský svou jakostí, váhou, velikostí a svým dělením na drobné mince (parvus). Jeho ikonografická podoba je blízká italským ražbám (zejména sicilské). Přes všechny tyto prvky však není pražský groš pouhou kopií, ale vyrůstá i z domácích tradic,

³⁹⁹ ČAREK 1938, 18; HOMOLKA 1982, 177–179.

⁴⁰⁰ ČAREK 1938, 22.

⁴⁰¹ Srov. KREJČÍK 1983, 425–433.

⁴⁰² CHARVÁTOVÁ 2007, 180–183.; Jirí MILÍTKÝ/ Luboš POLANSKÝ: Pražský groš In: Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010. 312.

⁴⁰³ Srov. NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ 1960, 95.

zejména co se týká námětu. Výtvarná podoba je velice blízká ražbě Petra I. Sicilského z mincovny v Messině.⁴⁰⁴

Podoba pražského groše se pouze s nepatrnými obměnami provedení udržela až do 16. století stejná. Na aversu uprostřed dvojitého opisu, odděleného od sebe perlovcem se nachází česká královská koruna. Na reversu groše s jedním opisovým kruhem je zobrazený korunovaný dvouocasý lev ve skoku. V pražském groši jako jedné z nejkrásnějších českých středověkých mincí pokračuje a dalo by se říci, že vyvrcholil, tradice zobrazování všech předchozích ražeb a to zejména brakteátů, kde se figura dvouocasého lva začala hojně užívat.⁴⁰⁵ Figura lva, přestože byl rytec omezen malým prostorem mince, je vyobrazena překvapivě detailně. Lev působí mohutným dojmem, který je dán tím, že figura není zobrazena tak, jak to bývá obvyklé ve štítu, ale nachází se v kruhovém poli. Lev je široce rozkročen. Tlapy jsou prvně v českém prostředí zdobeny dekorem ostře trčící srsti. Podobně výrazná je i hřívá, která je poměrně jednoduše poskládána z drobných půlměsíců proti sobě obrácených ve třech řadách. Patrně byla vyražena jedním nástrojem pro ulehčení práce rytce, podobně jako jeho oko. Na hlavě figury je posazená trojlístá liliová koruna. Ocas lva je oproti starším zobrazením velice úzký a rozšířen je jen v jeho rozdvojení. Lev je zhotoven v nízkém reliéfu značně plošně a detaily figury jsou buď přehnané (ucho) nebo jsou zjednodušené (hřívá). Obojí má ale za cíl udržet figuru dobře čitelnou a výraznou.

Mince a jejich ražba souvisela vždy s ražbou panovnických pečeti. Zároveň se mince a pečeti navzájem ovlivňovaly. Zpočátku byla v Čechách pouze jedna mincovna, především pro ražbu mincí. Od 13. století je jich již několik, a proto se tato spolupráce rozhojňuje. Až díky Václavu II. a opětovnému sjednocení do jedné mincovny a následné nové ražbě pražského groše jsou patrné podobné obrazové prvky použité i na panovnických pečetích. Značná podobnost je patrná při srovnání groše s menší pečetí Elišky Přemyslovny z roku 1312, kde je použitý stejný dvojitý opis a druh písma.⁴⁰⁶ Shoda se dá najít i s královskými pečetěmi Václava II., přestože jejich obrazová podoba byla spíše závislá na pečetích Přemysla Otakara II. Analogické prvky jsou patrné zejména na pečetí Václava II. a to u jeho III. i II. typu, kde na majestátní straně má lev, ač dosti zjednodušeně, podobně tvarovanou hrud' a hřívu. Samozřejmě bez popisných detailů, které velikost erbu na pečetí nedovolala. Detailněji zobrazená hřívá lva se objevuje už i na starších pečetích Přemysla II. Na praporu, který zde nese

⁴⁰⁴Srov. NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ 1960, 97.

⁴⁰⁵SKALSKÝ 1937, 16; Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ: Krása české mince. Praha 1955, 9–10; NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ 1960, 96; RYNEŠ 1972, 36.

⁴⁰⁶NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ 1960, 98–99.

jezdec a je zřejmé, že rytec pražského groše zhotovil figuru lva v duchu jemu známých výtvarných tradic.

Jedním ze základních zdrojů heraldiky počátku 14. století je **Velký heidelberský zpěvník** zvaný též Kodex Manesse. Páni z Manesse kolem sebe soustředili minesengry a usilovali o vznik velké sbírky básní. Kodex se skládá ze souboru básní z druhé poloviny 13. století až do doby vzniku rukopisu na počátku století čtrnáctého.⁴⁰⁷

Dílo je členěno na portréty jednotlivých osobností doprovázených svými erby. Na začátku najdeme portrét císaře Jindřicha VI., poté následují králové, šlechtici a duchovní a v závěru samotní básníci. Na díle pracovalo několik básníků i iluminátorů jak je patrné v rozdílném stylu zobrazení některých osob.⁴⁰⁸

Na foliu 10r. nalezneme trůnícího Václav II. Král je zobrazen frontálně, ale v odlišném prostoru než císař. Pod králem je prostor pro několik hieraticky odlišených postav, které symbolizují složení jeho královského dvora.⁴⁰⁹

V horní části iluminace jsou zobrazeny dva erby s klenoty. Na levé straně najdeme erb s dvouocasým stříbrným lvem. Figura lva je vymalována bez obrysových linek, takže není příliš výrazná. Hlava je lehce zakloněná. Tělo lva je štíhlé a tlapy jsou zdobeny na zadní straně srstí, tak jak je to v západním umění obvyklé. Přikryvadlo je rudé barvy, helm je zlatý. Černé křídlo se zde poprvé objevuje posypané lipovými lístky.

Ve druhém štítu je moravská orlice. V modrém poli je střídavě červeno-černě šachovaná orlice. Černá barva je způsobena pravděpodobně oxidací stříbra jak dokazují i jiné takto pozměněné tinktury erbů v tomto kodexu. Takovýto typ figury orlice patří do běžného repertoáru heraldických vyobrazení. Pouze hlava se lehce liší výrazným zobákem. Neobvyklé tinktury nese orlí křídlo na klenotu přilby nad štítem. Křídlo je vertikálně děleno černo zlatými pruhy. Počátek vývoje tohoto křídla můžeme spatřit v erbovní galerii v Gozzoburgu, kde se na přilbě moravského znaku střídají pštrosí pera.

Markrabě Ota IV. Braniborský byl synovcem a spojencem Přemysla Otakara II. a byl i opatrovníkem jeho syna Václava II. V Heidelberském zpěvníku je vyobrazen pod klenotem českého krále čímž jsou tyto vazby zdůrazněné.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁷ Lenka PANUŠKOVÁ: Kodex Manesse aneb Velký heidelberský zpěvník. In: Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010, 372.; WALTHER 1988

⁴⁰⁸ Ibidem

⁴⁰⁹ WALTHER 1988 8–9.

⁴¹⁰ WALTHER 1988 12–13.

Václav II. podepřel své další mocenské nároky na zisk polské koruny sňatkem s princeznou Rejčkou (Richenza), dcerou zemřelého polského krále Přemysla II., roku 1300.⁴¹¹ Přestože se Václav II. s vojskem do Polska vypravil, byl úspěch získání polské koruny spíše dílem české diplomacie než.⁴¹²

Nový, **III. typ královské pečeti**, vyjadřuje ve své heraldické výzdobě získanou královskou polskou korunu.⁴¹³ Na lící straně má panovník opět po svých bocích dva erby. Po pravé straně leží znak český se lvem a po levé straně je v erbu orlice. Mohlo by se zdát, že se jedná o orlici plamennou, ale může jít také pouze o bohatší provedení křídel. Plaménky by se správně měly vyskytovat i v těle figury.

Podobně tomu je na jezdecké reversní straně. Jezdec nese ve štítě polskou orlici a na koňské příkrývce je znak český, moravský a polský. Dvouocasý lev se nachází ještě tradičně na praporci. Figury ve znacích se nijak zvlášť neodlišují ve své podobě s předešlými vyobrazeními.⁴¹⁴

O Václavově výpravě do Polska nemáme mnoho přesných informací.⁴¹⁵ Je to zarážející již z důvodu důležitosti této kapitoly polsko-českých dějin. Václavovi II. se podařilo sjednotit značnou část velkého a roztržitého polského území pod svou vládou.⁴¹⁶ Po korunovaci polskou korunou v Hnězdně roku 1300 je možné uvažovat, že král pobýval v Poznani a jejím okolí.⁴¹⁷

O králově pobytu v Polsku nejsou žádné pramenné podklady. Jediný nepřímý důkaz králova života v **Poznani je erb českého krále v městské radnici**. Stará gotická poznaňská radnice byla přestavěna v renesančním duchu po velikém požáru roku 1534. Zachoval se však gotický zaklenutý erb. Ve vrcholu křížové klenby je na svorníku štít s erbem dvouocasého lva.⁴¹⁸

Štít se začíná již zaoblovat ve své třetině a přibližovat se tak štítům počátku 14. století. Figura lva je svým vyobrazením, zejména v některých detailech, velmi blízká figuře lva na pražských groších. Patrné je to především na protilehlých záhybech lví hřívky. Blízké je jak široké nakročení zvířete, tak i celkový výraz lví hlavy, přestože na groši je z pochopitelných důvodů více stylizovaná. Pražský groš sloužil jako mocný

---

⁴¹¹ CHARVÁTOVÁ 2007, 170

⁴¹² CHARVÁTOVÁ 2007, 172–173.

⁴¹³ ČAREK 1938, 18.

⁴¹⁴ ČAREK 1938, 18–19.

⁴¹⁵ CHARVÁTOVÁ 2007, 172

⁴¹⁶ CHARVÁTOVÁ 2007, 172–178.

⁴¹⁷ CHARVÁTOVÁ 2007, 180.

⁴¹⁸ Franciszek JAŚKOWIAK: Województwo poznańskie : Szkic monograficky. Warszawa Poznań 1980 72–73 ; Andrzej KALENIEWICZ / Zbigniew SZYMANOWSKI: Poznań i okolice . Bielsko–Biała 2005 84.

činitel, o který se vláda Václava II. značně opírala. Jakožto cenné platidlo pronikal do celé Evropy. Lze tedy předpokládat, že mohl sloužit i jako vzor pro polského kameníka.

9. Václav III.

Gutě Habsburské a Václavu II. se roku 1289 narodil syn Václav. Václav III. byl brzy zasnouben s jedinou dcerou uherského krále Ondřeje III. z rodu Árpádovců. Václav II. po smrti Ondřeje III. získal pro svého syna uherskou korunu a to i díky kutnohorskému zlatu. Po smrti svého otce stává se mladý Václav III. panovníkem tří království.⁴¹⁹

Podoba **pečetě Václava III.** není nijak odlišná od jeho otce. Jeho pečeť je pouze příslušně upravený III. typ pečeti Václava II. Z tohoto důvodu není zaznamenán ani erb uherský. Pečeť užíval mladý král až do své předčasné smrti 4. srpna 1306.⁴²⁰

S českým lvem se setkáme i na **pečetích** české a polské královny **Elišky Rejčky**.

Na pečeti je trůnící postava vsazena do čtvrtkruhů, mezi kterými najdeme čtyři štíty. Polskou a moravskou orlici, českého lva a lva s jedním ocasem vyjadřující bezesporu královnino manželství s Rudolfem habsburským.⁴²¹

Českého dvouocasého lva najdeme v této době ještě na pečetidle pražského notáře Petra z doby kolem roku 1300. Erb vyjadřuje podřízenost českému králi. Lev je zde s přilbicí s orlím křídlem.⁴²²

Po vymření Přemyslovců nastává jisté královské heraldické mezidobí. Jindřich Korutantský ani Rudolf Habsburský zvaný Kaše si nikde svůj krátkodobý titul v podobě erbu nenechali vyhotovit. Rudolfa najdeme s českým erbem až na památkách pozdějších. Nejvíce reprezentativní vyobrazení je na vitráži v katedrále svatého Štěpána ve Vídni.

Na oknech habsburského cyklu pocházejících až z roku 1380 je vyobrazen trůnící

---

⁴¹⁹ Karel MARÁZ: Václav III. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 131–143.

⁴²⁰ ČÁREK 1938, 19.

⁴²¹ ČÁREK 1938, 22–23; BENEŠOVSKÁ 2010, 296.

⁴²² BENEŠOVSKÁ 2010, 549.

Rudolf Habsburský. Panovník se levicí opírá o štít, ve kterém je dvouocasý korunovaný lev. Pouze pole štítu je v neobvyklé černé barvě.⁴²³

10. Jan Lucemburský

Tragickou smrtí Václava III končí čtyřistaletá vláda Přemyslovců v Čechách. Na český trůn se dostává dynastie Lucemburků. Podobná dynastická výměna proběhla v této době v celé střední Evropě.⁴²⁴

Neklid v zemi byl uklidněn až novým kandidátem na český trůn. Jan Lucemburský pocházel ze starobylého rodu a jeho otec byl císař Svaté říše římské. Rodinná prestiž byla tedy zvýšena svatbou mladého Jana Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou ve Špýru 1. září 1310. Na český trůn se takto dostal další panovník evropského významu.⁴²⁵

Zprávu o svatbě nám podal kronikář **František Pražský**. Popisuje užití české korouhve jako symbolu země, kterou přebíral syn římského krále a dědička české země.

Kronikář popisuje příhod ženicha ke chrámu ve Špýru „... s převelikým *prívodem a praporci Českého království*.“⁴²⁶ Dále popisuje hostinu a slavnost konanou po obřadu. „*Uprostřed hodovníků byl před královským stolem vztyčen praporec, nesoucí znak Českého království*.“⁴²⁷ Podobu praporce můžeme odvozovat od vyobrazení praporce českého krále na pečetích posledních přemyslovců.

Jan Lucemburský pečetí z počátku svého pobytu v Čechách podle vzoru svých předchůdců (Jindřich Korutanský, Rudolf Habsburský) pouze portrétním sekretem.⁴²⁸ Ta je nahrazena až po korunovaci na českého krále 7. února roku 1311.⁴²⁹ **Pečeť** je svou výtvarnou i ikonografickou formou velmi blízká pečetím posledních Přemyslovců. V poli mince je zobrazena trůnící postava panovníka třímající žezlo a královské jablko.

⁴²³ Marlene ZYKAN: Der Stephansdom. Wien 1981; Ernst BACHER: Malovaná okna z bývalé královské, resp. Knížecí kaple chrámu sv. Štěpána. In: Vídeňská gotika. Wien 1992, 91–96.

⁴²⁴ Josef ŽEMLIČKA: Smrt posledního Přemyslovce jako součást evropské dynastické „výměny“. In: Čechy jsou plné kostelů Boemia plena est ecclesiis (Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové DrSc., ed. Milada Studničková). Praha 2010, 377–383.

⁴²⁵ Lenka BOBKOVÁ: Jan Lucemburský. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 172.

⁴²⁶ Marie BLÁHOVÁ: Kroniky doby Karla IV. Praha 1987.78–79.

⁴²⁷ Ibidem

⁴²⁸ Karel MARÁZ: Pečetí Jana Lucemburského. Brno 2007. 16–17.

⁴²⁹ MARÁZ 2007 18.

Na heraldicky pravé straně je v erbu orlice a na druhé straně korunovaný dvouocasý lev.

V literatuře je veden spor o identifikaci orlice. V detailu pečetě je patrné šachování, které by svědčilo o zobrazení erbu moravského markrabství. Orlice ve štítu se však vyskytuje na heraldicky důležitější straně, proto se někteří badatelé přiklánějí k názoru, že by se mohlo jednat spíše o orlici polskou.⁴³⁰ Na pečetích posledních Přemyslovců nenajdeme pro takovéto stranové vyjádření žádnou analogii. Pouze na pečetě Václava II. na I. typu z doby kdy ještě nebyl korunován, se nachází erb dvouocasého lva na heraldicky levé straně. V tomto případě se v pečetě objevuje ale pouze jeden erb. V opisu pečetě je Jan Lucemburský titulován jako král český a polský. Je otázka do jaké míry mohl český král upřednostňovat korunu polskou.

Na reversu pečetě je zobrazen jezdec v trysku oděný do drátěné košile. V pravé ruce třímá banderium s figurou českého lva. Na levém rameni má přivěšený gotický štít s orlicí (snad polskou). Na hlavě má rytíř kbelcovou přilbu s orlím křídlem. Na čabrace koně najdeme erb lucemburský, český a snad moravský.⁴³¹

Z doby krátce po královské korunovaci známe i královské **pečetě Elišky Přemyslovny**. Jedná se o pečetě okrouhlé. Na bohatě zdobeném trůnu sedí postava královny. Trůn je obklopen bohatým architektonickým dekorem a čtyřmi štíty. Ve štítech jsou zobrazeni dva čeští lvi a dvě orlice.⁴³²

Samozřejmě dále pokračuje ražba pražských **grošů**. Podoba grošů i figura lva je pozměněna pouze v nepatrných detailech.⁴³³

Odkazy na českého krále najdeme v této době i v západoněmeckém Trevíru. Vazba Lucemburků na Trevír je v této době zřejmá. Strýcem českého krále byl od roku 1308 trevírský arcibiskup Balduin.⁴³⁴ Okolo roku 1320 byl již částečně dostavěn **kostel minoritů v Trevíru** (dnes Jesuitenkirchen). V lucemburské boční kapli kostela najdeme v několika kamenných svornících příklady českého erbu.⁴³⁵

Ve dvou svornících najdeme pouze gotický štít s erbem. Poměrně silně stylizované je vyobrazení erbu lucemburského lva. Český lev je oproti němu proveden pečlivěji a ve větších detailech. Zvláštní je jen provedení druhého ocasu, které spíše

---

⁴³⁰ Srov. MARÁZ 2007 18.

⁴³¹ MARÁZ 2007, 78.

⁴³² BENEŠOVSKÁ 2010, 295.

⁴³³ Jiří MILÍTSKÝ Mincovnictví Jana Lucemburského v Čechách In: Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010, 572–579.

⁴³⁴ Michel MARGUE/ Michel PAULY/Wolfgang SCHMID: Der Weg zur Kaiserkrone–Der Romzug Heinrichs VII. in der Darstellung Erzbischof Balduins von Trier. Trier 2009.167.

⁴³⁵ Jörg Konrad HOENSCH: Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308–1437. Praha 2003., 304.

odpovídá dobovému provedení ocasu u lva lucemburského. Ve třetím svorníku se nachází Kristus s praporcem stojící na erbu českého krále. Na dalším svorníku vidíme opět Krista, nyní na kříži s Marií a Janem. Obě vyobrazení českého erbu jsou poměrně nezvyklá. Lev má přivrácenou hlavu k divákovi. Takovéto vyobrazení v českém prostředí najdeme jen na několika brakteátech Přemysla Otakara II.

Je pravděpodobné, že kapli ve františkánském klášteře nechal se svým vybavením, do kterého patřila i mříž a sklomalba, vybudovat Jan Lucemburský se svou ženou Eliškou Přemyslovnou.⁴³⁶

Jedno z nejnáměšších vyobrazení českého erbu v barvách najdeme v **Pasionálu abatyše Kunhuty**. Abatyše svatojiřského kláštera na Pražském hradě byla prvorozenou dcerou krále Přemysla Otakara II. Pasionál je datovaný do doby před rokem 1321 a byl dokončený pravděpodobně až po smrti abatyše Kunhuty.⁴³⁷ Jedná se o dílo nesporných výtvarných kvalit a zásadního významu. Na titulním listu zpodobnil kanovník Beneš trůnící Kunhutu držící berlu. Abatyše je zde korunována dvěma anděly. V duchu donátorských zobrazení zde najdeme i klečící postavy samotného Beneše a Koldy z Koldic, dominikána a autora nejméně dvou částí Pasionálu.⁴³⁸ Nad všemi postavami se nachází heraldická výzdoba. Ve středu je znak svatého Jiří, hlavního patrona kláštera. Po jeho bocích najdeme nejprve znak Čech a znak svatého Václava. O tomto výkladu nemůže být pochyb, neboť všechny erby jsou ještě opatřeny popisky. Pod nápisem *Boemie* se nalézá v červeném štítě stříbrný korunovaný dvouocasý lev ve skoku. Jakožto ve většině vyobrazení je i v Pasionálu v provedení erbů patrný kaligrafický linearismus běžný u iluminovaných rukopisů v Evropě této doby.⁴³⁹ Figura lva je zobrazena v pevných černých obrysových liniích. Blízkou podobu figury lva lze najít v některých detailech lva pražského groše. Hlavy obou figur jsou si velmi blízké i svým mírným zakloněním, stejně tak počátek ocasu až po jeho rozdvojení, které je však v Pasionálu mnohem širší a protaženější. Stejně tak detail srsti na tlapách je obdobný, jen ne tolik výrazný. Určitou shodu lze najít i na podobě figury lva na pečetích Václava II. (typ III.), kde je však lev v mírnějším pohybu a působí klidnějším dojmem. Černá orlice označená popiskem se jménem svatého Václava leží ve stříbrném poli a je posypána červenými plaménky. Srovnatelná podoba je blízká moravské orlici na stejné pečetě, jen

---

⁴³⁶ MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009,167.

⁴³⁷ PETRÁŇ 1970, 27; Emma URBÁNKOVÁ: Pasionál Přemyslovný Kunhuty = *Passionale abbatissae Cunegundis*. Praha 1975, 19–30.

⁴³⁸ PETRÁŇ 1970, 27; URBÁNKOVÁ 1975, 19–30; Karel STEJSKAL: Počátky gotického malířství. In: DČVU I/1. Praha 1984, 293–296.

⁴³⁹ STEJSKAL 1984, 295

má mohutněji roztažená křídla, což umožňuje větší zaoblení štítu.

Ke konci roku 1321 přestal Jan Lucemburský užívat předešlé popisované pečeti a na krátkou dobu se vrátil k užívání **sekretu**. V poli sekretu je gotický štít vložený na tělo orlice. Ve čtvrceném štítu se střídá erb lucemburský a český (1. a 4. pole český lev).⁴⁴⁰ Tuto zvyklost čtvrcení erbu znal Jan Lucemburský ze západu, v Čechách nebyla v této době běžná. Figura je zobrazena obvyklým způsobem, pouze lev ve čtvrtém poli je přirozeně přizpůsoben zúžení štítu.

Sekret tohoto typu či jeho určité drobné obměny užíval král Jan následně až do roku 1346. Nejvíce je pozměněn poslední takzvaný VII. typ sekteru. V jeho poli je nakloněný, ale stejně čtvrcený erb. Doložena je na listině z roku 1340, kde je z neznámého důvodu přivěšena spolu s dalšími jeho dvěma pečetěmi. Nad štítem je přilbice s orlím křídlem, odkazující bezesporu k pečetím posledních Přemyslovců.⁴⁴¹

Podoba Janovy **jezdecké pečetě III. typu** se již částečně ikonograficky oprostila od Přemyslovských pečetí. Jan Lucemburský ji užíval krátce v roce 1224.⁴⁴² Na pečetí nalezneme jezdce cválající vpravo. Jezdec je v kroužkové zbroji a varkoči. Třímá tasený meč a odvrácený bok si kryje štítem. Na hlavě má kbelcovou přilbu s orlím křídlem a vlajícími přikryvadly. Štít je čtvrcený a erb je vyobrazen stejným způsobem jako na králově sekretu. U jezdce se objevují i náramenní štítky, které též nesou korunovaného dvouocasého lva. Kombinace erbu lucemburského a českého najdeme i na čabrace koně, kde jsou figury jen stranově obráceny.

Typář na tuto pečeť byl zhotoven pravděpodobně v Pařížské zlatnické dílně. Svým charakterem zapadá do pečetí francouzských princů.⁴⁴³

Nejčastěji dochovaným je až **V. typ pečetí**. Tato pečeť se liší pouze v tom, že ramenní štítky jezdce jsou čtvrceny podobně jako štít jezdce.⁴⁴⁴

Obecně se dá shrnout ikonografický vývoj pečetí Jana Lucemburského následovně. Z počátku je podoba jeho pečetí podmíněna pečetním vzorům Jindřicha VII. Lucemburského – Janova otce. Následně se podoba jeho pečetí snaží vyrovnat pečetím posledních Přemyslovců, zejména Václava II., z důvodu navazování na tradici a zachování kontinuitní vlády nad Českým královstvím. Podoba sekretních pečetí navazovala i na vzory Rudolfa Habsburského a Jindřicha Korutanského. Velké jezdecké typy pak následně odkazují k francouzskému dvoru. Podobnost je zřejmá při srovnání

---

⁴⁴⁰ MARÁZ 2007, 28 (vyobrazení na 82).

⁴⁴¹ MARÁZ 2007, 29.

⁴⁴² MARÁZ 2007 vyobrazení na 79.

⁴⁴³ MARÁZ 2007, 22.

⁴⁴⁴ Denko ČUMLIVSKI: Doba vlády Karla IV. a jeho rodiny v archivních dokumentech (katalog výstavy). Praha 2006, 23–24.

s pečetěmi Filipa IV. z Valois.⁴⁴⁵

Zajímavý je i detail na hlavě koně v podobě dračího klenotu. Patrně se jedná o zobrazení Meluzíny, vycházející z lucemburské rodové legendy a stává se jakousi ochránčyní této dynastie.⁴⁴⁶ Jezdec je tedy pod dvojnásobnou ochranou. Na přílbě jezdce je zároveň orlí křídlo, které se na pečetích českých králů objevuje už dob Přemysla Otakara II., a je odkazem na svatého Václava, jehož je orlice heraldickou figurou.⁴⁴⁷

V této době lze předpokládat i užití českého erbu na postavách rytířů na domě U Kamenného zvonu. Postavy jsou však zachované pouze torzálně takže nejde tento předpoklad nijak potvrdit.

Oblíbenost užití erbu českého krále na výzdobě dokládají i některé zachované **komorové kachle** z první poloviny 14. století. Kachel č. 55 byl nalezen ve stavební přístavbě domu u Staroměstské radnice v Praze.⁴⁴⁸ Na kachli je zobrazen český lev ve štítu, který se ve své horní třetině mírně zaobljuje. Figura lva se svým zpracováním vymyká běžným zobrazením českého znaku. Lev je otočen vlevo a jeho tělo je štíhlé. Na figuře již není tolik patrné esovité prohnutí zad, přestože v jeho postoji je jistá elegance. Tlapy jsou zdobené srstí. Celkový charakter figury mění hlava zvířete. Ta má podlouhlý charakter. Čumák je oblý a zvíře nepůsobí tak majestátním dojmem. Figura je provedena do drobných detailů, jako je oko lva či vrásky kolem tlapy. Detailně je provedena i koruna zvířete.

Velice blízký je i kachel č. 56.⁴⁴⁹ Štít je o něco širší a i postava lva je mohutnější. Tlapy lva je značných rozměrů a částečně přepadává. Obrovské je i oko a korunka. Hlava celkově mění podobu lva na zcela jiné zvíře. Velkému poměru k tělu jsou i tlapy zvířete. Heraldický lev je jinak zpracován velmi pečlivě a detailně. Rozpoznatelná je srst na těle figury a i rozdvojený ocas je zdoben uprostřed drobným žlábkem.

Do této doby patří i kachel č. 59. Na čtvercovém kachli je gotický štít podobných rozměrů. Ve štítu je zobrazena Orlice.⁴⁵⁰ Hlava orlice je mírně pozvednuta. V podobném duchu jako u předešlých kachlů je velký rozměr hlavy respektive zobáku. Křídla jsou složena ze svislých per. Z krku vybíhá několik zvlněných per. Zdánlivě

---

⁴⁴⁵ MARÁZ 2007, 35–40.

⁴⁴⁶ srov. Martin NEJEDLÝ: Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků. Praha 2007.

⁴⁴⁷ MARÁZ 2007, 41.

⁴⁴⁸ RICHTEROVÁ 1982, 13.

⁴⁴⁹ RICHTEROVÁ 1982, 14.

⁴⁵⁰ Ibidem.

připomíná plaménky, ale nachází se pouze na tomto jednom místě figury.

Český znak najdeme v této době také v několika vyobrazení v zahraniční, kde je součástí rozsáhlých erbovních řad.

K nejznámějším středověkým erbovníkům patří **Curyšská role** datovaná do let 1335–1345.⁴⁵¹ Jedná se o pergamenovou roli o délce 450 cm, na které je vyobrazeno 450 erbů a 21 praporů, další část role je známá z kopie z 18. století. Tato forma byla vhodná zvláště na cesty, a tak se dá předpokládat, že vznikla pro některého herolta a byla jím i používána.⁴⁵²

V úvodu role najdeme erby mytických králů, následuje erb říšský, erby královské a poté říšská knížata. Erby jsou tedy odlišené podle postavení.⁴⁵³

U vyobrazení erbů králů najdeme na třetím místě za francouzským erbem znak českého panovníka. V gotickém černě orámovaném erbu je na červeném pozadí dvouocasý korunovaný lev. Vyobrazení je značně podobné českému lvu v kodexu Manesse. Figura je též bez obrysových kontur, černou linkou jsou zvýrazněna pouze místa, kde se překrývají části těla lva. Černou barvou jsou zvýrazněné i drápy. Figura je zobrazena. Na zlaté přilbě je černé orlí křídlo. Na rudě přikryté helmě zde nevlají přikryvadla. Oproti kodexu Manesse nebo na královských pečeti je orlí křídlo rovné, je v této erbovní roli křídlo zahnuto do mírného oblouku. Na křídle najdeme opět pruh zlatých lipových listů. Za českým erbem následuje erb uherský, rakouský, bavorský a další. U českého erbu je identifikační popisek *BEHAN*.

U popisku *MAEHERN* najdeme v curyšské roli i erb moravský. V modrém poli je zobrazena orlice s roztaženými křídly.

Figura orlice je zvýrazněna černou konturou. Tělo figury je červeno-bíle šachované. Orlí křídlo na přilbě je též mírně prohnuto a je členěno střídáním svislých černo zlatých pruhů. Křídlo je kratší z důvodu vtěsnání erbu do rozsáhlé erbovní řady.

Erbovní řady najdeme i na proslulých klášterních tapisériích z Dolního Saska.

Tepich s náboženským námětem, označovaný podle svého námětu za *Tepich proroků (Propheten–Teppich)*, je zhotoven obvyklou technikou (Klosterstich), kdy je plátno vyšíváno barevnou vlnou. Datován je kolem roku 1300. Zachovaný je pouze rub.

---

⁴⁵¹BERCHEM / GALBREATH / HUPP 1972 10–11; POPOFF 2010, 399–400.

⁴⁵²RŮŽEK 1979, 70–71; CLEMMENSEN 2009, 3–5.

⁴⁵³Friedrich Karl zu HOHENLOHE–WALDENBURG: Die Wappenrolle von Zürich. Zürich 1860 – český erb č. 14, moravský č. 81; RŮŽEK 1979, 70–71; WALTHER 1988 143–144; CLEMMENSEN 2009,7.

Rušivá barevnost složená z černé a žluté pochází z úpravy textilu z roku 1937.⁴⁵⁴

Z nápisů v páskách jsou utvářeny medailony, ve kterých jsou zobrazeni trůnící proroci. Původně jich mělo být patrně 12. Po stranách jsou v pásu zobrazeny gotické štíty navěšené na listu nebo na lilii. Horní řada začíná erbem císaře, pak následuje erb neznámý, pánů von Rochow, Český erb, Landsberg a patrně erb rodu von Hohenfels.

Dvouocasý korunovaný lev je zobrazen velmi detailně a pečlivě, přestože jeho zobrazení podléhá jisté textilní stylizaci. Lev je zde v obvyklých formách, jako ho najdeme v kodexu Manesse či v Curyšské roli.

Nejvíce jsou ceněny tapiserie z kláštera Wienhausen, který leží poblíž města Celle nedaleko u Hannoveru v Dolním Sasku. Především jde o tapiserii s námětem příběhu o Tristanovi. Heraldickou výzdobu má pouze první ze tří tapiserií s tímto námětem. Tato tapiserie se označuje jako **Tristan – Teppich I**. Vznik tapiserie se klade do první čtvrtiny 14. století.⁴⁵⁵

Výšivka je členěna do tří řad oddělených nápisy v němčině a řadou erbů vložených pod architektonické oblouky. V širokých pásích se odehrává dobrodružný rytířský příběh Tristana.⁴⁵⁶

Badatelé se nemohou shodnout, z jakého důvodu řádové sestry zvolili jako námět na tapiseriích příběh lásky Tristana a Isoldy. Námět mohl sloužit snad jako odstrašující příklad světské lásky. Někteří badatelé zdůrazňují mystický význam příběhu, kdy je láska Tristana a Isoldy vykládána jako duchovní alegorie lásky božské. Předpokládá se, i že tapiserie byly zhotovené pro místního vévodu, který měl poblíž lovecký dům. Tapiserie tedy nemusela řeholnicím viset na očích.⁴⁵⁷

V horní erbovní řadě se nachází na prvním místě erb říšský, následuje vpravo erb vévodství Braunschweig, Francie, Čech, erb řecký (?), Portugalska, Uher, Monteini, Bretaně a fiktivní erb krále Artuše.

Figura dvouocasého lva je blízká všem vyšívaným vyobrazením pocházejícím z oblasti Dolního Saska. Figura je zvýrazněna tenkou černou konturou. Postava lva ve skoku je mohutná, dole je částečně zkrácená z důvodu plochy štítu.

Pečlivost s jakou byla tapiserie řeholnicemi zhotovena je patrná i na lvím oku, pro které byla použita modrá barva.

Další heraldickou výzdobu najdeme na textilií s motivy zvířat pocházející

---

⁴⁵⁴ Pia WILHELM Kloster Wienhausen. Die Bildteppiche, Band III. Celle, Kloster Wienhausen 1980, 27–30.

⁴⁵⁵ Marie SCHUETTE: Gestickte Bildteppiche und Decken des Mittelalters. Band I. Die Klöster Wienhausen und Lüne, das Lüneburgische Museum. Leipzig 1927, 1–2; WILHELM 1980, 13–14

⁴⁵⁶ vyobrazení in: SCHUETTE 1927 Tafel 2.

⁴⁵⁷ WILHELM 1980, 7–14

z nedalekého kláštera cisterciáček v **Isenhagen**.⁴⁵⁸ Tato látka pochází též z počátku 14. století. Ve středu příkrývky najdeme uprostřed rostlinného dekoru vyobrazené různé druhy zvířat jako je lev, jelen, jednorozec, labuť, orel, páv a další. Kolem středu obíhá erbovní pás. V horní řadě najdeme vedle říšské orlice erb českého krále.⁴⁵⁹

Figura lva je zde umístěna do užšího štítu, než je v počátku 14. století obvyklé. V určitých detailech tento štít mění i formu českého lva. Dvouocasý lev je více strnulý a vzpřímený bez obvyklého prohnutí zad. Působí více archaickým dojmem. V podobném duchu jsou stylizovaná i vyobrazená zvířata. Svoji formou připomínají spíše románské motivy.

Z nepřilíh vzdáleného dolnosaského města **Lüneburg** pochází i stůl s heraldickou výzdobou. V roce 1928 byl v odkládacím prostoru v budově radnice nalezen malovaný skládací knížecí stůl. Také na základě heraldického rozboru je datován přibližně do roku 1330.⁴⁶⁰

Ve středu stolu je pět kruhových medailonů s biblickými náměty. Po stranách běží kolem celého stolu pás zdobený erbovní galerií. Na čele stolu je vždy na erbu přilbice s klenotem, na delší straně je helma s klenotem vyobrazena vedle štítu.

Jedná se o jeden typ přilbice zobrazený čelně či z boku.⁴⁶¹

Erbovní pás začíná štítem říšským s klenotem Ludvíka Bavora, následuje erb francouzského krále s klenotem Filipa Augusta, českého krále, dánského krále, sultána Babylonského, krále Švédského a dalších.⁴⁶²

V mírně zaobleném gotickém štítě je v červeném poli stříbrný korunovaný dvouocasý lev ve skoku. Na štítě leží červeno zlatá přilba s klenotem černého orlího křídla, které je posypané zlatými srdéčky. Figura lva je vzpřímená s rovnými zády pouze hlava, je mírně zasunutá k rozdvojenému ocasu. Z lví hřívky vybíhají ostré trsy srsti, kterou najdeme i na obou částech lvího ocasu. Tento zdobný prvek najdeme na erbovní figurě českého krále až v pozdější době, na některých pracích Petra Parlěře či mistra Teodorika. U figury lva se objevuje i jazyk. Přilba je zde podobných rozměrů jako samotný štít. Orlí křídlo je zdobeno zlatými linkami. Lipové lístky (srdéčka) již nejsou seřazeny do pruhu, ale jsou zde rozsypany po celém klenotu orlího křídla.

Podobu Jana Lucemburského najdeme na **reliéfu** z červeného pískovce

⁴⁵⁸ Marie SCHUETTE: Gestickte Bildteppiche und Decken des Mittelalters. Band II. Braunschweig, die Klöster Ebstorf und Isenhagen, Wernigerode, Kloster Drübeck, Halberstadt. Leipzig 1930, 59–60. vyobrazení Tafel 26.

⁴⁵⁹ SCHUETTE 1930, 41–42. vyobrazení Tafel 26.

⁴⁶⁰ Otfried NEUBECKER : Die Wappen auf dem Falttisch Fürstensaal des Rathauses zu Lüneburg. In: Lüneburger Blätter. Heft 2. Lüneburg 1951, 65–68; NEUBECKER 1990, 154–155.

⁴⁶¹ NEUBECKER 1951, 66.

⁴⁶² NEUBECKER 1951, 67–69.

v **Mohuči**. Cyklus s vyobrazením všech říšských kurfiřtů nechali zhotovit místní bohatí měšťané těsně před rokem 1330 pro svůj dům (Kaufhaus am Brand). Na jižní straně, dnes již zbořelého domu byl na prvním místě v reliéfu zobrazen římský král Ludvík Bavorský následoval ho arcibiskup z Mohuče, Kolína nad Rýnem a Trevíru. Uprostřed byl pak reliéf se svatým Martinem na koni. Dále pokračovaly reliéfy českého krále, falckraběte rýnského, saského vévody a markraběte braniborského.⁴⁶³

Deska s postavami říšských kurfiřtů je zobrazuje téměř v životní velikosti (200cm na 100cm). Český král je zobrazen jako pěší rytíř v plné zbroji. Postava je vykročena. Pravá ruka mírně zvednuta. Levou ruku má opřenou o přivěšený meč na opasku. Na krku má Jan Lucemburský pověšený štít s českým lvem. Za hlavou je přivěšená plná přilba. Hlavu má zakrytou drátěnou kápí, na které dominuje královská koruna.⁴⁶⁴

V gotickém špičatém štítě najdeme zobrazeného dvouocasého lva v nepříliš obvyklé formě. Lev má v prostoru obě zadní končetiny, takže působí dojmem spíše sedícím dojmen. Zada figury jsou strnulá bez obvyklého elegantního prohnutí. Výrazný je i jazyk lva, který v českém prostředí není ještě v této době zobrazován. Tlapy jsou stylizované a bez výrazných drápů. Ocas figury není vzájemně propleten, pouze se překrývá v ostrém záhybu.

Helm nese orlí křídlo, které je rozděleno do dvou pruhů, ve kterých jsou za sebou poskládané lipové lístky.

Do této doby patří i iluminovaný **rukopis Dalimilovy kroniky**. Zvláště její pařížský zlomek, který byl zhotoven patrně pro mladého Karla, syna Jana Lucemburského v době jeho italského pobytu v letech 1331–1333. italský původ rukopisu nasvědčuje písmo a některé motivy iluminací. Jedná se tedy o děj kroniky viděný italskýma očima.⁴⁶⁵ V této verzi Dalimilovy kroniky sice nenajdeme žádné vyobrazení erbu českého krále, přesto nám krásně ilustruje erbovní královskou pověst.

Na jedné iluminaci vidíme, jak je českému knížeti Břetislavovi předáván štít s plamennou orlicí. Podle představ iluminátora je vyobrazen tento erb jako štít o červeném poli, ve kterém je černá orlice. Iluminace pokračuje zobrazením českého knížecího průvodu vypalujícího německé vsi. To mělo být právo českých panovníků při cestě na císařský dvůr. Z tohoto práva údajně pochází podle slov kronikáře také

---

⁴⁶³ GLASER 1980, 202–206; Marek ZÁGORA: Jan Lucemburský ve vizuálních pramenech středověku. In: Král, který létal moravsko–slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského (katalog výstavy ed. David Majer). Ostrava 2011, 79.

⁴⁶⁴ Ibidem

⁴⁶⁵ Alena JEŽKOVÁ / Zdeněk UHLÍŘ: Příběhy z Dalimila: pařížský zlomek latinského překladu. Praha 2006.

plaménky rámuující figuru orlice, kterou jako svého erbu užívali nejstarší Přemyslovci.⁴⁶⁶

Provázanost českého a francouzského dvora dokládá i sňatek dcery Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny s budoucím francouzským králem Janem II. zvaným Dobrý. Sňatkem se Jitka (Guta) Lucemburská stala normanskou vévodkyní a vévodkyní z Anjou. Zemřela roku 1349 na mor a již se nedožila korunovace svého manžela na francouzského krále.⁴⁶⁷

Zachoval se **Žaltář patřící Jitce Lucemburské**, který je dokladem vyspělosti francouzského gotického knižního malířství. Datuje se ke konci Jitčina života, tedy do let 1332–1349. Jde o latinský rukopis bohatě doprovázený iluminacemi. Autorem iluminací byl pravděpodobně Jean Le Noir, žák Jeana Pucella, nebo někdo blízký z jeho okruhu.⁴⁶⁸

Pod několika biblickými náměty se nachází erb, podle nějž je i žaltář připisován právě Jitce Lucemburské. Erb je vždy držen dvěma fantaskními tvory. Je svisle dělený, na heraldické pravé straně je rodový znak rodu Valois, z kterého pocházel Jitčin manžel. Levá strana štítu je dělená podélně a vypovídá o Jitčině původu. V prvním poli je český lev, ve spodním poli je lev lucemburský. Dvouocasý lev je zobrazen velmi zjednodušeně, jak jen to dovoľoval malý prostor štítu. V jedné stříbrné lince je zachycen základní tvar a rozdvojení ocasu figury lva.

Podobné vyobrazení erbu najdeme v rukopise **Procès de Robert d'Artois** umístěný dnes v Národní knihovně v Paříži. Tento rukopis pochází z roku 1336 a jedná se o zachovalá úřední akta k soudu s Robertem III. z Artois. Jan Lucemburský byl velice ceněný spojenec francouzského krále Filipa VI. a jakožto takový se zúčastnil i procesu, ve kterém se snažil hrabě z Artois pomocí padělaných listin domoci majetku. Úvodní iluminace dobře dokresluje hierarchii francouzského dvora. Nejvýše sedí na trůně francouzský král Filip VI. Po králově pravici je postava českého krále Jana Lucemburského a navarrského krále Filipa z Evreux. O něco níže jsou na druhé straně církevní hodnostáři. Dále nejvyšší šlechta, dvořané a zástupci měst.⁴⁶⁹

Nejbližze francouzskému králi je postava českého krále, k jejíž identifikaci slouží erb nad hlavou. Erb je vlastně barevné provedení štítu, který nese postava rytíře na

---

⁴⁶⁶vyobrazení folia In: JEŽKOVÁ / UHLÍŘ 2006. 30.

⁴⁶⁷HOENSCH 2003

⁴⁶⁸François AVRIL: L'enluminure à la Cour de France au XIVe siècle. Paris: Chêne 1978. 74–75.

⁴⁶⁹František ŠMAHEL: Cesta Karla IV. do Francie. Praha 2006. 34–37; MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009, 25–27.

Janově pečeti. Jde o čtvrcený erb, kde se střídají figury lva českého a lucemburského. Erbovní figury jsou ale příliš malé a tedy značně stylizované.

Na popud arcibiskupa trevírského Balduina Lucemburského vznikl rukopis **Codex Balduini Trevirensis**, který popisuje římskou jízdu Jindřicha VII.⁴⁷⁰ Výprava bratrů Jindřicha a Balduina začala na podzim roku 1310 a skončila o dva roky později, kdy byl Jindřich VII. v Římě korunován na císaře Svaté říše římské.⁴⁷¹

Balduin si nechal vyhotovit celkem tři rukopisy. Označovány jsou jako Balduineum I., II. a III. Poslední z nich je malých rozměrů a sloužil trevírskému arcibiskupovi na cestách.⁴⁷²

Umělci šlo především o vyobrazení shromáždění většího počtu postav. Důležité jsou pro něj spíše bitevní, turnajové či slavnostní výjevy než zachycení krajiny. Na významu panovníka mělo přidávat i to, že byl obklopen množstvím šlechticů, kteří zde byli zobrazeni pod svým erbem nebo korouhví. Pod zobrazenými erby tedy najdeme říšská knížata či přímé vazaly obou bratrů.⁴⁷³

Vznik rukopisu se klade do let 1330–1340 odpovídá tomu i styl vyobrazení či detaily oděvů. Dnes se nachází v Zemském archivu v Koblenci.⁴⁷⁴

Předmluva (prooemium) k Balduineu I. je zdobena rostlinným dekorem, ve kterém je v dolním pásu zobrazena čtveřice erbů odkazující k oběma bratrům a jejich postavení.⁴⁷⁵ První je erb říšské orlice, následuje erb trevírský, český a lucemburský. Český dvouocasý lev zde jistě odkazuje k synu Jindřicha VII. Janu Lucemburskému, který se stal díky sňatku českým králem. Zobrazení českého erbu je značně stylizované, přestože je více čitelné než na drobných předešlých dělených erbech. Zobrazení je provedeno stříbrem dnes již zoxidovaným.

Na foliu 3 vidíme volbu císaře Jindřicha VII. Ve spodní části je v architektuře zobrazeno sedm trůnicích říšských kurfiřtů. Císařští volité jsou zobrazeni pod svými erby. Na heraldické pravé straně začíná toto vyobrazení arcibiskupem kolínským, mohučským, trevírským následuje falckrabě rýnský, vévoda saský, markrabě braniborský a král český.⁴⁷⁶ Český erb je zobrazen podobně jako u předešlých vyobrazení. Figura je zobrazena jednoduše v úzkých liniích. Přesto je možné si na

⁴⁷⁰ BERCHEM / GALBREATH / HUPP 1972 11–12.

⁴⁷¹ Verena KESEL: Manuskript cesta Jindřicha VII. Lucemburského do Říma. In: Královský sňatek–Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010. 226

⁴⁷² KESEL 2010. 229–230;

⁴⁷³ KESEL 2010. 230–232; Růžek 1979, 71–72.

⁴⁷⁴ KESEL 2010. 233.

⁴⁷⁵ Vyobrazení: MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009, 158.

⁴⁷⁶ MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009, 38.

figuře všimnout i detailu srsti na končetinách. Zdvojení ocasu je zobrazeno jako kruh, z kterého vybíhají oba konce ocasu.

Jana Lucemburského najdeme i na foliu 6. Na vyobrazení je trevírský arcibiskup Balduin při loučení s českým králem před jeho cestou do Čech v roce 1310. Na vyobrazení lze podle praporů identifikovat ještě mohučského arcibiskupa Petra, Fridricha von Blankenheim či hraběte Johanna von Saarwerden, Za loučící se postavou Jana Lucemburského je na levé straně výjevu rytíř s českou korouhví.⁴⁷⁷ Na praporu je zobrazen dvouocasý stříbrný lev na červeném pozadí. Jedná se o téměř identické zobrazení. Zde je jen zdůrazněna zlatá koruna na figuře lva.

Císař Jindřich VII. se nedožil návratu ze svého italského tažení. Pohřben byl v katedrále v Pise.⁴⁷⁸ Na foliu 35. je zobrazen zesnulý císař ve stanu, nad jehož postavou se sklání trojice andělů. Na vrcholu stanu je ve zlatém kruhu zobrazena černá orlice symbolizující jeho císařský titul. Po bocích orlice jsou dva erby-lucemburský a český.⁴⁷⁹

Na heraldické pravé straně je v gotickém štítě erb českého krále, který symbolizuje úspěch jeho syna Jana Lucemburského, na němž má Jindřich svůj díl. Erby jsou velké a plné detailů. Na figuře českého lva je množství trsů vybíhající srsti. Výrazné jsou i dlouhé tenké drápy. Dvojitý ocas je zde proveden netradičně nesymetrickým způsobem. Špička jednoho ocasu je otočena směrem k tělu figury, zatímco druhá je vztyčená a od figury odvrácená. Lev je korunován zlatou trojlistou korunou.

V této době se začíná heraldicky projevovat i mladý Karel IV., který se po návratu do Čech stává moravským markrabětem. Z roku 1334 známe jeho **sekretní pečeť**. V kruhovém poli je zobrazen trojhranný gotický štít. Erb je čtvrcený podobně, jako byl erb jeho otce. Tedy v prvním a čtvrtém poli je dvouocasý český lev, zbývající pole jsou vyplněna lvem lucemburským. Štít je orámován perlovým pásem.⁴⁸⁰

Další sekretní typ známe z listiny datované k 1. srpnu roku 1343. V kruhovém poli je čtvrcený gotický štít, který je nesený andělem a dvěma gryfy po stranách. V prvním poli je dvouocasý korunovaný lev, v druhém a třetím poli je lev lucemburský

⁴⁷⁷ MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009, 44–45.

⁴⁷⁸ HOENSCH 2003, 42.

⁴⁷⁹ MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009, 106.

⁴⁸⁰ vyobrazení in: Milan BAŠE: Císař římský, král český Karel IV., 1316–1378, na medailích, mincích a vyznamenáních. Praha 2005, 80.

ve čtvrtém poli se objevuje moravská orlice.⁴⁸¹

Figura lva je štíhlá a přes malé rozměry sekretu (35mm) jsou patrné drobné detaily. Dobře znatelné je i šachování moravské orlice.

V této době začal Karel IV. užívat i **pečeti jezdecké**. Činil tak dlouhých 12 let (1334–1346). Ještě po své římské korunovaci se najde několik jejích otisků.⁴⁸²

V pečetním poli je vpravo cválající jezdec, jehož kůň svými kopyty zasahuje do opisu pečeti. Rytíř na koni působí nesmírně dynamicky, což způsobuje vlající čabraka koně a husté řasení záhybů látky. Jezdec s taseným mečem se kryje vysoko vytočeným štítem. Přilbice s orlím křídlem na vrcholu, která též zasahuje do pečetního opisu, je mírně zakloněna směrem vpřed. Na postavě jezdce, která je kompozičně natlačena do pravé části pečeti, je patrná snaha o zachycení pohybu. Hlava koně je úzká a drobná a dodává celkově pečetě na monumentálním výrazu. Štít jezdce je čtvrcený. V prvním poli je dvouocasý lev, ve druhém lucemburský lev, ve třetím je opět český lev a ve čtvrtém poli je šachovaná moravská orlice. Těmito heraldickými figurami je zdobena i čabraka koně.

Odkazy na otcovu pečeť jsou zřejmé a lze předpokládat, že ji zhotovil stejný rytec. V některých detailech se ale obě pečete rozcházejí. Na Karlově verzi nemá jezdec náramenní štítek a i celkové provedení je v nižším reliéfu.⁴⁸³

Zajímavou heraldickou památkou jsou i **gotické kachle** objevené na hradě **Kyšperk** u Teplic. Kachle jsou spojovány s osobností biskupa Jana IV. z Dražic na základě jeho erbu-trojice vinných listů v rohu kachle. Datovány jsou do rozmezí let 1334–1343, tedy mezi dobu, kdy Jan IV. z Dražic hrad Kyšperk získal, a rokem jeho smrti. Kachle jsou i technologicky blízké dalším pracím na rodovém hradu pánů z Dražic.⁴⁸⁴

Ikonograficky se dvojice kachlů vrací do doby Přemysla Otakara II. Hlavním námětem je dvojice jezdců jedoucí tryskem proti sobě. Jeden z jezdců nese štít s erbem dvouocasého lva a na přilbě má klenot z orlího křídla. Druhý jezdec s podobně založeným kopím nese ve štítě orlici. Kachle lze vykládat jako zobrazení bitvy na

---

⁴⁸¹ Josef KRÁSA: Karlovy pečeti. In: Karolus Quartus (sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV. / uspoř. Václav Vaněček). Praha 1984, 408; vyobrazení in : BAŠE 2005, 76.

⁴⁸² KRÁSA 1984, 406.

⁴⁸³ KRÁSA 1984, 406.

⁴⁸⁴ Zdeněk SMETÁNKA: Gotický reliéfní kachel In: Dějiny a současnost XXIV/3. Praha 2002, 52.

Moravském poli.⁴⁸⁵ Přesněji snad jako souboj Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského, který je vyjádřen dobově nejsignifikantněji, tedy turnajem dvou panovníků. U předposledního pražského biskupa lze předpokládat určité zemské vlastenectví, které mělo být takto vyjádřeno.

Část kachle s českým erbem je poškozená a proto nelze spatřit celou figuru lva. Z neúplné figury lze vyčíst, že se jedná o obvyklé dobové heraldické vyjádření. Figura je štíhlá s mírně zakloněnou hlavou. Stranové otočení erbu lze snad vysvětlit podřízením erbovní figury celkovému konceptu, kdy lev je otočen proti nepřátelskému jezdcí.

Identifikaci postav napomáhají i torzálně zachovalé nápisy. Podobu jezdce lze odvozovat od zobrazení královských pečeti posledních přemyslovců. Podobnost celého výjevu připomene i básnická skladba z konce 13. století nazývaná v literatuře *Die Böhmerschlacht*, která v podobném duchu vypráví o boji Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského.

S osobností Jana IV. z Dražic lze spojit ještě další heraldickou památku, která se do dnešní doby bohužel nedochovala celá.

Kronikář František Pražský popisuje, jak si nechal biskup přestavět **biskupský dvůr** na Malé Straně. Kronikář zapsal, že v kapli byl portrétní cyklus všech biskupů, v samotném paláci v jídelně měly být na stěnách mravoličné verše a erbovní galerie českých pánů.⁴⁸⁶ Lze předpokládat, že zde byl i erb českého království.

Biskupský dvůr byl přestavěn po roce 1339, kdy se Jan IV. z Dražic vrátil do Prahy z Avignonu. Ve stavebních úpravách pokračovali i jeho nástupci jako byl Arnošt z Pardubic a Jan Očko z Vlašimi. Jednalo se o rozsáhlý komplex čítající řadu obytných prostorů, síní, kanceláří, hospodářského zázemí a kapli. Celý dvůr byl však zpusťošen za husitské revoluce. Z erbů se do dnešních dnů zachoval pouze znak pánů z Dražic umístěný na průchozí věži do dvora.⁴⁸⁷ Přesná poloha tohoto dvora není dnes přesně známa.⁴⁸⁸

S biskupem Janem IV. z Dražic souvisí i **pečeť oficiálátu pražské biskupské kurie**.⁴⁸⁹ Na pečeti je zobrazen svatý Václav jako bojovník se svou heraldickou figurou na štítě. Nachází se zde spolu s erby pánů z Dražic a pražského biskupství.

---

⁴⁸⁵ Ibidem.

⁴⁸⁶ František HEŘMANSKÝ: Čtení o Karlu IV. a jeho době. Praha 1958, 128.

⁴⁸⁷ Klára BENEŠOVSKÁ: Malá Strana za Lucemburků a v době pozdní gotiky. In: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha 1999, 32.

⁴⁸⁸ Pavel VLČEK a kolektiv autorů: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha 1999, 190.

⁴⁸⁹ Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010. 523.

Nemanželský syn Václava II. a strýc Karla IV. olomoucký **biskup Jan Volek** užíval po dobu svého života pečeti tvaru zahroceného oválu. V pečetním poli je zobrazena postava sedícího biskupa, po jehož bocích jsou dva erby. Osobní erb a erb českého krále, vyjadřující jeho vazbu k českému trůnu.⁴⁹⁰

V roce 1339 byla na Pražském hradě založena z popudu Karla IV. kolegiální **kapitula Všech svatých**. Ačkoliv otisk pečeti pochází až z počátku 15. Století, lze na jeho základě předpokládat podobu starší pečeti. Je velmi pravděpodobné, že samotný markrabě moravský, budoucí český král a císař, osobně ovlivnil výtvarnou podobu kapitulní pečeti. Mladý Karel opásaný mečem klečí u zavřené brány do Nebeského Jeruzaléma. Nad jeho postavou, držící v ruce drobnou svatyni jakožto donátor, shlíží Kristus s Pannou Marií.⁴⁹¹ Po bocích klečící postavy se nacházejí dva erby. Na heraldické pravé straně štít s figurou dvouocasého lva a ve druhém štítě spatřujeme moravskou šachovanou orlici. Celkové provedení pečeti je značně detailní a v podobném duchu jsou provedeny i obě heraldické figury.

Do této doby patří i zachovalé otisky některých městských pečeti. Zajímavá je pečeť města **Mělník**. Prvně pečeť visí na listině z roku 1331. Jedná se o štítovou pečeť, ve které se nachází figura lva ve skoku bez ocasu vpravo hledícího. Lev je rozpůlen orlicí bez jednoho křídla hlavou hledící vlevo.⁴⁹² Erb snad odkazuje na obě panovnické erbovní figury.

O rok později se poprvé připomíná pečeť **Českých Budějovic**, přestože původ její podoby lze předpokládat již ve 13. století. Pečeť je kulatá a v jejím poli je zobrazená městská zeď se třemi věžemi.⁴⁹³ Na prostřední věži visí štít s erbem českého krále, který přesahuje svými okraji přes věž. Pečetní pole mezi věžemi je zdobeno rostlinným ornamentem. Podoba zobrazení českého lva se v některých detailech vymyká obvyklým dobovým vyobrazením. Nejblíže jsou této figuře erbovní komorové kachle nalezené poblíž Staroměstské radnice. Figura má větší hlavu a působí neforemným dojmem.

V roce 1342 se též poprvé objevuje pečeť města **Čáslav** a i zde lze u města založeného Přemyslem Otakarem II. předpokládat původ pečeti do 13. století. V pečetí je vyobrazena městská zeď se třemi věžemi. Na vrcholku největší věže je postava trubače otočená směrem k erbu českého krále.⁴⁹⁴

---

⁴⁹⁰ ČUMLIVSKI 2006, 24–26.

⁴⁹¹ ČUMLIVSKI 2006, 26–27.

⁴⁹² VOJTÍŠEK 1928, 38.

⁴⁹³ VOJTÍŠEK 1928, 39.

⁴⁹⁴ VOJTÍŠEK 1928, 24–25. ČAREK 1985, 105.

Do konce vlády Jana Lucemburského spadá také povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Po obřadu vysvěcení Arnošta z Pardubic dne 21. listopadu 1344 na arcibiskupa byl položen základní kámen nové pražské katedrály. Prvním architektem se stal mistr Matyáš ze severofrancouzského Arrasu a vedl stavbu katedrály až do své smrti roku 1352.⁴⁹⁵

Jak se zdá, **Matyáš z Arrasu** zpočátku nepočítal s příliš bohatou sochařskou výzdobou stavby. Určitou výjimkou je kamenný erb na portále v záklenku na jižním boku chrámového choru. Vedle českého erbu je zde i znak pražského arcibiskupství.⁴⁹⁶

Erb je zde zobrazen kompletní. Nad nakoso položeným štítem se s mírným odstupem nachází přilba s vlajícími přikryvadly a výrazným klenotem orlího křídla. Klenot je dělen na tři řady, které jsou posypány srdéčky. Neobvyklou bohatost klenotu nenajdeme v žádném jiném dobovém erbovním vyjádření. Nepochybně však souvisela s blízkostí královského paláce, v jehož dohledu se stal tento erb nejvyšším vyjádřením českého království. Zajímavé je i výtvarné zpracování erbu už z toho důvodu, že tento typ je zcela odlišný od pozdějšího tolik používaného parleřovského lva. Figura lva je jemnější a nepůsobí tolik jako dravé zvíře. Zpracování tlap a hřívky se daleko více inspiruje u pravého lva, přestože také podléhá určité stylizaci a dekorativnosti. Lví hlava však viditelně za tímto realismem zaostává a lví tlama daleko více odkazuje k francouzským bestiářům. Lev je vzpřímený, bez velkého zakřivení zad, hlavu má nepatrně pozvednutou. Rozdvojený ocas je zdoben malou drážkou. Na obou jeho koncích jsou posazené srdéčka, která snad mohou odkazovat na klenot erbu. Erb se svým zpracováním odlišuje od tehdejších erbovních vyobrazení.

S obdobným předparleřovským kamenným českým erbem se setkáme v této době ještě na jedné památce. Zmíněný erb se nachází mezi znaky Řádu německých rytířů na opěrných pilířích **kostela svatého Bartoloměje v Plzni**. Tento kostel dostal řád od Jindřicha Korutanského a po jeho útěku byl svěřen některému z církevních pánů. O tento kostel vedl řád dlouhé spory, které skončily v roce 1342, a řádová heraldická výzdoba je završením těchto snah.⁴⁹⁷ Český erb je umístěn mezi erby řádu a velmistra řádu. Erby jsou provedeny plošně a původně byly snad polychromované.

Český lev se nachází v krátkém a velmi silně zašpičatělém erbu. Okraj je tvořen zvýšenou hranou. Celkové provedení figury je velmi prosté. Korunované figuře chybí

---

⁴⁹⁵ Jiří KUTHAN/ Jan ROYT 2011: Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Praha 2011, 79.

⁴⁹⁶ KUTHAN/ ROYT 2011, 178–179.

⁴⁹⁷ Miloslav BĚLOHLÁVEK: Znaky řádu německých rytířů na presbytáři kostela sv. Bartoloměje v Plzni. In: Zpravodaj kroužku přátel a rodopisu a heraldiky při městském archivu v Plzni 1. 1969, 97–98.

jazyk.

Erb je neobvyklý tvarově, poměry jeho stran jsou téměř identické. Ve štítu je patrná snaha o jisté stranové zaoblení, které je tolik používané hutí Petra Parlěře. Lze tedy předpokládat, že tento erb předchází Parlěřově době.⁴⁹⁸

Oba zmíněné případy jsou krásnými ukázkami erbu použitého na architektuře z doby, kdy je takovéto použití spíše výjimečné.

Těmto kamenným znaků je svojí podobou blízký i **svorník z bývalého kostela svaté Anny kláštera dominikánek na Starém Městě pražském**. Založení kláštera souviselo se zrušením templářského řádu, jenž tu kdysi míval svůj kostel. Stavební práce na přestavbě kostela probíhaly v době první třetiny 14. století.⁴⁹⁹

Použití kamenného svorníku s erbem mělo i jistý symbolický význam. Svorník držel pohromadě žebrový systém a klenbu. A tak kromě vyjádření podřízenosti českému králi jde o symbol toho, že český panovník je osobou stmelující království.⁵⁰⁰

Podoba figury lva v některých detailech připomene český erb z dílny Matyáše z Arrasu na pražské katedrále, přestože z důvodu nekompletního zachování znaku nelze jeho veškeré detaily zcela porovnat. Štít erbu se daleko více zužuje v dolní části, což ovlivňuje i figuru lva. Ve srovnání s erbem z pražské katedrály je tato figura zpracována daleko jemněji, což je patrné především na detailech lví hřívy, která je modelována daleko pečlivěji. Postavení i tělo figury je téměř identické. Zakončení ocasu je také zdobeno srdéčky, které jsou zde větších rozměrů. Lví ocas se zde daleko více rozestupuje. Tento svorník se datuje do 50. let 14. století.⁵⁰¹

Plamenná orlice byla již v této době definitivně chápána pouze jako heraldická figura svatého Václava. Na přelomu 13. a 14. století se již orlice neužívala jako panovnický symbol a nebyla tak ani chápána. Plamenná orlice byla definitivně přiřazena pouze svatému Václavovi jako jeho osobní atribut.

Dokládá to i skutečnost, že v roce 1339 je tato orlice Janem Lucemburským udělena do znaku biskupství tridentskému.⁵⁰²

---

⁴⁹⁸ Zdeněk LOUDA: Poznámky ke znakům na opěrácích presbytáře kostela sv. Bartoloměje v Plzni. In: Zpravodaj kroužku přátel a rodopisu a heraldiky při městském archivu v Plzni 1. 1969, 102.

⁴⁹⁹ Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948, 49–50;

⁵⁰⁰ MANNLOVÁ Výtvarný vývoj a funkce středověkého znaku spjatého a architekturou. In: Sborník příspěvků III. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1986, 104–105.

⁵⁰¹ vyobrazení in: BENEŠOVSKÁ 2010 č.III.6.8

⁵⁰² VOJTÍŠEK 1931, 58.

11. Karel IV.

V roce 1341 byl Karel IV. svým otcem prohlášen za následníka českého trůnu a brzy mu byla předána i správa království. Po zvolení papeže Klimenta VI. (1342) prosadí povýšení pražského biskupství na arcibiskupství (1344) a 26. listopadu 1346 je korunován na římského krále. Tento jeho nový titul a územní rozšíření království se projeví přirozeně i v jeho heraldické výzdobě. Český zemský královský znak se stává součástí velkých znakových cyklů, řazených podle důležitosti, kde přední místo dostává orlice říšská a až po ní všechny země patřící pod jeho přímou vládu nebo země podléhající mu vazalským slibem.⁵⁰³ Za vlády Karla IV. nastává obrovský stavební a všeobecně umělecký rozvoj. Většina významných památek, objednaných z popudu Karla IV. je zdobena českým královským erbem, který je často doprovázen i říšskou orlicí.

S dvouocasým českým lvem a stejně tak s orlicí se můžeme setkat na jednom příkladu monumentálního sochařství doby Jana Lucemburského souvisejícího však spíše s jeho synem. Jedná se o **tympanon s námětem Korunování Panny Marie**. Ten byl patrně určený pro průčelí severní věže, sekundárně je ale umístěn nad brankou do zahrady u kostela Panny Marie Sněžné v Praze. Tympanon je datován do let 1347–1348.⁵⁰⁴

Jedná se symbolisticko-reprezentativní námět. Postava Krista sedí na orlu a žehná Panně Marii, která je v mandorle a posazená na lvu. Mezi nimi prochází Strom života. Ten se postupně mění v kříž, na kterém se původně nalézal pravděpodobně Ukřižovaný. Zezadu ho podpírá trůnící Bůh Otec.⁵⁰⁵

O ikonografii a výkladu námětu tympanonu bylo napsáno mnoho, zvláště sporné byly klečící postavy po boku hlavního námětu. Nalézt správný výklad je obtížné z důvodu poškození obou figur.

Ve starší literatuře se reliéf vykládal jako zobrazení klečící postavy krále Jana s erbem českého lva. Klečící postava na straně druhé byla přisuzována jeho synovi coby markraběti moravskému.⁵⁰⁶ Proti tomuto výkladu se dá namítnout, že orlice ve štítu druhé postavy není orlice moravská, protože není patrné její typické šachování. Bude se

---

⁵⁰³ Ferdinand SEIBT: Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378). Praha 1999; Karel STEJSKAL: Dějiny umění. Umění na dvoře Karla IV. Praha 2003; Jiří FAJT 2006, 50–51; Lenka BOBKOVÁ: Karel IV. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 189–205.

⁵⁰⁴ FAJT/Hana HLAVÁČKOVÁ/Jan ROYT: Das Relief der Maria-Schnee-Kirche in der Prager Neustadt. in: Bulletin Národní galerie v Praze III.–IV., 1993/1994, Praha 1993, 16–27; Albert KUTAL: Gotické sochařství. In: DČVU I/1. Praha 1984, 229–230.

⁵⁰⁵ FAJT/Hana HLAVÁČKOVÁ/Jan ROYT 1993, 16–27

⁵⁰⁶ KUTAL 1984, 229.

tedy jednat o znak jiný, pravděpodobně říšský. Erb s moravskou orlicí by se také pravděpodobně nenacházel na významově důležitější straně.

Tympanon byl zhotoven při příležitosti Karlovy korunovace na římského krále dne 26. listopadu 1346. Alegoricky je tedy v reliéfu spojena reálná korunovace s korunovací nebeskou. V tympanonu dochází ke spojení několika dalších významových dvojic: Karel IV. a Blanka z Valois, orel a lev, Svatá říše římská a české království.⁵⁰⁷

Figura lva je zde otočena opačným směrem, což zde souvisí patrně s panovníkovou adorací Panny Marie a odpovídá celkové kompozici díla, které je erb podřízen. Figura je strnulá, statická a lev dodržuje střední linii štítu, postava nepatrně přepadává vzad. Pozice lva není tolik elegantní a přirozená jako například u figury lva z Pasionálu abatyše Kunhuty. Orlice je mohutná a patrná jsou detailně provedené křídla plná drobných per.

Karel IV. vtiskl českému soustátí pevnou podobu souborem listin ze 7. dubna roku 1348. Pod pojmem země Koruny české jsou zahrnuty veškeré země spravované králem korunovaným svatováclavskou korunou. Tento světec je však zdůrazněn a naplněna je i tradice prvních Přemyslovců.⁵⁰⁸ Svatý Václav je nadále chápán jako věčný vládce, z jehož moci je vláda nad zeměmi Koruny české pouze dočasně svěřena vládnoucímu panovníkovi.

Mezi tyto země patřilo království české, Markrabství moravské, slezská knížectví, Horní a Dolní Lužice a částečně i Braniborsko a Horní Falc. Ve velkých heraldických celcích nebyla žádná země opomenuta.

Karel IV. nechal zhotovit k příležitosti své korunovace Svatováclavskou korunu. Tato koruna byla ukládána do **koženého pouzdra**, které bylo zhotoveno přibližně o rok později. Pouzdro je téměř kulovitého tvaru a skládá se ze dvou částí.⁵⁰⁹ Po bocích pouzdra je ve čtyřech řádcích latinský název, který datuje pouzdro do roku 1347. Na horní části jsou dva barevné erby. Na heraldické pravé straně se nachází černý orel ve zlatém poli, který je symbolem Karlovy římské koruny. Na heraldicky levé straně je erb českého království. Jde o velmi zdařilé a detailní vyobrazení. Štít je na bocích mírně vypouklý. Kresba figury je provedena v tenké černé linii, kterou je naznačeno i mnoho

---

⁵⁰⁷ FAJT/ Hana HLAVÁČKOVÁ/ Jan ROYT 1993, 16–27.

⁵⁰⁸ Petr ČORNEJ, Vrchol a krize českého středověkého státu. In: Dějiny země Koruny české I. Praha 1992, 113.

⁵⁰⁹ Petr CHOTĚBORŮ: Pouzdra na korunovační klenoty. In: České korunovační klenoty. Praha 2008, 64

detailů jako lví srst, zuby či oko. Drápy, jazyk a koruna jsou provedeny ve žluté barvě. Tělo figury lva je strnulé, což způsobuje i šev vedoucí přes celá lví záda. Rozdvojený ocas je mohutný a připomíná obrůstající spletené větvoví.⁵¹⁰

Stejná pražská koželužská dílna obdržela i zakázku na zhotovení podobného **koženého pouzdra pro říšskou korunu**. Stalo se tak roku 1350. Dnes je pouzdro uloženo v Germanisches Nationalmuseum v Norimberku.⁵¹¹ Pouzdra si jsou velmi podobná i v heraldické výzdobě. Na pouzdru pro říšskou korunu jsou ale erby o něco menší a jsou více od sebe odděleny. Erby se nachází na rostlinném podkladu. Figura českého lva je zpracována s menší pečlivostí a není tak bohatá na detaily. Erb je značně široký a lev vyplňuje zejména levou stranu štítu. Zobrazen je v mírném předklonu s mírně pozvednutou hlavou. Zakončení rozdvojeného ocasu je neobvykle provedeno jako trojhranný list.

Karel IV. nechal takto doplnit nebo upravit celý říšský korunovační poklad, který přivezl z Mnichova, kde byl uložen Ludvíkem Bavorem. K **ceremoniálnímu meči**, který pochází z počátku 13. století a tradičně sloužil při obřadu císařské korunovace, nechal Karel IV. zhotovit novou hlavici. Ve středu této mincové hlavice je z jedné strany říšský erb, na opačné straně erb českého krále.⁵¹² Figura lva je mohutná, silné končetiny jsou v kontrastu s tenkým propleteným ocasem. Oba konce ocasu se téměř setkávají a tvoří tak velkou osmičku. Podobný detail známe například z vyobrazení českého erbu v Gozzoburgu v Kremži.

Podobné úpravy se dostalo i **Říšskému relikviářovému kříži**, který byl zhotoven v první třetině 11. století a je nádherným příkladem otonského zlatnictví. Noha relikviáře je zhotovena ze zlaceného stříbra a byla vyrobena v roce 1350 v Praze.⁵¹³ Na spodní části čtverhranné nohy jsou položeny ze všech stran erby s dvouocasým lvem a černou orlicí. Erb českého krále se nachází na stranách nohy.

S říšským pokladem, který je dnes z větší části uložen ve Vídni v Hofburgu, souvisí i **kožené pouzdro na relikviář** dnes uložené ve sbírkách v Norimberku. Podle velikosti mohlo jít o pouzdro určené pro ostatkový kříž. Pouzdro je zdobeno latinským nápisem, dvojicí erbů a rostlinnými motivy. Způsob zpracování i příbuznost obou erbů napovídají, že tato kazeta pochází ze stejné pražské dílny jako předešlá kožená pouzdra.⁵¹⁴ Český lev je vyobrazen podobným způsobem.

---

⁵¹⁰ vyobrazení in: STEJSKAL 2003, 75 (fotka stranově obrácena).

⁵¹¹ Hermann FILLITZ: Die Schatzkammer in Wien. Salzburg: Residenz. 1986,176.

⁵¹² FILLITZ 1986,173.

⁵¹³ FILLITZ 1986,171.

⁵¹⁴ FAJT 2006, 169.

K těmto památkám můžeme přiřadit i známou **onyxovou číši**, kterou Karel IV. rozšířil svatovítský chrámový poklad. Roku 1350 dal český král původní z drahokamu broušenou misku opatřit obrubou a nohou, aby tak miska mohla sloužit v prostředí chrámu jako kalich pro přijímání Krve Páně. Tato zlatnická úprava nepochybně souvisela s úpravou nohy pro relikviářový kříž z říšského pokladu.⁵¹⁵ Noha číše je zdobena opisem a čtveřicí štítků umístěných podobným způsobem jako na říšském kříži.

Pro říšské korunovační klenoty nechal Karel IV. vybudovat hrad **Karlštejn**, který měl zároveň sloužit k ochraně českých korunovačních klenotů a svatých ostatků.⁵¹⁶

V císařském paláci v audienční síni najdeme fresku dvou erbů v okenní špaletě. Jedná se o znak moravské orlice a lucemburského lva.⁵¹⁷ Český znak najdeme i na stropě.

K mistrovským pracím patřily i Karlovy pečeti. Po smrti otce v bitvě u Kresčaku známe dvě Karlovy majestátní pečeti. Na první, která odkazuje svou ikonografií k pečetím posledních Přemyslovců, užívá Karel IV. erbů vyjadřujících jeho nové tituly. Nasvědčuje tomu i pečetní opis, kde se Karel IV. tituluje jako král český a hrabě lucemburský. Na druhé pečetě je zdůrazněno, že je to pečeť římského krále. Tyto pečeti Karel užíval po velmi krátké době, kdy tyto tituly nebyly ještě potvrzené.⁵¹⁸ Podoba českého erbu na těchto pečetích nijak nevybočuje od vyobrazení na pečetích jeho otce. Oproti otci však Karel IV. nepoužíval čtvrcení štítu.

Druhý typ císařské majestátní pečetě užíval s přerytým opisem i jeho syn Václav IV.⁵¹⁹

Až podoba císařovy **Zlaté buly** se odpoutala od předešlých vzorů. Obzvláště v reversu se svou ikonografií Karlova zlatá bula obrací s jistou historizující tendencí na buly Fridricha II., který tento typ užíval v letech 1215—1216.⁵²⁰

Na aversu je zobrazena štíhlá trůnící postava vladaře.⁵²¹ Po bocích císaře je erb říšské orlice a dvouocasého lva. Figura lva je zobrazena obvyklým způsobem, pouze lví hlava je větších rozměrů.

---

⁵¹⁵ FAJT 2006, 156.

⁵¹⁶ Jiří KUTHAN: K osobnosti a dílu císaře Karla IV. In: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře. Praha 2010, 5–29.

⁵¹⁷ vyobrazení in: Dagmar MARTINCOVÁ: Restaurování na hradě Karlštejně v letech 1981–2008. In: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře. Praha 2010, 185.

⁵¹⁸ KRÁSA 1984, 408–410.

⁵¹⁹ KRÁSA 1984, 410.

⁵²⁰ KRÁSA 1984, 411.

⁵²¹ KRÁSA 1984, 412–413; ČUMLIVSKI 2006, 15.

Na **pečeti nové pražské university** je Karel IV. zobrazen klečící před svým předkem a patronem české země. Jsou zde patrné některé prvky nového byzantinismu. Na pečeti je kromě částečného zobrazení plamenné orlice na štítu svatého Václava, zobrazena obvyklá dvojice erbů Karla IV.⁵²²

Mimo tyto mistrovské zlatnické práce stojí za zmínku také jedno drobné rytecké dílo. Olovněný **poutnický odznak s postavou Karla IV. a papeže Inocence VI.** je krásnou ukázkou běžného používání erbů. Tento odznak připomíná slavnosti vystavování svatých relikvií, které se konaly na dnešním Karlově náměstí. Pod stylizovanou arkádou jsou natěsnány obě figury, pod kterými najdeme jejich heraldické označení. Pod papežem se nachází štít se dvěma zkříženými klíči, ve středu je erb říšské orlice a nalevo od ní najdeme erb s dvouocasým lvem.⁵²³ Český erb je zobrazen velmi jednoduše z důvodu malých rozměrů odznaku. Ve vyobrazení jsou zdůrazněny příznačné lví části, jako je široce rozevřená tlama či zdvojený ocas.

Český erb se v polovině 14. století běžně používal i na **komorových kachlích**, jak dokazují nálezy v Novém městě pražském. Kachel nalezený v Revoluční nebo Soukenické ulici na Novém městě patří mezi ta méně typická zobrazení českého znaku.⁵²⁴ Figura lva se zdá být větších rozměrů, než je samotný štít. Jakoby byla do štítu přímo zatlačena. Hlava s bohatou hřívou je prudce zakloněna vzad a jedna z lvích tlap se opírá o horní hranu štítu.⁵²⁵

Na Karlově náměstí a i ve Štěpánské ulici se našly také kachle s orlicí reprezentující Karlovu vládu nad Svatou říší římskou.⁵²⁶

Velice podobné zobrazení orlice ve štítu bylo objeveno v Opavě na Drůbežím trhu. Zde se však bude s velkou pravděpodobností jednat o erb Slezska, které se stalo součástí Českého království.⁵²⁷

Znak českého krále najdeme v nástěnné malbě v **kostele Narození Panny Marie v Holubicích**. Kostel byl původně rotundou s jedinou apsidou, která byla přestavěna ve 13. století. V roce 1957 byly v prostoru pod věží odkryty raně gotické nástěnné malby. Klenební pole stropu kostela jsou vyzdobeny erby, které jsou vloženy do kruhových terčů.⁵²⁸ Erby byly identifikovány následovně: znak koně patří Arnoštovi z Pardubic, na

---

⁵²² KRÁSA 1984, 413.

⁵²³ FAJT 2006, 171.

⁵²⁴ RICHTEROVÁ 1982, 26.

⁵²⁵ Vladimír BRYCH/ Dana STEHLÍKOVÁ/ Jaromír ŽEGKLITZ: Pražské Kachle doby gotické a renesanční. Praha 1990, 15.

⁵²⁶ RICHTEROVÁ 1982, 26.

⁵²⁷ Dana MENOŠKOVÁ/ Zdeněk MĚŘÍNSKÝ: Krása, která hřeje. Uherské Hradiště 2008, 98.

⁵²⁸ Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách. Praha 1999, 30.

protějším klenebním poli se nacházel pravděpodobně znak pražského arcibiskupství. Erb zlaté radlice v červeném poli patřil Tammovi z Pluhu. Na základě heraldické výzdoby jsou malby kladeny do let 1343–1350.⁵²⁹

Příkladů nástěnné erbovní malby nebo velkých erbovních cyklů není v této době mnoho. Významným cyklem erbů, ztraceným však během rekonstrukce budovy, byl cyklus **v radnici města Cheb**. Chebsko opět začlenil do Českého království Jan Lucemburský po bitvě u Mühldorfu.⁵³⁰ Přes určité snahy posunout malby do doby 13. století, se přikláním spíše k Růžkově interpretaci a tedy k dataci cyklu do poloviny 14. století.⁵³¹ V zasedací síni chebské radnice byly na stěnách v jednom pásu zobrazeny erby evropských panovníků. Ze zachované fotodokumentace z přestavby radnice v druhé polovině 20. století, lze přítomnost českého znaku odvodit pouze na základě jeho části. Erb se nacházel před erbem francouzského krále.⁵³² Na černobílé fotografii je zachycena pouze jedna lví noha a část ocasu.

Císařský titul a územní expanze umožnila obrovský rozmach v použití českého erbu i v zahraničí. Tedy v místech, kam směřovala úspěšná snaha císaře Karla IV. o rozšíření Českého království.

Veliký význam mělo pro Karla IV. město **Norimberk**. Důležitost města byla i v rovině osobní, protože se v tomto městě narodil a byl zde i pokřtěn jeho syn Václav, který byl bezesporu jako budoucí dědic netrpělivě očekáván. Tuto událost připomínala i nástěnná malba zničená však za druhé světové války.⁵³³

Význam této události podtrhuje i to, že zde byl z balkonu kostela Frauenkirche ukazován říšský poklad. Samotný kostel byl postaven z popudu Karla IV. a stavba byla dokončena k roku 1358. Průčelí stavby bylo zbudováno podle průčelí Münsteru v Cáchách. Chrám je zdobený nesmírně bohatou sochařskou výzdobou, do které patří i zobrazení erbů všech říšských kurfiřtů a tedy i erb českého krále.⁵³⁴ Originály erbů se dnes nacházejí v Germánském národním muzeu v Norimberku. Jejich původ se klade do roku okolo 1360. Nad erbovním pásem se nachází říšské orlice. V pásu se zleva doprava

⁵²⁹ Oliva PECHOVÁ: Gotické nástěnné malby v Holubicích. In: Zprávy památkové péče XVII. Praha 1957, 230; Pavel R. POKORNÝ: Znaky v rotundě v Holubicích. In: Heraldická ročenka 2010. Praha 2010, 82–83.

⁵³⁰ Vladimír RŮŽEK: Chebská radnice a její středověké fresky. Cheb 1994.

⁵³¹ srov. Zdirad J. K. ČECH: Poznámky k chebskému znakovému souboru. In: Heraldická ročenka 1997, 8–14; Vladimír RŮŽEK: K nové interpretaci heraldických maleb v chebské radnici. In: Západočeský historický sborník 5. Plzeň 1999

⁵³² RŮŽEK: Chebská radnice a její středověké fresky. Cheb 1994, 35.

⁵³³ FAJT 2006, 362; Lenka BOBKOVÁ: Norimberk město Karla IV. In: Ztracená blízkost. Praha – Norimberk v proměnách století. Praha 2010, 15–23.

⁵³⁴ FAJT 2006, 363–364.

nacházejí tyto erby: město Řím, Trevír, Kolín, Mohuč, Čechy, Rýnská Falc, Sasko a Brandenbursko. Český znak je zhotoven velmi zdobně a vznešeně. Přehnaný jsou detaily lvích tlap a srsti. Norimberské královské erby jsou jakýmsi předznamenáním výtvarného pojetí, které najdeme později u erbů z dílny Petra Parlěře v Praze.

Kaiserburg v Norimberku patřil od 11. století k nejvýznamnějším císařským falcím. Z doby pobytu Karla IV. ve městě známe gotické dveře, které jsou dnes vystaveny v místním Germánském národním muzeu. Dveře jsou zdobeny heraldickými figurami císaře Karla IV.⁵³⁵ V diagonálních pásech se střídají figury dvouocasého lva a říšské orlice. Figura lva je obvyklé formy se zdobnou hřívou a propleteným ocasem.

V muzeu jsou zachovány podobné dveře zdobené i městským erbem, které patřily jednomu z patricijských městských rodů.

Naproti chrámu Frauenkirche stojí gotická kašna zvaná „Krásná“. Byla postavena až po Karlově smrti a jejím autorem je Heinrich Beheim. Kašnu tvoří sochy, mezi kterými najdeme alegorie filozofie, sedmi svobodných umění, čtyři evangelisty a čtyři církevní otce, sedm kurfiřtů a proroky. Karel IV. je zde zobrazen s praporem, na kterém nese českého lva.

Český erb najdeme i na kostele Lorenzkirche či na pásu erbu volitelů císaře na protějším domě.

Po cestě z Prahy do Norimberku najdeme jeden velký a pro českou heraldiku významný erbovní cyklus na hradě **Lauf an der Pegnitz**. Hrad získal Karel IV. roku 1353 a jeho hlavním účelem byla strážit císařskou cestu vedoucí do Norimberku. Ve výzdobě erbovního sálu pocházející z roku 1361 je zobrazena více než stovka znaků, od erbů českých zemí po znaky některých šlechticů nebo i znaky měst. Mezi nimi najdeme také znak Prahy a Kutné Hory.⁵³⁶ Znaky jsou řazeny podle určité hierarchie v postavení svých nositelů.⁵³⁷ Na severní straně erbovního sálu je mezi pány z Vimperka a erbu svídnického knížectví zobrazena moravská markraběcí orlice. Jedná se o typické zobrazení šachované orlice v modrém poli, zde bez korunky.⁵³⁸

Mezi královskými městy najdeme nejstarší barevné provedení erbu města Prahy. Hned vedle hlavního města království se nachází znak města Vratislavy a Kutné Hory. Na protější zdi je zobrazen erb blízkého Norimberka, ale i města Sulzbach.

⁵³⁵ Hermann MAUÉ (ed.) : Schätze und Meilensteine deutscher Geschichte aus dem Germanischen Nationalmuseum in Nürnberg. Nürnberg 1997, 38.

⁵³⁶ KRAFT/ Wilhelm SCHWEMMER: Kaiser Karls IV. Burg und Wappensaal zu Lauf. Nürnberg 1960.5–30; Vladimír RŮŽEK: Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361. In: Sborník archivních prací 38\1.Praha 1988, 37– 50.

⁵³⁷ RŮŽEK 1988, 56–57

⁵³⁸ KRAFT/ SCHWEMMER: 1960, 46; RŮŽEK 1988, 163–164.

Bohatost heraldické výzdoby hradu dokládá i český úplný erb rozdělený ve svém zobrazení do dvou svorníků.⁵³⁹ V jednom je přilba s orlím křídlem jako klenotem bez lipových lístků. Ve druhém svorníku je český korunovaný lev ve skoku vložen pouze do kruhového pole. Figura je vyobrazena mnohem prostěji, přestože se jednalo o erb všem ostatním nadřazený. Je možné, že svorníky vznikly až o něco později než samotná výzdoba sálu, nasvědčuje tomu i jejich podoba. Český erb není v erbovním sále zobrazen mezi ostatními znaky (mimo štítu na reliéfu svatého Václava). Bezesporu to mělo symbolický význam, kdy se plný erb českého krále nacházel na dvou svornících ve výšce nad všemi ostatními znaky. Zdůrazněna tak byla hierarchie svatováclavské koruny. Dvouocasý lev bral pod svou ochranu veškeré pány, země a města reprezentovaná zde svými erby.

Velká pozornost je na hradě věnována i českému patronu svatému Václavu.⁵⁴⁰ Tomuto světcovi je zasvěcen celý hrad a i hradní kaple. Jeho reliéf tvoří výrazný prvek v erbovním sále. Je umístěn v jižním okenním výklenku naproti hlavnímu vchodu a v jeho blízkosti se nacházejí nejvýznamnější erby. Svatý Václav je zobrazen v drátěné košili s vlasy splývajícími po ramena, v jedné ruce držící kopí s praporem a v druhé přidržuje gotický štít. Určitou zvláštností je, že postava svatého Václava nese ve štítu znak dvouocasého lva. Patrně to zde souvisí s tím, že svatý Václav umístěný v tomto erbovním sále je chápán nikoliv pouze ve smyslu patrona české země, ale i jako strážce instituce České koruny, a proto je zde upuštěno od jeho tradiční orlice. Vyjádřena tak byla i myšlenka integrace Horní Falce do Zemí Koruny české a z těchto důvodů zde nejsou ztvárněny ani ikonografické prvky císařské. Autor reliéfu pocházel patrně z Čech, proto i podoba nikterak nevybočuje z řady posledních vyobrazení českého erbu.

541

Socha svatého Václava se nachází také na věži u hlavního vstupu do hradu. Je datována mezi léta 1357 a 1360. Postava světce stojí na soklu, který je tvořen přilbicí a klenotem z úplného erbu českého krále. Ve štítu nese svatý Václav dvouocasého lva. O heraldické symbolice této sochy lze uvažovat v podobném duchu jako o zmíněném reliéfu. Svatý Václav, respektive jeho štít, se stával součástí státní reprezentace na územích nově připojených k české koruně. Karel IV. tak zobrazení svatého Václava považoval za vyjádření jakéhosi jednotčího ochránce celé země. Je také nutné vzít v potaz úvahu, že svatý Václav jako světec nemusel být v cizině tolik známý a český

---

⁵³⁹ KRAFT/ SCHWEMMER: 1960, 168.

⁵⁴⁰ *hrad byl nazýván Wenzelschloss dnes Kaiserberg.*

⁵⁴¹ RŮŽEK 1988, 196–197.

dvouocasý lev usnadňoval jeho identifikaci. Možné je uvažovat také o neznalosti místního autora obrazným předloh se svatováclavskou orlicí.⁵⁴²

Na jižní věži se nachází pod figurou svatého Václava ještě jeden reliéf s českým lvem. Erb ve svém provedení připomene figuru českého lva z doby Přemysla Otakara II. v Rakouském Großkrut.⁵⁴³

Snaha o začlenění této oblasti do českého království je zřejmá a to více, že zde Karel IV. opomínal (nutno dodat, že zcela záměrně) svou imperiální symboliku.

Karlův otec jakožto nástupce posledních Přemyslovců užíval titulu polského krále. Nároků na polskou korunu se však roku 1335 vzdal výměnou za uznání nároků na beztak českým králem ovládané Slezsko.⁵⁴⁴ Po Praze a Norimberku byla slezská **Vratislav** nejvíce císařem navštěvované město a podobně jako na jiných místech byla i zde závislost města na českém království vyjadřována heraldickými symboly.⁵⁴⁵

Nad východním portálem vratislavské radnice se nachází krásný heraldický tympanon. Ve středu sedí monumentální figura dvouocasého lva. Lev má na hlavě přilbici s klenotem orlího křídla a kolem přilby vlají přikryvadla. Lev jednou tlapou přidržuje kopí s praporcem českého krále. Po stranách této lví figury jsou erby Vratislavi a Slezského knížectví. Jsou položeny na koso směrem ke lvu. Bezesporu je takto vyjádřena podřízenost českému králi.⁵⁴⁶

Ve Vratislavi se setkáme i se zobrazením svatého Václava a je zde použita stejná ideová koncepce jako na hradě v Laufu v Nových Čechách. Socha pochází z doby okolo poloviny 14. století a nachází se na portiku vratislavské katedrály zasvěcené Janu Křtiteli.⁵⁴⁷ Svatý Václav je zobrazen v šupinaté zbroji a levou rukou přidržuje štít s dvouocasým lvem. Štít je velice úzký a zaobluje se jen velmi pozvolna. Figura svojí formou připomene vyobrazení v Pasionálu abatyše Kunhuty. Vratislavský lev však působí více dynamicky, což způsobuje více vztyčené pravá noha šelmy a úzký štít. Figury jsou si podobné v několika detailech, jako je prohnutí těla, zpracování hřívky, i zdvojení ocasu. V této době je figura českého lva zobrazována v ustálených formách.

Ostatně k příslušnosti Vratislavi k českému království názorně ukazuje i zobrazení vratislavského erbu v erbovním sále na hradě Lauf u Norimberku. Tento erb je zobrazen mezi znaky města Prahy a Kutné Hory. Štít je čtvrcen a střídají se na něm

---

⁵⁴² MUDRA 2010, 335–336.

⁵⁴³ vyobrazení in: KRAFT/ SCHWEMMER: 1960, XXIV.

⁵⁴⁴ Radek FUKALA: Slezsko – neznámá země Koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740. České Budějovice 2007, 77.

⁵⁴⁵ Norman DAVIES / Roger MOORHOUSE: Mikrokosmos – portrét jednoho středoevropského města. Praha 2006, 126–130.

⁵⁴⁶ vyobrazení in: FAJT 2006, 313.

⁵⁴⁷ MUDRA 2010, 329.

ve dvou polích figury českého lva a hlava Jana Křtitele. Český lev je zachován i v současném městském znaku.

Drobný český erb najdeme i v **Kolíně nad Rýnem** na hrudi Karla IV. na nástěnných malbách v radničním hanzovním sále. Freska pochází přibližně z let 1360–1370. Námět celé částečně zachované fresky se skládá z hlav čtyř proroků a postavy Karla IV.⁵⁴⁸

Karel IV. stojí v naznačené arkádě, oděn je do hermelínu a v rukách přidržuje nápisovou pásku a žezlo. Drobný erb na jeho hrudi je zaoblený a nepravidelný, snad autorovi šlo o zachycení toho, že se jednalo o výšivku na hermelínovém plášti. Figura lva je velice prostá a je zobrazena bez zbytečných detailů. Figura stojí přímo a záda jsou prohnuta velice mírně. Lev má výrazně vyplazený jazyk.⁵⁴⁹

V českém prostředí můžeme žet ztráty fresek lucemburského cyklu. Tento lucemburský rodokmen byl dokončen nejspíše v roce 1361 a pravděpodobně se nacházel v horním pásu kaple Panny Marie na hradě Karlštejn. Pouze matnou představu si můžeme udělat na základě perokresby ve **wolfenbüttelském kopiáři** z roku 1586. Na kresbě je zobrazen Karel IV. s Annou Svídnickou podobným způsobem jako jsou zobrazeni v kapli svaté Kateřiny. Pod tímto obrazem jsou ve dvou pásech zobrazeny klečící postavy Lucemburků. K jejich identifikaci sloužily dvojice erbů nad jejich hlavami. Karlovy předci tedy byly identifikovány podobným způsobem, který byl použit později pro portréty figur v triforiu svatovítské katedrály.⁵⁵⁰ Erby jsou zobrazeny pochopitelně podle dobového vkusu, kdy vznikl wolfenbüttelský kopiář.

Popis podobného cyklu známe i od kurfiřtského kancléře Lamberta Diestelmeiera z roku 1564. Tento cyklus panovníků se měl nacházet na hradě **Tangermünde** a z popisu není úplně zřejmé, jestli se jedná též o nástěnné malby. Jisté je, že se jednalo o zkrácenou verzi karlštejnského cyklu. Cyklus začínal u císaře Jindřicha VII. a jeho ženy a pokračoval po mužské linii až k oběma synům Karla IV. Všechny postavy byly ve svém vyobrazení doprovázeny erby.⁵⁵¹

Karel Seibt vidí zobrazení českého vojska i na fresce na **hradě Avio** v Itálii poblíž Tridentu a to v souvislosti s Karlovou italskou výpravou.⁵⁵² Jasně se však jedná o

---

⁵⁴⁸ Frank Günther ZEHNDER: Altkölner Malerei. Kataloge des Wallraf-Richartz-Museums XI. Köln 1990, 112–116.

⁵⁴⁹ vyobrazení in: ZEHNDER 1990, č. 83; STEJSKAL 2003, 212.

⁵⁵⁰ Kateřina KUBÍNOVÁ: Panovnické postavy v závěru schodištních maleb. In: Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna. Průzkumy památek XIII. Praha 2006, 34–35.

⁵⁵¹ FAJT 2006, 346–347.

⁵⁵² SEIBT 1999, 121.

vojsko pod erbem rodu Castelbarco.⁵⁵³ Zcela patrné je, že erbovní figura nemá dva ocasy, přestože tinktury erbu jsou shodné.

V českém prostředí se s dvouocasým lvem zobrazeným technikou nástěnné malby setkáme v **klášteře Na Slovanech**. Klášter byl založen roku 1347. Byli do něj povoláni chorvatští benediktini užívající slovanské liturgie. Na klenbě choru jsou zobrazeny erby zemí, které císař vlastnil v letech 1363 až 1372.⁵⁵⁴ Štítový erbů jsou spíše zakulaceného tvaru. Mezi erby najdeme znak říšský i moravský. Figury na erbech jsou mohutné a blíží se svoji formou zobrazení na parléřových plastikách v katedrále svatého Víta v Praze.

Klášter nejenom monumentální malbou zdůrazňoval svého fundátora. Obvyklou dvojicí erbů Karla IV. najdeme i na gotickém sedile umístěném na jižní straně presbytáře. Erby jsou zobrazeny obvyklým způsobem a nikterak nevybočují z vývojové řady.⁵⁵⁵

Dalším příkladem nástěnné malby, v které byl použit český lev je nově odkrytá freska v **minoritském kostele v Chebu** ze 70. let 14. století. Na východní stěně u vítězného oblouku byly odkryty dvě postavy rytířů. V levém štítě, který si rytíř přidržuje u nohou, je zobrazen znak českého krále. Výmalbu snad inicioval sám Karel IV., aby tak demonstroval trvalé připojení Chebska k českému království.⁵⁵⁶ Erb je ale překrytý rukou rytíře a není celý viditelný. Zbytek figury je proveden jemnou malbou bez obrysových linek.

Českého lva nenajdeme jenom na příkladech nástěnné malby. Nejvíce ukázek patří do blízkého okruhu císařského dvora, do něhož patřil i dvorní malíř Karla IV. mistr **Theodorik**. Se svou dílnou se podílel na výzdobě kaple svatého Kříže na Karlštejně. Mezi 129 zachovalými deskovými obrazy najdeme i dva drobné obrazy s heraldickou výzdobou. Jsou umístěny na oltářní stěnu a zdůrazňovaly donátora kaple. V obrazech jsou vyhotoveni dva andělé držící říšskou a českou korunu, pod kterou přidržují štítový erb.⁵⁵⁷ Figura lva v českém erbu je mohutná a zdobná.

---

⁵⁵³ Fausta PICCOLI: Per un'“iconografia dell'assedio”nella cultura figurativa padana del XIV secolo. In: *l'Estratto da Reti Medievali Rivista*, VIII. Firenze 2009.8–9.

⁵⁵⁴ Karel STEJSKAL: Malby v klášteře Na Slovanech a jejich vztah k evropskému malířství. In: Klára Benešová (ed.): *Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*. Praha 2007, 240.

⁵⁵⁵ Karel ŠVEJDA: Nástin dějin kláštera na Slovanech ve 20. století a zpráva o opravách kostela Panny Marie a sv. Jeronýma v letech 1990–2005. In: Klára Benešová (ed.): *Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*. Praha 2007, 206–207.

⁵⁵⁶ Karel HALLA: Umění gotiky na Chebsku: gotické umění na území historického Chebska a sbírka gotického sochařství Galerie výtvarného umění v Chebu. Cheb 2009, 79.

⁵⁵⁷ Jiří FAJT (ed.): *Magister Theodoricus: dvorní malíř císaře Karla IV. : umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna*. Praha 1997.538–539.

Na obrazech tvořících výzdobu kaple svatého Kříže, zejména na dílech dílny mistra Theodorika, je použit zdobný plastický dekor pro pozadí obrazu. Zlaté plátky jsou zdobeny heraldickými figurami vloženými do kosočtverců. Většinou se střídá figura orlice s dvouocasým lvem. Tento způsob byl obvyklým dobovým zdobením.⁵⁵⁸ Podobným heraldickým způsobem byly zdobeny i některé dveře.

Z dílny mistra Theodorika pochází snad i **votivním obraz Jana Očka z Vlašimi**. Obraz je datován do doby před rokem 1371. U klečících postav Karla IV. a jeho syna Václava najdeme malé štítky s erby.⁵⁵⁹ U císaře Karla je černá orlice císařská ve zlatém poli. U klečící postavy Václava IV. stojí svatý Václav, který na svém praporu má zobrazený svůj osobní znak. Samotný Václav IV. je zde s erbem dvouocasého lva. Figura lva je velice blízká vyobrazením katedrálím a vychází z běžného typu používaného v této době.

Petr Parlér byl jedním z nejvýznamnějších středověkých umělců vrcholného středověku a jeho tvorba ve spojení s intelektuálním vedením Karla IV učinila z Prahy a Českého království duchovní a umělecké centrum středověké Evropy. Je zbytečné se zde podrobněji rozepisovat o velkém stavebním a všeobecně uměleckém rozmachu, který nastává v této době. Při použití Karlových erbů v cizině šlo o pochopitelnou snahu demonstrovat, komu tyto země a města patří. V Praze, která se měnila v centrum říše, šlo především o reprezentaci říšského a českého majestátu. Názorným použitím erbů, které představovaly všechny podléhající země, bylo demonstrováno, kam až sahá moc českého krále. V Praze se tak na mnoha stavbách setkáváme s velkými heraldickými celky, které byly koncipovány do složitého duchovního konceptu, jenž vycházel z představ samotného Karla IV.

Petr Parlér převzal stavbu pražské katedrály a celkově pozměnil její plánovanou podobu. Z heraldického pohledu je důležitá sochařská výzdoba katedrály, jejímž reprezentujícím konceptem je celá prodchnuta.

Významná je **sochařská výzdoba triforia katedrály svatého Víta**, kde jsou vedle členů lucemburské dynastie zobrazeni pražští arcibiskupové. Nechal se zde zobrazit i samotný stavitel. Každého zobrazeného člena lucemburské dynastie doprovází dvojice erbů. Český erb má po svém boku Karel IV., Blanka z Valois, Anna Falcká, Jan Lucemburský, Eliška Přemyslovna, Václav IV., Anna Bavorská, Václav vévoda lucemburský, Jan Jindřich moravský markrabě. Určitou zvláštností je, že pořadí

⁵⁵⁸ Gerhard BOTT: Vor Stefan Lochner. Die Kölner Maler von 1300 bis 1430 (Ergebnisse der Ausstellung und des Colloquiums). Köln 1974, 131–141; FAJT 1997.590–592.

⁵⁵⁹ Jan ROYT: Středověké malířství v Čechách. Praha 2002, 60.

erbů vždy neodpovídá heraldické kurtoasii. Erby jsou patrně orientovány podle oltáře, jak je to v takovýchto případech obvyklé. I tomuto se však vymyká heraldická symbolika Václava IV., u kterého je dána přednost českému lvu. Ten je zobrazen na pravé straně, kdežto říšská orlice je na straně levé. Snad je tak vyjádřena větší spjatost Karlova syna s Českým královstvím.⁵⁶⁰

Štít erbu je téměř čtvercový a mírně zaoblený. Figura je zobrazena v drobném plošném reliéfu, který byl polychromován. Figura českého dvouocasého lva zde působí poměrně strnule, je vzpřímená a erbovní pole není zcela vyplněno.

Drobné rozdíly v jednotlivých provedeních erbů jsou důsledkem toho, že stavební huť pracovala kolektivně, a tak všechny znaky v katedrále nemohou být dílem jedné ruky. Práci svatovítské hutě a mistra Osvalda byly **znaky umístěné v jižním průčelí vnějšího schodiště** na jihovýchodním nároží katedrály. Mistr Osvald dostal za polychromii znaků zapláceno v roce 1372.⁵⁶¹ Erb českého lva, říšské orlice či lucemburského lva jsou provedeny v širokém štítě nízkým reliéfem. Erby jsou provedeny velmi plošně z důvodu použití polychromie. Oproti zobrazení v Pasionálu abatyše Kunhuty, přestože obě těla figur kopírují identický pohyb, je toto mladší vyobrazení českého lva daleko robustnější. Lev není tak štíhlý, ale neztrácí nic ze své elegance. Lví zbrojí jsou zde obrovské tlapy s výraznými jednotlivými drápy. Dalším výrazným znakem je lví ocas, který je podobně široký a zapadá do celkového konceptu provedení. Figura je zdobena vybíhající srstí podobné plaménkům.

Stejným způsobem jsou zdobeny i **přemyslovské náhrobky v katedrále**. Podle zprávy Beneše Krabice z Weitmile byly ostatky přeneseny v roce 1373. Náhrobky však byly dokončeny o něco později, přibližně v letech 1376–1377.⁵⁶² Autorství jednotlivých náhrobků a jejich heraldické výzdoby zde není úplně jasné. Provedení však vypovídá, že jím mohl být tentýž kameník nebo sochař, který pracoval podle jednotné koncepce Petra Parlře.⁵⁶³ Stejně tak, jak vypovídají sochy na tumbách o představě umělce a snad i Karla IV. o podobě někdejších českých vládců, tak vypovídá i erbovní složení výzdoby o dobové představě užívání znaků v dobách Karlových předků.⁵⁶⁴ Českého lva najdeme u knížete Bořivoje ve dvojici s moravskou orlicí, Břetislava II. s orlicí svatováclavskou a českým lvem, Přemysla Otakara I. se svatováclavskou orlicí a českým lvem a Přemysla Otakara II. s figurou českého lva, orlice (?), a babenberského

⁵⁶⁰ KREJČÍK, 2003 4–5; KUTHAN/ ROYT 2011, 219–229.

⁵⁶¹ FAJT 2006, 221–222.

⁵⁶² KUTHAN/ ROYT 2011, 196–197.

⁵⁶³ KUTAL 1984, 241–244.

⁵⁶⁴ KUTHAN/ ROYT 2011, 198.

rakouského břevna. Kníže Břetislav I. a Spytihněv jsou bez erbu dvouocasého lva.

Figura českého dvouocasého lva zde působí poměrně strnule a je velice blízká zobrazení erbu z jižního schodiště katedrály.

S figurou českého lva se setkáme ještě na klenebním zakončení v horním triforiu na jižní straně vysokého choru.⁵⁶⁵ Jde o plastickou figuru v neerbovním postavení, která však zřetelně odkazuje k erbu českého krále.

V katedrále však najdeme jedno z nejkrásnějších zpodobnění plamenné orlice. V kapli svatého Václava, které byla Karlem IV. věnována mimořádná pozornost, se nachází socha svatého Václava, jenž byla i vzorem pro jeho další vyobrazení. Opuková socha pochází patrně z roku 1372 a jejím autorem byl nejspíš Petr Parlář, Jindřich Parlář či anonymní francouzský mistr.⁵⁶⁶

V gotickém štítě se nachází v nízkém reliéfu modelovaná figura orlice. Tělo orlice je provedeno s velikým smyslem pro detail, jen plaménky jsou naznačené pouze pomocí polychromie. Hlava dravce je zakryta rukou svatého Václava, takže nejvýraznější část orlice nelze plně srovnat s jinými vyobrazeními.

Snad na základě srovnání podobných vyobrazení plamenné orlice jinde v katedrále či na Staroměstské mostecké věži nelze uvažovat o stejné autorské ruce. Tato plamená orlice je zhotovena daleko jemněji, pečlivěji a s obrovským smyslem pro detail, který nemá v českém prostředí žádného srovnání.

V kapli svatého Václava se nachází i erb českého krále a to na kovaném **pastoforiu** umístěném v jihovýchodním rohu. Na nárožních fiálách se nachází dvojice erbů, Svaté říše římské a království českého. Erbem jsou zdobena i dvířka sanktuária v kapli.⁵⁶⁷

Monumentální kompozicí je zdobena **Staroměstská mostecká věž**. Sochařská výzdoba je dnes zachována pouze z jedné strany. V roce 1648 byla západní strana věže poškozena švédskou střelbou. Hlavní složkou výzdoby východní strany věže jsou sochy Karla IV. a Václava IV.⁵⁶⁸ Sochy sedí pod gotickými kružbami a třímají vladařské insignie moci. Mezi těmito sochami stojí socha svatého Víta, ke kterému se přiklání erb říšský a erb českého krále. Erby jsou zde kompletní s přilbami přikryvadly a klenotem

⁵⁶⁵ vyobrazení in: KUTHAN/ ROYT 2011, 265.

⁵⁶⁶ KUTAL 1984, 239–241; Ivo HLOBIL: Socha sv. Václava v katedrále sv. Víta od Petra Parláře z roku 1372 – osazená roku 1373. In: Muzejní a vlastivědné práce 2/45. Praha 2007, 65–92; KUTHAN/ ROYT 2011, 192–196.

⁵⁶⁷ FAJT 2006, 219; KUTHAN/ ROYT 2011, 123.

⁵⁶⁸ Václav VOJTÍŠEK: O erbech na staroměstské mostecké věži. In: Kniha o Praze 1958. Praha 1958, 72–73. Jaromír HOMOLKA: Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách. Praha 1976, 11–54.

orlího křídla. Obě přilbice jsou korunované. Nad touto skupinou se nachází erb svatováclavské orlice, která odpovídá představě o postavení svatého Václava v rámci celého království.

Erbovní pás nacházející se pod postavami vladařů je obrácen a koncipován na střed věže a z tohoto důvodu musí být i popisován podle heraldické kurtoazie. Na nejprestižnějším místě najdeme erb říšský, za ním následuje erb českého krále. Pás podle kurtoazie pokračuje na druhé místo vpravo, kde se nachází erb moravského markrabství, poté erb lucemburského hraběte, knížete svidnického, knížete zhořeleckého, knížete vratislavského, knížete budyšinského, knížete niského a markraběte dolnolužického. Po bocích pásu se nalézají erby markraběte moravského a města Prahy. Na věži dokončované ještě za doby Václava IV. se nachází i jeho osobní emblém- ledňáček.⁵⁶⁹

Z popisu císařova pohřbu víme, že prapory s erby jednotlivých zemí byly neseny přibližně ve stejném pořadí, jakým jdou za sebou na mostecké věži.⁵⁷⁰

Staroměstská mostecká věž byla svou promyšlenou symbolikou jakýmsi názorným vyjádřením majestátu Karla IV. Stejně tak vyjádřením jeho ideových představ o Zemích Koruny české.

Soubor erbů druhotně připojených najdeme i nad branou na protější Malostranské mostecké věži.⁵⁷¹

Staroměstská radnice v Praze prošla několika stavebními úpravami a samotná fasáda radniční budovy nese několik heraldických souborů pocházejících z různých období. Ze století 14. je soubor 22 erbů na jižní a východní stěně kaple v prvním patře a arkýře věže.⁵⁷²

Na hraně budovy se nachází svatováclavská plamenná orlice. Na levé straně se nachází erb říšský s klenotem českého krále. Na koruně najdeme i křížek, který se později objevuje i v *Armorial Gerle*. Na protější straně se nachází erb českého krále. Figura je zde otočena směrem k plamenné orlici. Po té následují erby lucemburského vévody, moravského markraběte, pražského arcibiskupství a znak vyšehradské kapituly.

Erby zde ukazovaly na městskou podřízenost královské moci.

---

⁵⁶⁹ VOJTÍŠEK 1958, 74–75.

⁵⁷⁰ KREJČÍK, 2003, 5.

⁵⁷¹ VLČEK 1999, 120–121.

⁵⁷² Rostislav NOVÝ: Nejstarší heraldické památky Staroměstské radnice v Praze. In: *Pražský sborník historický XXII*. Praha 1989, 40–69.

Do sedmdesátých let patří ještě několik zahraničních příkladů užití českého erbu, souvisejících s expanzí českého panovníka.

Ojvín se nachází v Lužických horách poblíž Žitavy, tedy na území, které historicky patřilo do území Českého království. Stavební počátky hradu sahají do raného 13. století. O století později nechal Karel IV., do jehož vlastnictví hrad připadl, přestavět palác a nechává zbudovat klášter celestinů.⁵⁷³

Souvislost prezentace politického programu Karla IV. zde na Ojvíně a na zmiňovaných územích Horní Falce je zřejmá. Dokládá to i nalezený reliéf, který byl původně umístěný nad západním vstupem. Podoba tympanonu se nezachovala kompletní, ale přes značná poškození je zřejmé, že se zde nachází klečící postava se štítem dvouocasého lva. Podobné vyobrazení najdeme na tympanonu při chrámu Panny Marie Sněžné.⁵⁷⁴

Na zachovalém fragmentu zadní poloviny figury lva lze vypožorovat, s jakou pečlivostí byl celý tympanon původně zpracován. Figura lva je zdobena bohatými záhyby tvořené hřívou a srstí. Tělo lva je zobrazeno s elegantní prohnutím zad.⁵⁷⁵

V podobném duchu se Karel IV. reprezentoval i ve městě **Milín ve Fojtantsku**. Porfyrový reliéf se lvem se původně nacházel nad severozápadní branou do hradu. Při podrobném zkoumání originálu se badatel R. Němec domnívá, že se jednalo o figuru dvouocasého lva. Z hradu je známé i torzo sochy rytíře. O těchto dvou prvcích užitých ve výzdobě hradu lze uvažovat v souvislosti s velmi podobným zobrazením na hradě Lauf an der Pegnitz. Jednalo by se tedy o sochu svatého Václava a erb českého krále vložený do obdélníku nakoso, jak je tomu i na hradě Lauf. V tomto případě se tedy jedná o stejnou reprezentativní symboliku vyjádřenou šeským patronem a erbem českého lva. Karlem IV. je takto konsolidována státní ideologie jeho vlády na území nově přiřazeném do Zemí Koruny české.⁵⁷⁶

Do oblasti Horní Falce pronikal kult svatého Václava a to jak uměním, tak i skrze dary relikvií pro místní kostely. Toto rozšíření teritoria svatého Václava bylo Karlem IV. používáno zcela programově a cíleně. Obdarovaným kostelem byl i farní kostel

---

⁵⁷³ Richard NĚMEC: Mons Paracleti – bývalý klášter řádu celestinů na Ojvíně u Žitavy: kritická revize pramenů a literatury k problematice počátků fundace. In: Korunní země v dějinách českého státu.: sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku (uspořádala Lenka Bobková). Ústí nad Labem 2003, 219–222.

⁵⁷⁴ NĚMEC 2003, 234–235.

⁵⁷⁵ vyobrazení in: NĚMEC 2003, 243.

⁵⁷⁶ Richard NĚMEC: Milín ve Fojtantsku. In: Ve znamení zemí Koruny české (sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc. sestavili Luděk Březina, Jana Konvičná a Jan Zdichynec). Praha 2006. 373–375.

Panny Marie v **Sulzbachu**. Na vnějším opěrném pilíři na jižní straně chóru najdeme na konzole další sochu svatého Václava.⁵⁷⁷

Na toto město Karel IV. soustředil svou pozornost z důvodu jeho polohy na křižovatce obchodních cest. Město se stalo jakýmsi hlavním městem nové země a císař zde nechal zřídit i svou přechodnou rezidenci. Na průčelí tohoto domu zvaného *Zur Krone* je zobrazena obvyklá dvojice erbů, která je v tomto případě doplněna i o svatováclavskou orlici.⁵⁷⁸

V Horních Francích se setkáme se svatým Václavem i na radnici v **Litzendorfu**, jehož vznik se klade okolo roku 1375.⁵⁷⁹ Na reliéfu je zobrazen Korunovaný svatý Václav na oblacích s kopím s štítem. Pod postavou českého patrona je nakoso položený štít českého krále. Erb je proveden v duchu erbovnických figur z katedrální hutě Petra Parléře.

Krásným příkladem českého znaku je i malba na skle z farního kostela Panny Marie v nedalekém **Hersbrucku**. Jedná se o městečko ležící v mezi Sulzbachem a hradem Lauf při cestě do Norimberka.⁵⁸⁰ Český erb se nachází ve východním okně kostela a vložen je do kružby. Figura je svým tvarem a podobou přizpůsobena technice sklomalby. Lev má široké tlapy a ocas, jehož rozdvojené konce jsou otočeny směrem k zemi.

Vyobrazení českého erbu najdeme také na noze **ostensoria s relikvií svatého Víta**, které dostal kapitulní kostel v Herriedenu u Ansbachu od Karla IV. roku 1378 po objevu části světcových ostatků. Tento akt dokládá i opis na noze relikviáře. Noha ostensoria je tvořena složitým půdorysem, do kterého je vložena trojice medailonů, ve kterých se mimo obvyklou heraldickou dvojici nachází ještě hlava Krista. Na erby byla použita technika smaltu, která byla v minulém století obnovena.⁵⁸¹ Český lev je zobrazen na obvyklém gotickém štítě. Na těle figury se objevuje elegantní prohnutí zad. Lev je velice štíhlý s mohutnou hrudí zdobenou pravidelnou hřívou. Tlapy lva jsou též zdobeny trčící srstí. Ocas je úzký, jeho rozdvojení je spojeno a tvoří tak osmičku. Podoba lva velice připomíná figury zobrazené na pražském groši, přestože toto vyobrazení je daleko elegantnější a vznešenější. Bezesporu se jedná o mistrovskou heraldickou práci. Města v **Horní Falci** užívala také **pečetě**, kterými vyjadřovala

---

⁵⁷⁷ FAJT 2006, 331.

⁵⁷⁸ FAJT 2006, 330.

⁵⁷⁹ MUDRA 2010, 329–330.

⁵⁸⁰ FAJT 2006, 346–347.

⁵⁸¹ vyobrazení in: FAJT 2006, 328.

podřízenost českému králi. Často se na nich objevuje dvouocasý lev ve skoku.⁵⁸²

Podobná vyobrazení známe také z příkladů v Čechách.

Po založení **Nového města pražského** Karlem IV. v roce 1348 bylo přistoupeno k výrobě městského typáře. Na pečetí je zobrazena postava zakladatele města vyrůstajícího z hradeb města. Karel IV. je zde obklopen i svými erby.⁵⁸³

Z roku 1355 je známá i pečeť města **Nymburk**, ve které je zobrazena královská heraldická figura vedle městské věže.⁵⁸⁴ Tento městský erb najdeme zobrazen i na tympanonu městského děkanského kostela z doby okolo roku 1360.⁵⁸⁵

Z roku 1362 je známá první pečeť města **Polička**, s dvouocasým lvem. Podobná je i pečeť města **Vodňany**.⁵⁸⁶

Jedním z nejznámějších středověkých erbovníků je takzvaný **Armorial de Gerle**.⁵⁸⁷ Jméno erbovníku je odvozeno od jeho autora, kterým byl básník a herold vévodů z Geldern. Pergamenový rukopis je datován do poslední třetiny 14. století, na jeho foliích je zobrazeno více než 1800 barevných erbů z celé Evropy. V úvodu rukopisu najdeme několik básní pocházejících od Gerleho. Na foliu 26r se nachází velká celostránková iluminace s portrétem Karla IV. sedícího na trůně a držícího v jedné ruce meč sféru. Po jeho bocích se nacházejí postavy kurfiřtů. V popředí je zobrazena postava, která je ztotožňována s autorem rukopisu.⁵⁸⁸

Erbovník je koncipován tak, že na prvním místě folia je zobrazen velký erb lenního pána a za ním následují jemu podřízení vazalové.⁵⁸⁹ První část je vyhrazena nejvýznamnějším činitelům říše, poté následují erby všech křesťanských panovníků, ve třetí části se nacházejí erby nizozemských vévodů a německým hrabat.⁵⁹⁰

Zobrazení českého erbu je zde plně rozvinuté.⁵⁹¹ Štít je téměř čtvercový, zúžený až ve spodní části. Nad na koso položeným štítem je zlatá přilba, která má pouze svou zadní část zakrytou černým přikryvadlem. Na přilbě je klenot z dvou orlích křídel, která jsou zároveň s přikryvadly posypána velkým množstvím zlatých srdéček. Přilbice je korunována patrně císařskou korunou, k níž pravděpodobně odkazuje zlatý kříž

---

⁵⁸² Fritz SCHNELBÖGL: Das "Böhmische Salbüchlein" Kaiser Karls IV. über die nördliche Oberpfalz 1366–1368. München 1973 40–42.

⁵⁸³ VOJTÍŠEK 1928, 159–160.

⁵⁸⁴ VOJTÍŠEK 1928, 47–48.

⁵⁸⁵ vyobrazení in: MANNLOVÁ 1986, 106.

⁵⁸⁶ VOJTÍŠEK 1928, 44–45.

⁵⁸⁷ literatura k Armorial Gerle: POPOFF 2010, 357–358.

⁵⁸⁸ Vladimír RŮŽEK: Znakové soubory v Evropě. In: Heraldická ročenka. Praha 1979, 73–74.

⁵⁸⁹ RŮŽEK 1979, 74.

⁵⁹⁰ RŮŽEK 1979, 76.

⁵⁹¹ NEUBECKER 2002, 85.

umístěný na čele koruny. Stejně zobrazení koruny s křížkem najdeme na Karlštejně v kapli svatého Kříže, kde na jednom z obrazů mistra Theodoricha přidržuje anděl nad erbem císaře tutéž korunu. Většina úplných erbů v tomto erbovníku je koncipována spíše horizontálně. Orlí křídlo je vysoké a rychle ustupuje. S téměř identickým zobrazením kompletního erbu českého krále se setkáme na Staroměstské mostecké věži. Snad jediným rozdílným detailem je chybějící křížek na koruně.

Zajímavě je zobrazena i samotná figura lva. Figura je bohatá na detaily srsti, které zaplňují téměř celý zbývající prostor pole štítu. Figura je celkově mohutná. Její tlama je široce rozevřená s trčícím dlouhým jazykem.

V úzkém vztahu s tímto erbovníkem je i turnajová kniha **Bellenville**.⁵⁹² Rukopis pochází z let 1370–1380 z oblasti Nizozemska a zdá se být ve svém zpracování jednou z verzí rukopisu Gerle.⁵⁹³ I zde najdeme zobrazeny erby evropských panovníků mezi, kterými nechybí erby skotské, anglické, francouzské, nizozemské, německé a i české a polské.

V českém prostředí se nám z této doby nezachoval žádný podobný erbovník. Jediný takový již nedochovaný erbovník známe z popisu Bohuslava Balbína, který ho jmenuje jako **Aula Caroli IV.** Podle rozboru textu je pravděpodobné, že Balbín popisoval originál, i když ne zcela přesně. Dalším důkazem o existenci tohoto nejstaršího známého českého erbovníku nám podává začatá kopie tvořená Jiřím Crugeriem, byť s nepatrnými rozdíly.⁵⁹⁴ Z Balbínova popisu víme, že v erbovníku byly erby Karla IV. a z Crugeriovy verze známe i kresby kopírující jejich vzhled. Je zřejmé, že kresby nejsou výtvarně přesné kopie, a tak není jejich podoba velkým přínosem v řadě českých erbů.

Z knižní malby české provenience lze však vzpomenout na jinou památku, která však nebyla prioritně heraldická. **Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína** pochází ze 70. let 14. století a dnes je uchována v Národní knihovně v Krakově. Kronika byla zhotovena pro mladého Václava IV. a měla sloužit k jeho vzdělávání. Rukopis je zdoben pouze na titulním listu. V iniciále se nachází portrét mladého panovníka s královskými insigniemi. Kniha se patrně stala jakýmsi základem pro pozdější Václavovu sbírku.⁵⁹⁵

---

⁵⁹² literatura k Armorial Bellenville : POPOFF 2010, 343.

⁵⁹³ RŮŽEK 1979, 74; Leo ANDERGASSEN / Udo ARNOLD: 800 Jahre Deutscher Orden: Ausstellung des Germanischen Nationalmuseum Nürnberg in Zusammenarbeit mit der Internationalen Historischen Kommission zur Erforschung des Deutschen Ordens. Gütersloh 1990. 73–74.

⁵⁹⁴ Jiří ČAREK: Balbínova a Crugeriova Aula Caroli IV. In: Erbovní knížka na rok 1940. Praha 1940, 56–68.

⁵⁹⁵ BRODSKÝ 2004, 93–94.

Po pravé straně se v borduře nachází erb českého krále. V kulatém širokém štítě položeném na koso je zobrazena široká oblá figura dvouocasého lva s prudce zakloněnou hlavou. Zaklonění hlavy a položení štítu dělá dojem figury spíše krácející. Toto zobrazení českého erbu odpovídá budoucí heraldické výzdobě rukopisů Václava IV.

Nutné je zpracování i erbovní symboliky markrabat moravských za vlády Lucemburků. Na jejich pečetích najdeme též dvouocasého lva. Tato figura se zde střídá ve čtvrceném štítě s šachovanou orlicí. Na sekretu markraběte Jošta však najdeme samotnou šachovanou orlici.⁵⁹⁶ Markraběcí erby najdeme i na tak běžných věcech jako byly plomby, které se používaly při přepravě obchodního zboží.⁵⁹⁷

12. Václav IV.

12.1. Václav IV.

Václav IV. se stal českým králem už jako dítě a otec Karel IV. mu svou mocí zajistil i římskou korunu. Snad i tyto začátky vedou k některým rozpačitým hodnocením tohoto panovníka.⁵⁹⁸

Přesto se Václav IV. snažil v heraldické symbolice navázat na svého otce, přestože jeho heraldika již není tolik monumentální. Zobrazování symbolů Václava IV. se podobá jeho otci. Je zde možné vidět určitou paralelu s posledními Přemyslovci. Podobně jako Václav II. se přihlašoval k mocenským nárokům Přemysla Otakara II., tak i Václav IV. se v zobrazení znaků hlásil k mocenskému postavení svého otce, ale zároveň si nechal zobrazit zemské znaky, na něž si činil nároky. Patrné je to například na jeho majestátní pečetě z roku 1363, která byla přerytou pečetí Karla IV.⁵⁹⁹

Václav IV. spíše dával přednost soukromému a osobnímu kontaktu s uměním,

---

⁵⁹⁶ Jaroslav MEZNÍK: *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 1999, 229.

⁵⁹⁷ Zdeněk MĚŘÍNSKÝ: Olovněná plomba se znakem Lucemburků z hradu Rokštejna. In: *Ad vitam et honorem*. (profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám / k vydání připravili Tomáš Borovský, Libor Jan a Martin Wihoda). Brno 2003, 629–637.

⁵⁹⁸ Ivan HLAVÁČEK: Václav IV. In: *Čeští králové* (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 209–221.

⁵⁹⁹ ČUMLIVSKI 2006, 29; PETRÁŇ 1970, 38–40.

proto se rád obklopoval spíše rukopisy. Tyto rukopisy jsou nesmírně bohatě zdobeny a iluminátoři často používaly královu heraldickou symboliku spolu s jeho osobními emblémy a symbolikou alegorickou.

V románu **Willehalm** od Ulricha von Türlina a Wolframa von Eschenbach najdeme mnoho z heraldické výzdoby. V první části se objevuje ještě čtvrcený erb, v jehož polích se střídá říšská orlice s českým lvem. V dalších částech románu je erb obklopen stejnými figurami, které jsou zde použity jako štítonoši. Na některých foliích třímá tento štít divý muž.⁶⁰⁰

Nejkrásnějším provedením českého znaku z této doby je určitě vyobrazení v **Bibli Václava IV.**, která je jedním z nejvýznamnějších českých iluminovaných rukopisů. Bible o několika svazcích vznikla v posledním desetiletí 14. století. Styl rukopisu není zcela jednotný, protože na jeho vypracování se podílelo větší množství autorů. Na každém erbu je patrný osobní styl autora. Nejznámější je vyobrazení z úvodu Bible od Mistra Sedmidenního stvoření v knize Genesis.⁶⁰¹

Plný erb s přílbicí a přikryvadly je jedním z nejvíce reprezentativních zobrazení vůbec. V mírně zašpičatělém erbu, s úzkým dekorativním páskem obíhajícím kolem celého pole štítu, se nachází dvouocasá figura korunovaného lva ve skoku. Pole štítu je využito téměř do poslední části. Figura lva je mohutná a majestátná. Lev je zobrazen velmi detailně. Tělo je zdobeno srstí, jejichž bohatost připomíná plaménky vybíhající z téměř každé části těla lva.

V prvním svazku knihy Jozue byly na výzdobu iniciály použity obě erbovní figury. Před černou orlicí s roztaženými křídly a říšskou korunou je zobrazen kráčeující lev se svatováclavskou korunou na hlavě. Zde je patrně omylem zobrazen pouze s jedním ocasem.⁶⁰²

U mnohých vyobrazených scén stojí diví muži s českými a říšskými erby. Často je upřednostňován český lev, jak je to běžné ve Václavově heraldických cyklech. Takovou scénu najdeme například na kraji folia 94r ve 2. svazku Bible. Figura lva je zde svým otočení podřízena celkovému námětu folie. Figura je zobrazena bez většího pohybu a působí strnule. Přestože se jedná o mistrovskou kresebnou práci, nedosahuje zobrazení elegance, jakou najdeme na vyobrazeních posledních Přemyslovců. Štít se zde začíná již zakulacovat.⁶⁰³

---

⁶⁰⁰ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV. Praha 1974, 40–60, 114–130; Josef KRÁSA: České iluminované rukopisy 13. – 16. století. Praha 1990.

⁶⁰¹ KRÁSA 1974, 130–140; FAJT 2006, 486.

⁶⁰² KRÁSA 1974, 70–79.

⁶⁰³ vyobrazení in: KRÁSA 1974, 81.

S říšskou symbolikou se setkáváme třeba na titulní listu Zlaté buly Karla IV., v bibli v knihovně v Záhřebu či v rukopise Konráda Kyesera z Eichstättu Beellifortis, kde je zobrazen stan Václava IV. pod říšskou orlicí.

Určitým odkazem na reprezentativní heraldické cykly je erbovní vlys na hradě **Točník**. Václav IV. nechal po požáru spodního hradu Žebrák roku 1395 postavit nové reprezentativní sídlo.⁶⁰⁴ Heraldický vlys byl přenesen v 16. století z původní hradní brány nad nově otevřený západní vstup. Erby byly koncipovány podobně jako na mostecké věži, jen český znak zde měl hlavní roli. Dvouocasý český lev se tedy nachází ve středu na pravé heraldické straně. Podobné upřednostňování českého znaku najdeme i v triforiu katedrály. Jinak zde nalezneme znaky zemí, které patřily do Zemí Koruny české. Erby jsou zhotoveny s obrovskou pečlivostí a smyslem pro detail. Jedná se o dílo vysoké umělecké kvality, která se přibližuje pracím Parléřovské pražské katedrální hutě.⁶⁰⁵ Nasvědčuje tomu i samotné zobrazení heraldických figur. Figura lva je zobrazena v nízkém reliéfu a je živě modelována. Výrazná je lví srst a hřiva, jak to najdeme i v rukopisech Václava IV.

Svoji podřízenost králi a snad i snahu o jakési dovolání královské ochrany vyjadřovaly erby umístěné na štítě městského **kostela Panny Marie před Týnem**.⁶⁰⁶ Stejná myšlenka stála nepochybně i za umístěním dvojice erbů pod severním tympanonem chrámu.

Takzvaný bývalý Rotlevův palác v Praze byl dokončen v 70. letech 14. století jako reprezentativní budova o dvou patrech, která sloužila jednomu z nejbohatších mužů království. Není přesně známo, za jakých okolností získal palác Václav IV. Ten ho ale počátkem osmdesátých let daroval pražské univerzitě.⁶⁰⁷

Na arkýři soukromé kaple **Karolina** pracovala patrně dvorská huť Petra Parléře, jak dokazuje podobná práce na arkýři pro Staroměstskou radnici. Na arkýři se zachovalo několik erbů, které demonstrovaly vztah někdejšího majitele k představitelům státu a církve.⁶⁰⁸

Figura lva působí strnule a staticky. Přední tlapy jsou zobrazeny neobvykle bez ohnutí v kloubech. Nad štítem je přilba s klenotem orlího křídla. Současná podoba arkýře je však ovlivněna stavební přestavbou a rekonstrukcí Josefa Mockera.

Podobné vyobrazení lva najdeme na nástěnné malbě v **kostele svatého Jakuba**

⁶⁰⁴ Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady II. Praha 1972, 153–171

⁶⁰⁵ MENCLOVÁ 1972, 169–171

⁶⁰⁶ KALINA Pavel: Architektura jako inscenace moci. Pražský kostel Panny Marie před Týnem v předhusitské době. In: Umění 2/2004. Praha 2004, 123–135.

⁶⁰⁷ Josef PETRÁŇ: Karolinum. Praha 2010, 15–16.

⁶⁰⁸ PETRÁŇ 2010 17.

Většího ve Slavětíně. Původní románský kostel byl přestavěn a postupně upravován po celé 14. století. Všechny stěny kostela jsou v pásech pokryty malbami. Na klenbě kostela jsou zobrazeny symboly Evangelistů, ale především erby držitelů Slavětína a jejich blízkých rodů. Naproti sobě je zde zobrazena i obvyklá dvojice erbů. Štít s černou orlicí ve zlatém poli se nachází poblíž rudého štítu se stříbrným dvouocasým lvem.⁶⁰⁹

Erby jsou stále předmětem bádání, ale nejen po formální stránce patří do konce 14. století. V gotickém štítě se nachází strnulá statická figura lva. Formální podoba je velmi blízká erbu na arkýři Karolina.

Příkladem exmportu českého umění je **oltářní retábl v kapli svatého Víta v Mühlhausen** pochází z konce 14. století. Jsou na něm vyobrazeni čeští zemští patroni v čele se svatým Václavem, po jehož bocích se nacházejí svatý Zikmund a svatý Vít. Na rámu se nachází 24 malovaných erbů.⁶¹⁰ Ve středu horního rámu se nachází znak pánů z Mühlhausen. Je obklopen říšským znakem a erb českého království či města Prahy.

Bohatost možností užití heraldické výzdoby ukazuje i vyřezávané sedlo patřící patrně Václavu IV. Erby již nejsou zachované v kompletní podobě, lze zde však předpokládat českého dvouocasého lva.⁶¹¹

12.2. Následný vývoj

Velmi důležitým, ne-li zásadním prvkem při srovnávání podoby heraldických figur hraje tvar štítu, na kterém jsou figury umístěny. Jak je patrné, tato podoba štítu se poprvé proměnila za Přemysla Otakara I. Ustálí se v následující době, přestože jeho podoba nezůstane úplně neměnná. Štít je neoddelitelnou součástí erbu. Ačkoliv na mincích a v několika málo výjimkách lze najít erbovní figury samotné- tedy bez štítu, děje se tak vždy z důvodu podřízení erbu kruhovému nebo jinak tvarovanému prostoru. Proto erbovní figura podléhal větším úpravám a stylizaci. Jak je známo, heraldika úzce souvisela s rytířstvím a hlavně s jeho válečnou částí. Stejně, jako

---

⁶⁰⁹ Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnné malby v kostele sv. Jakuba Většího ve Slavětíně. Louny 2000, 1–4.

⁶¹⁰ FAJT 2006, 377.

⁶¹¹ FAJT 2006, 497–498.

se v této bojové praxi vyvíjela výzbroj a výstroj, tak se přizpůsobovala i heraldická vyobrazení.

Zpočátku se užíval štít normanský (mandlový), jeho nejstarší zobrazení v Evropě lze najít na emailu v katedrále v LeMans pro Gottfrieda Plantageneta (†1151). U nás se tento štít objevuje bez heraldických figur na freskách přemyslovského rodokmenu ve znojenské rotundě svaté Kateřiny nebo u bojovníka na stěně kostela svatého Jakuba v Jakubu u Kutné Hory.⁶¹² Mandlový štít s heraldickým znamením, v tomto případě orlicí, najdeme v Čechách až na pečetí Přemysla Otakara I. Přibližně od 13. století se štít zkracuje a vrchní kraj zarovnává, boční strany jsou mírně zaoblené. Tento štít se označuje jako trojhranný neboli gotický. Používání tohoto štítu se ustálilo až do doby Lucemburků, přesto lze pozorovat určitý proměnný vývoj. Štíty jsou z počátku nejšířší na své horní hraně, ale postupně, jak ukazují zejména malířské památky (Pasionál abatyše Kunhuty, kodex Manesse), je podoba štítu více zaoblená v bocích a je takto rozšiřována ve výšce si dvou třetin. Toto zaoblování je čím dál více zřejmé, až nakonec na počátku 15. století se dolní špice štítu úplně zaoblí (Gelhausenův kodex), což předznamenává budoucí tvarový vývoj.⁶¹³ Tato proměna souvisela přirozeně se slohovým vývojem umění.⁶¹⁴ Důležitá je proto i z hlediska figur ve štítu vyobrazených. Erbovní figura musela z estetických i z čistě praktických důvodů vyplňovat co největší prostor pole štítu pro její lepší viditelnost. Z těchto důvodů je jasné, že se figury musely též přizpůsobovat tvarům štítů, do kterých byly zasazené. Nejdříve značně podlouhlé figury zobrazené v mandlovém štítě se postupně zkracují a celkově rozšiřují, přestože jejich těla jsou nadále štíhlá.⁶¹⁵

V právnickém **sborníku Jana z Gelhausenu** z let 1400–1408 najdeme již v zobrazení erbů českých panovníků předznamenání budoucího vývoje zobrazování erbů. Jedná se o jihlavskou právní knihu s předpisy a opisy privilegií. Při každém z nich je zobrazen český král nebo moravský markrabě, který určité privilegium vydal.⁶¹⁶ Panovníci jsou zde zobrazeni v pozicích značně inspirovaných jejich vlastními pečetěmi, trůnící, nebo v plné zbroji na koni.⁶¹⁷ Heraldická výzdoba je velice bohatá, objevují se zde erby českého království, císařské orlice či orlice moravské. Podoba

---

⁶¹² Mojmir CHROMÝ: Tvarový vývoj štítu v průběhu 13. – 15. století. In: Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků. 1984, 58–60.

⁶¹³ CHROMÝ 1984, 60–63.

⁶¹⁴ SCHWARZENBERG 2007³, 29.

⁶¹⁵ Ibidem.

⁶¹⁶ ČUMLIVSKI 2006, 47–55.

⁶¹⁷ David JUNEK: Jezdecké podobizny Přemyslovců a Lucemburků v Gelhausenově kodexu A. In: Vlastivědný sborník Vysočiny. Jihlava 1992, 229–239.

figur, zejména však lva, je zde už značně proměněná. Z kdysi majestátné postavy lva se stává spíše psík působící méně důstojně.

Stejná degradace symbolu udatnosti na pouhý dekorativní význam se nachází i ve spise *Dragmaticon philosophiae* z roku kolem 1400.⁶¹⁸

Figura lva se v 15. století často stává kráčející, jak je patrné zejména na některých kachlích.⁶¹⁹ Na kachlích z hradu Melice najdeme jak figuru orlice, tak českého lva. Výtvarné zpracování je natolik neobvyklé, že jen s obtížemi lze figuru kráčejícího lva přirovnat k české erbovní figuře.

Nové formy erbovních figur českého krále prozrazuje i skupina skleněných rondelů původně určených nejspíše pro brněnskou radnici.⁶²⁰ Figura lva mnohem více podléhá dekorativnímu záměru umělce. Štít je přidržován dvojicí ženských figur a pařáty šelmy jsou nahrazeny trojlístkem prstů.

V těchto památkách se objevují obrazy erbů, v jejichž duchu se bude ubírat budoucí vývoj. Figura lva se bude postupně více prohýbat a stávat se spíše jakýmsi dekorativním ornamentem než původním vyjádřením síly a udatnosti. Použity jsou zcela jiné zobrazovací modely. Ve 13. a 14. století jsou patrné odkazy na panovnické pečeti jakožto nejvyšší panovnický zobrazovací vzor. V 15. století je důležitější estetický koncept, který se neostýchá heraldické figury deformovat. Patrné je to i v souvislosti s upadající rytířskou kulturou a změnou stylu boje doby.

---

⁶¹⁸ FAJT 2006, 491–493.

⁶¹⁹ MENOŠKOVÁ/MĚŘÍNSKÝ 2008, 99.

⁶²⁰ FAJT 2006, 306–307.

Závěr

Užívání erbů ve středověku souviselo se společenským vývojem a představami tehdejší společnosti. Jejich podoba a princip pravidel, podle kterých se jejich zobrazování řídilo, nevznikl čistě náhodně, ale vycházel z hlubší tradice nebo zákonitostí běžného použití štítu, z počátku především na bitevním poli. Původ užívání znaků lze hledat v úctě k předkům a jejich slavným činům, k nimž se potomci hlásili užíváním jejich osobních znamení. S postupným rozvojem feudálních struktur společnosti se později tato dynastická znamení spojila s určitým územím nebo určitým panstvím a stanou se jeho neodlučitelnou součástí.

Umění v průběhu historie prochází změnami a slohovým vývojem. Jelikož heraldika je nejen systémem určitých pravidel, ale také součástí umění, prochází stejnými změnami a vývojem. Při srovnávání podob českého znaku v jeho raném období nejsou změny tolik markantní, přesto lze zachytit určité drobné vývojové prvky. V počátcích heraldiky nebyla pravidla ještě tolik pevná.

Ke svatováclavské orlici byl přidán lev a po krátké období byly užívány znaky současně, i když v odlišných významech. Orlice, jakožto symbol svatého Václava, reprezentovala ideologii českých knížat, ve které se stával tento světec věčným panovníkem, z jehož rukou byla vláda pouze dočasně propůjčována. Lev je však v souvislosti s vývojem heraldiky chápán jako dynastická figura Přemyslovců, kterou původně užívaly zejména boční rodové větve Přemyslovců.

Lev však orlici vytlačil a sám byl pozměněn přidáním druhého ocasu v době Přemysla Otakara II. Ten, z důvodů vyjádření svých ambicí a snad i z důvodu přihlášení se ke svému Štaufskému původu, zvolil pro výtvarné vyjádření dvou figur lvů pouze zdvojení ocasu. Následně se tak definitivně stala figura dvouocasého lva znamením království českého.

Velký význam při tomto formování obrazu českého znaku sehrál kult patrona české země. Se svatým Václavem úzce souvisela státoprávní ideologie zřejmá již od dob knížete Vladislava II. Plamenná orlice, která byla zpočátku pravděpodobně jediným znakem země, byla postupně zatlačena dynastickým znakem Přemyslovců. Význam, který byl tomuto znaku v souvislosti se svatým Václavem zpočátku přikládán, je v průběhu času nahrazen novým erbem. V české panovnické heraldice se však odkazy na svatováclavskou orlici zcela nevytratily. Český erb je zobrazován s klenotem

tvořeným z orlích křídel. Novou nadteritoriální představou o Zemích Koruny české v souvislosti se svatým Václavem definuje až politika Karla IV. Erb plamenné orlice se stává pouze světcovým osobním atributem. Svatý Václav se pak následně stává nositelem symboliky českého krále. Markantní je to především v zahraničí, kde šlo o začlenění nového teritoria do soustavy zemí Koruny české.

Figury, ať je to lev nebo orlice, jsou z počátku více stylizované, což souvisí především s typem zachovalých památek, na kterých jsou tato znamení zobrazena. Jedná se především o drobné české denáry, kde jsou heraldické figury podřízené prostoru mince. Patrný je zejména pozvolný přechod z pozdního románského slohu do rané gotiky, kde erbovní figury přesně kopírují změny dobového vkusu. Je nutné ovšem počítat i s osobní vkusem a rukou umělce, jak je patrné ve výtvarném vyjádření některých erbů Přemysla Otakara II. Přesto je zřejmé, že se umělci vzájemně inspirovali a tyto vzory lze do určité míry i vysledovat. Je to patrné na příkladech zvíkovských a píseckých kachlů, které se staly určitým inspiračním zdrojem pro další práce. Podstatnou složkou byli i pražské groše, které se jako platidlo dostávaly do celého království a také do zahraničí. Určité zobrazovací vazby lze vypátrat i na zahraničních zobrazení svatého Václava, kdy je často použito velice blízké zobrazení české královské heraldické figury.

Jelikož je heraldika i součástí rytířsko-vojenské praxe, byl tím ovlivněn i vývoj erbů. Štít jako nedílná součást erbu, byl jedním z nejdůležitějších atributů rytířství a sloužil zejména v boji nebo na turnajích. Podobně jak se modernizovala zbroj a vybavení středověkých bojovníků, vyvíjela se i podoba štítu, která se pak následně odrážela ve vyobrazení erbů. Umělec tak chtěl zachytit reálný obraz skutečnosti. Podoba figury ve štítu se pak následně podřizovala prostoru, ve kterém měla být zobrazena.

Je pozoruhodné, že doposud nevznikla žádná obsáhlejší souhrnná práce věnující se podrobněji vzniku a původu českého znaku zejména z historického hlediska. Množství otázek je pouze vyčenených a nejsou spolehlivě zodpovězeny, přestože se jedná o znak, ze kterého vychází i současná národní symbolika. Do soustavy dvouocasého lva a svatováclavské orlice později přibyl i znak markrabství moravského a znak Slezska. Také, v jejichž podobě lze najít vzájemné vlivy s českým znakem, stejně jako vlivy říšské.

Seznam použité literatury a pramenů

- ADAM 1998 — Petr ADAM: Němečtí rytíři. Svitavy 1998
- ANDERGASSEN/ ARNOLD 1990 — Leo ANDERGASSEN / Udo ARNOLD: 800 Jahre Deutscher Orden: Ausstellung des Germanischen Nationalmuseum Nürnberg in Zusammenarbeit mit der Internationalen Historischen Kommission zur Erforschung des Deutschen Ordens. Gütersloh 1990
- AVRIL 1978 — François AVRIL: L'enluminure à la Cour de France au XIVe siècle. Paris : Chêne 1978
- BACHER 1992 — Ernst BACHER: Malovaná okna z bývalé královské, resp. Knížecí kaple chrámu sv. Štěpána. In: Vídeňská gotika. Wien 1992, 91–96
- BALCÁREK 2007 — Petr BALCÁREK: Byzantské aspekty svatováclavské koruny. In: Muzejní a vlastivědné práce 1/45. Praha 2007, 1–40
- BALCÁREK 2009 — Petr BALCÁREK: České země a Byzanc, Problematika byzantského uměleckohistorického vlivu. Olomouc 2009
- BAŠE 2005 — Milan BAŠE: Císař římský, král český Karel IV., 1316–1378, na medailích, mincích a vyznamenáních. Praha 2005
- BĚLOHLÁVEK 1969 — Miloslav BĚLOHLÁVEK: Znaky řádu německých rytířů na presbytáři kostela sv. Bartoloměje v Plzni. In: Zpravodaj kroužku přátel a rodopisu a heraldiky při městském archivu v Plzni 1. 1969, 97–101
- BENEŠOVSKÁ 1999 — Klára BENEŠOVSKÁ: Malá Strana za Lucemburků a v době pozdní gotiky. In: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha 1999, 31–33
- BENEŠOVSKÁ 2007 — Klára BENEŠOVSKÁ (ed.): Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Praha 2007
- BENEŠOVSKÁ 2010 — Klára BENEŠOVSKÁ (ed.): Královský sňatek-Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010
- BERCHEM / GALBREATH / HUPP 1972 — Egon Freiherr von BERCHEM / D. L. GALBREATH / Otto HUPP: Wappenbücher des deutschen Mittelalters. In: Beiträge zur Geschichte der Heraldik. Band D. 1972. 1–101
- BÍLÝ 2006 — Jiří L. BÍLÝ: Moravská orlice symbol panovníka, země a národa. Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu. Moravský národní kongres 2002–2005. Brno 2006, 261–328

- BIRNBAUM /CIBULKA /MATĚJČEK /PEČIRKA /ŠTECH 1931 — Vojtěch BIRNBAUM /Josef CIBULKA /Antonín MATĚJČEK /Jaroslav PEČIRKA / Václav Vilém ŠTECH: Dějepis výtvarného umění v Čechách I. středověk. Praha 1931
- BLÁHOVÁ 1987 — Marie BLÁHOVÁ: Kroniky doby Karla IV. Praha 1987
- BOBKOVÁ 2008a — Lenka BOBKOVÁ: Jan Lucemburský. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 171–187
- BOBKOVÁ 2008b — Lenka BOBKOVÁ: Karel IV. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 189–205
- BOBKOVÁ 2010 — Lenka BOBKOVÁ: Norimberk město Karla IV. In: Ztracená blízkost. Praha –Norimberk v proměnách století. Praha 2010, 15–23
- BOK /POKORNÝ 1998 — Václav BOK / Jindřich POKORNÝ (uspořádali): Moravo, Čechy, radujte se! : (němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců). Praha 1998
- BOTT 1974 — Gerhard BOTT: Vor Stefan Lochner. Die Kölner Maler von 1300 bis 1430 (Ergebnisse der Ausstellung und des Colloquiums). Köln 1974
- BRANDL 1972 — Vincenc BRANDL: Zemský erb čili znak markrabství Moravského. In: Heraldika: bulletin pro pomocné vědy historické č. 4, V. Jílové u Prahy 1972. 103–138
- BRETSCHER–GISIGER 2002³ — Charlotte BRETSCHER–GISIGER : Literatur des Mittelalters – Lexikon. Band II. Stuttgart 2002³
- BRODSKÝ 2004 — Pavel BRODSKÝ: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách. Praha 2004
- BRYCH 1999 — Vladimír BRYCH: Lvem mě nazývají ... Středověké dlaždice a kachle s motivem českého znaku. In: Umění a řemesla 4/40. Praha 1999, 60–65
- BRYCH/ STEHLÍKOVÁ/ ŽEGKLITZ 1990 — Vladimír BRYCH/ Dana STEHLÍKOVÁ/ Jaromír ŽEGKLITZ: Pražské Kachle doby gotické a renesanční. Praha 1990
- BUBEN 2003 — Milan BUBEN: Encyklopedie heraldiky. Praha 2003
- BUCHINGER /MITCHELL /SCHÖN/ SCHÖNFELLNER–LECHNER 2007 — Günther BUCHINGER /Paul MITCHELL /Doris SCHÖN/ Helga SCHÖNFELLNER–LECHNER: Bau– und Besitzergeschichte der „Domus Gozzonis“ in Krems. In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 8–19
- CACH 1970–1974 — František CACH: Nejstarší české mince I. – III. Praha 1970–1974

- CERNOVODEANU 1982 — Dan CERNOVODEANU: Contributions à l'étude de l'héraldique byzantine et postbyzantine. In: Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik. XVI. International Byzantinistenkongress II/2. Wien 1982, 409–422
- CIBULKA 1931 — Josef CIBULKA: Umělecké řemeslo. In: Dějepis výtvarného umění v Čechách 1. Praha 1931
- CLEMMENSEN 2006 — Steen CLEMMENSEN: Ordinary of medieval armorials. Copenhagen, 2006
- CLEMMENSEN 2009 — Steen CLEMMENSEN : The Zürich armorial. Farum 2009
- CONTAMINE 2004 — Philippe CONTAMINE: Válka ve středověku. Praha 2004
- ČAREK 1938 — Jiří ČAREK: O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VIII. Praha 1938, 1–64
- ČAREK 1985 — Jiří ČAREK: Městské znaky v českých zemích. Praha 1985.
- ČAREK 1940 — Jiří ČAREK: Balbínova a Crugeriova Aula Caroli IV. In: Erbovní knížka na rok 1940. Praha 1940, 56–68
- ČECH 1997 — Zdirad J. K. ČECH: Poznámky k chebskému znakovému souboru. In: Heraldická ročenka 1997, 8–14
- ČORNEJ 1992 — Petr ČORNEJ: Vrchol a krize českého středověkého státu. In: Dějiny země Koruny české I. Praha 1992, 98–150
- ČUMLIVSKI 2006 — Denko ČUMLIVSKI: Doba vlády Karla IV. a jeho rodiny v archivních dokumentech (katalog výstavy). Praha 2006
- DAŇHELKA 1950 — Jiří DAŇHELKA (upravil pro vydání). Smil Flaška z Pardubic: Nová rada. Praha 1950
- DAŇHELKA/HÁDEK/KVÍTKOVÁ 1988 — Jiří DAŇHELKA / Karel HÁDEK/ Bohuslav HAVRÁNEK / Naděžda KVÍTKOVÁ: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I. – II. Praha 1988
- DAVIES / MOORHOUSE 2006 — Norman DAVIES / Roger MOORHOUSE: Mikrokosmos – portrét jednoho středoevropského města. Praha 2006
- DEJMEK 1991 — Jindřich DEJMEK: Děpoltici – K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců. In: Mediaevalia Historica Bohemica 1. Praha 1991, 89–144

- DRAGOUN 1993 — Zdeněk DRAGOUN: Rytiny v románské Malostranské mostecké věži v Praze a otázka jejich restaurování. In: *Archaeologia historica* 19, Praha 1994, 307–317
- DVORNÍK 1928 — František DVORNÍK: Manuel I. Komnenos a Vladislav II., král český. In: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi k šedesátým narozeninám.* (uspořádali Miloš Weingart, Josef Dobiáš, Milada Paulová) Praha 1928, 58–70
- FAJT 1997 — Jiří FAJT (ed.): *Magister Theodoricus: dvorní malíř císaře Karla IV. : umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna.* Praha 1997
- FAJT 2006 — Jiří FAJT (ed.): *Karel IV – Císař z Boží milosti (Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437).* Praha 2006
- FAJT/ HLAVÁČKOVÁ/ ROYT Jiří 1993 — FAJT/ Hana HLAVÁČKOVÁ/ Jan ROYT: *Das Relief der Maria–Schnee–Kirche in der Prager Neustadt,* in: *Bulletin Národní galerie v Praze III.–IV., 1993/1994,* Praha 1993, 16–27
- FIALA / HEŘMANSKÝ / MERTLÍK 1976 — Zdeněk FIALA/ František HEŘMANSKÝ / Rudolf MERTLÍK: *Zbraslavská kronika.* Praha 1976
- FIALA 1895 — Eduard FIALA: *České denáry.* Praha 1895
- FIALA 1921 — Eduard FIALA: *Český lev na mincích.* In: *Věstník numismatické společnosti Česko–Slovenské v Praze r. III., pořadné číslo 5.* Praha 1921, 112–114
- FILLITZ 2008 — Hermann FILLITZ: *Die Schatzkammer in Wien.* Salzburg: Residenz 1986
- FRIEDRICH 1896 — Gustav FRIEDRICH: *O kanceláři a listinách markrabí moravských Vladislava a Přemysla (1198 až 1239).* In: *Věstník královské české společnosti nauk* 9, Praha 1896.
- FRITSCH 1970 — Wilhelm FRITSCH: *Die Münzprägungen Přemysl Ottokars II. in Österreich.* In: *Numismatické listy* 22. Praha 1970, 158–164
- FUKALA 2007 — Radek FUKALA: *Slezsko – neznámá země Koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740.* České Budějovice 2007
- GANZ 1899 — Paul GANZ : *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz im XII. und XIII. Jahrhundert.* 1899
- GLASER 1980 — Hubert GLASER (ed.): *Die Zeit der frühen Herzöge von Otto I. zu Ludwig dem Bayern.* München 1980
- HÁJEK 1929 — Václav HÁJEK z Libočan: *Kronika Česká III. Čechy vévodské.* Praha 1929

- HALLA 2009 — Karel HALLA: Umění gotiky na Chebsku: gotické umění na území historického Chebska a sbírka gotického sochařství Galerie výtvarného umění v Chebu. Cheb 2009
- HÁSKOVÁ 1975 — Jarmila HÁSKOVÁ: Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10. – 12. století. Cheb 1975
- HEJDOVÁ/NECHVÁTAL 1970 — Dagmar HEJDOVÁ / Bořivoj NECHVÁTAL: Raně středověké dlaždice v Čechách II. In: Památky archeologické r. LXI. č. 2. Praha 1970, 395–458
- HEŘMANSKÝ 1958 — František HEŘMANSKÝ: Čtení o Karlu IV. a jeho době. Praha 1958
- HLAVÁČEK 1978 — Ivan HLAVÁČEK: Miscelanea k české heraldice doby Václava IV. In: Časopis národního muzea – řada historická 147. Praha 1978, 20–28.
- HLAVÁČEK 2008 — Ivan HLAVÁČEK: Václav IV. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 209–221
- HLOBIL 2007 — Ivo HLOBIL: Socha sv. Václava v katedrále sv. Víta od Petra Parléře z roku 1372 – osazená roku 1373. In: Muzejní a vlastivědné práce 2/45. Praha 2007, 65–92
- HOENSCH 1989 — Jörg Konrad HOENSCH: Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König. Graz, Wien, 1989
- HOENSCH 2003 — Jörg Konrad HOENSCH: Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308–1437. Praha 2003.
- HOHENLOHE–WALDENBURG 1860 — Friedrich Karl zu HOHENLOHE–WALDENBURG: Die Wappenrolle von Zürich. Zürich 1860
- HOLČÍK 1978 — Štefan HOLČÍK: Stredoveké kachliarstvo. Bratislava 1978
- HOMOLKA 1976 — Jaromír HOMOLKA: Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách. Praha 1976
- HOMOLKA 1982a — Jaromír HOMOLKA: K ikonografii pečeti posledních Přemyslovců. In: Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982, 159–179
- HOMOLKA 1982b — Jaromír HOMOLKA: Řemeslo v době posledních Přemyslovců. In: Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982, 121–158
- HRDINA / HOLINKA 1947 — Karel HRDINA/ Rudolf HOLINKA: Příběhy krále Přemysla Otakara II.; Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II. : Dva současné letopisy. Praha 1947

- HROCH / HROCHOVÁ 1975 — Miroslav HROCH / Věra HROCHOVÁ: Křižáci v Levantě. Praha 1975
- HRUBÝ 1980 — Vladimír HRUBÝ: Pečeti Přemysla II. v politice jeho doby. In: Acta Universitatis Carolinae , Philosophica et Historica 4. Praha 1980, 9–51
- CHARVÁT 2010 — Petr CHARVÁT: Svatý Václav a raný český stát. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 81–88
- CHARVÁTOVÁ 2007 — Kateřina CHARVÁTOVÁ: Václav II. Král český a polský. Praha 2007
- CHARVÁTOVÁ 2008 — Kateřina CHARVÁTOVÁ: Václav II. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 117–129
- CHOTĚBOŘ 2008 — Petr CHOTĚBOŘ: Pouzdra na korunovační klenoty. In: České korunovační klenoty. Praha 2008
- CHROMÝ 1984 — Mojmír CHROMÝ: Tvarový vývoj štítu v průběhu 13. – 15. století. In: Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků. 1984, 58–63
- JAFFÉ 1861 — Philipp JAFFÉ: Chronicon Colmariense. In: Monumenta Germaniae historica. XVII. Hannoverae 1861, 240–270
- JANUŠ 1984 — Jiří JANUŠ: Prapor jako insignie českého panovníka v 11. a 12. století. In: Sborník příspěvků 2. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1984, 96–100
- JAŠKOWIAK 1980 — Franciszek JAŠKOWIAK: Województwo poznańskie : Szkic monograficky. Warszawa Poznań 1980
- JELÍNEK 1964 — Jan JELÍNEK (red.): Sborník II. Numismatického symposia. Brno 1966
- JEŽKOVÁ / UHLÍŘ 2006 — Alena JEŽKOVÁ / Zdeněk UHLÍŘ: Příběhy z Dalimila: pařížský zlomek latinského překladu. Praha 2006
- JIREČEK 1864 — Hermenegild JIREČEK: Slovanské právo v Čechách a na Moravě II. Praha 1864
- Jiří MILÍTKÝ/ Luboš POLANSKÝ 2010 — Jiří MILÍTKÝ/ Luboš POLANSKÝ: Pražský groš In: Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010. 310–319
- JUDL 1982 — Stanislav JUDL: Lev a středověk. In: Heraldická ročenka 1982. Praha 1982, 19–30

- JUNEK 1992 — David JUNEK: Jezdecké podobizny Přemyslovců a Lucemburků v Gelhausenově kodexu A. In: Vlastivědný sborník Vysočiny. Jihlava 1992, 229–239
- KALENIEWICZ / SZYMANOWSKI 2005 — Andrzej KALENIEWICZ / Zbigniew SZYMANOWSKI: Poznań i okolice . Bielsko–Biala 2005
- KALINA 2004 — KALINA Pavel: Architektura jako inscenace moci. Pražský kostel Panny Marie před Týnem v předhusitské době. In: Umění 2/2004. Praha 2004, 123–135
- KALISTA 1968 — Zdeněk KALISTA: Říše přemyslovská v Dantově Božské komedii. In: Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví 3. Praha 1968, 61–80
- KASSEL 2010 — Verena KESEL: Manuskript cesta Jindřicha VII. Lucemburského do Říma. In: Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010, 226–236
- KRAFT / SCHWEMMER 1960 — Wilhelm KRAFT/ Wilhelm SCHWEMMER: Kaiser Karls IV. Burg und Wappensaal zu Lauf. Nürnberg 1960
- KRÁL 1900 — Vojtěch KRÁL z Dobré Vody: Heraldika. Praha 1900
- KRÁSA 1974 — Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV. Praha 1974
- KRÁSA 1982 — Josef KRÁSA: Nástěnná a knižní malba 13. století v českých zemích. In: Umění doby posledních Přemyslovců. Praha 1982, 23–67
- KRÁSA 1984 — Josef KRÁSA: Karlovy pečeti. In: Karolus Quartus (sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV. / uspoř. Václav Vaněček). Praha 1984, 405–418
- KRÁSA 1990 — Josef KRÁSA: České iluminované rukopisy 13. – 16. století. Praha 1990
- KREJČÍK 1983 — Tomáš KREJČÍK: Ikonografický cyklus na českých velkých brakteátech 13. století. In: Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, 425–433
- KREJČÍK 1983 — Tomáš KREJČÍK: Prvé století moravské orlice. In: Genealogické a heraldické informace 3. Brno 1983, 154–162
- KREJČÍK 2000 — Tomáš KREJČÍK: Heraldické památky doby Lucemburků. In: Genealogické a heraldické informace 2000. Brno 2000, 3–31
- KREJČÍK 2003 — Tomáš KREJČÍK: K listině Václava IV. pro rod Gonzagů z roku 1394. In: Ad vitam et honorem. (profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k

pětasedmdesátým narozeninám / k vydání připravili Tomáš Borovský, Libor Jan a Martin Wihoda). Brno 2003,125–133

- KREJČÍK/PÍCHA 2008 — Tomáš KREJČÍK/ František PÍCHA: Český a moravský znak ve znakové galerii v Gozzoburgu v Kremsu. In: Genealogické a heraldické informace. Praha 2008,49–57
- KROUPA /KROUPOVÁ 1987 — Pavel KROUPA / Jaroslava KROUPOVÁ: Presbytář středověkého kostela v Černochově a jeho nástěnné malby. In: Umění XXXV. Praha 1987, 560–564
- KUBÍNOVÁ 2006 — Kateřina KUBÍNOVÁ: Panovnické postavy v závěru schodištních maleb. In: Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna. Průzkumy památek XIII. Praha 2006, 23–35
- KUSTERNIG 1978 — Andreas KUSTERNIG (ed.): 700 Jahre Schlacht bei Dürnkrot und Jedenspeigen. Ausstellung im Schloss Jedenspeigen, 13. Mai – 29. Oktober 1978. Wien 1978
- KUTAL 1984 — Albert KUTAL: Gotické sochařství. In: DČVU I/1. Praha 1984, 217–283
- KUTHAN 1991 — Jiří KUTHAN: Zakladatelské dílo krále POII v Rakousku a ve Štýrsku. Praha 1991
- KUTHAN 1993 — Jiří KUTHAN: Přemysl Otakar II. – Král železný a zlatý král zakladatel a mecenáš. Vimperk 1993
- KUTHAN 1994 — Jiří KUTHAN: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Vimperk 1994
- KUTHAN 2008a — Jiří KUTHAN: Pečetě posledních Přemyslovců. In: Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Praha 2008a, 153–206
- KUTHAN 2008b — Jiří KUTHAN: Architektura 13. století v českých zemích jako historický a sociální fenomén In: Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Praha 2008b, 207–234
- KUTHAN 2010 — Jiří KUTHAN: K osobnosti a dílu císaře Karla IV. In: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře. Praha 2010, 5–29
- KUTHAN 2010 — Jiří KUTHAN: K šíření kultu svatého Václava za hranice Čech a Moravy v době Přemyslovců. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 221–238
- KUTHAN/ ROYT 2011 — Jiří KUTHAN/ Jan ROYT: Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Praha 2011

- KVĚT 1948 — Jan KVĚT: Praha románská, Osmero knih o Praze (stavební a umělecký vývoj města). Praze 1948
- LANC 2007 — Elga LANC: Die neu entdeckten Mittelalterlichen Wandmalereien im Turmzimmer und in der romanischen Kapelle der Gozzoburg In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007
- LOUDA 1969 — Zdeněk LOUDA: Poznámky ke znakům na opěracích presbytáře kostela sv. Bartoloměje v Plzni. In: Zpravodaj kroužku přátel a rodopisu a heraldiky při městském archivu v Plzni 1. 1969, 101–103
- LOUDA 2003 — Jiří LOUDA: Dvouocasý český lev – symbol naší svrchovanosti. In: Genealogické a heraldické informace 2003. Brno 2003, 29–30
- MANNLOVÁ 1986 — MANNLOVÁ Výtvarný vývoj a funkce středověkého znaku spjatého a architekturou. In: Sborník příspěvků III. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1986, 97–113
- MARÁZ 2007 — Karel MARÁZ: Pečeti Jana Lucemburského. Brno 2007
- MARÁZ 2010 — Karel MARÁZ: Václav III. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 131–143
- MARGUE/ PAULY/ SCHMID 2009 — Michel MARGUE/ Michel PAULY/Wolfgang SCHMID: Der Weg zur Kaiserkrone– Der Romzug Heimrichs VII. in der Darstellung Erzbischof Balduins von Trier. Trier 2009
- MARKOVÁ 2008 — Markéta MARKOVÁ: Václav I. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 93 – 101
- MARTINCOVÁ 2010 — Dagmar MARTINCOVÁ: Restaurování na hradě Karlštejně v letech 1981–2008. In: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře. Praha 2010, 162–192
- MATĚJKOVÁ/ STEHLÍKOVÁ 2010 — Eva MATĚJKOVÁ/ Dana STEHLÍKOVÁ: Archeologické nálezy českých klenotů druhé poloviny 13. století. In: Čechy jsou plné kostelů Boemia plena est ecclesiis (Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové DrSc., ed. Milada Studničková). Praha 2010, 351–367. článek obdobně In: Kutnohorsko– vlastivědný sborník 13/10.Kutná Hora 2010,1–23
- MAUÉ 1997 — Hermann MAUÉ (ed.) : Schätze und Meilensteine deutscher Geschichte aus dem Germanischen Nationalmuseum in Nürnberg. Nürnberg 1997.
- MENCL 1948 — Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948
- MENCLOVÁ 1972a — Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady I. Praha 1972

- MENCLOVÁ 1972b — Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady II. Praha 1972
- MENOŠKOVÁ/ MĚŘÍNSKÝ (ed.) 2008 — Dana MENOŠKOVÁ/ Zdeněk MĚŘÍNSKÝ: Krása, která hřeje. Uherské Hradiště 2008
- MERHAUTOVÁ / TŘEŠTÍK 1985 — Anežka MERHAUTOVÁ / Dušan TŘEŠTÍK: Ideové proudy v českém umění 12. století. Praha 1985
- MERHAUTOVÁ / TŘEŠTÍK 2002 — Anežka MERHAUTOVÁ / Dušan TŘEŠTÍK: České insignie a kamenný trůn. In: Střed Evropy okolo roku 1000. Praha 2002, 323–324
- MĚŘÍNSKÝ 2003 — Zdeněk MĚŘÍNSKÝ: Olovněná plomba se znakem Lucemburků z hradu Rokštejna. In: Ad vitam et honorem. (profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám / k vydání připravili Tomáš Borovský, Libor Jan a Martin Wihoda). Brno 2003, 629–637
- MEZNÍK 1999 — Jaroslav MEZNÍK: Lucemburská Morava 1310–1423. Praha 1999
- MICHNA 1977 — Pavel J. MICHNA: K vývojové a typologické charakteristice moravských středověkých kachlů. In: Sborník památkové péče v severomoravském kraji 3. Ostrava 1977, 7–44
- MILÍTSKÝ 2010 — Jiří MILÍTSKÝ: Mincovnictví Jana Lucemburského v Čechách. In: Královský sňatek-Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010, 572–579
- MITTLER / WERMER 1988 — Elmar MITTLER / Wilfried WERNER (vydali): Codex Manesse (katalog výstavy). Heidelberg 1988
- MUDRA 2010 — Aleš MUDRA: Královské atributy ve středověké ikonografii svatého Václava. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 329–344
- NECHUTOVÁ 2000 — Jana NECHUTOVÁ : Latinská literatura českého středověku do roku 1400. Praha 2000
- NEJEDLÝ 2007 — Martin NEJEDLÝ: Středověký mýtus o Meluzině a rodová pověst Lucemburků. Praha 2007
- NĚMEC 2003 — Richard NĚMEC: Mons Paracleti – bývalý klášter řádu celestinů na Ojvíně u Žitavy: kritická revize pramenů a literatury k problematice počátků fundace. In: Korunní země v dějinách českého státu.: sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK. Integroční

- a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku (uspořádala Lenka Bobková). Ústí nad Labem 2003. 219–253
- NĚMEC 2006 — Richard NĚMEC: Milín ve Fojtlandsku. In: Ve znamení země Koruny české (sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc. sestavili Luděk Březina, Jana Konvičná a Jan Zdichynec). Praha 2006
  - NEUBECKER 1951 — Otfried NEUBECKER : Die Wappen auf dem Falttisch Fürstensaal des Rathauses zu Lüneburg. In: Lüneburger Blätter. Heft 2. Lüneburg 1951, 65– 86
  - NEUBECKER 2002 — Otfried NEUBECKER : Heraldik: Wappen – ihr Ursprung, Sinn und Wert. München 2002
  - NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ 1955 — Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ: Krása české mince. Praha 1955
  - NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ 1960 — Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ: Pražské groše Václava II.(1300–1305) a české pečetě. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university r. IX (řada historická). Brno 1960, 95–107
  - NOVÝ 1976 — Rostislav NOVÝ: Počátky znaků českých měst. In: Sborník archivních prací 26. Praha 1976, 367–412
  - NOVÝ 1978 — Rostislav NOVÝ: K počátkům feudální monarchie v Čechách II (K počátkům českého znaku). In: Časopis Národního muzea v Praze 147. Praha 1978, 147–161.
  - NOVÝ 1989 — Rostislav NOVÝ: Nejstarší heraldické památky Staroměstské radnice v Praze. In: Pražský sborník historický XXII. Praha 1989, 33–69
  - OUTRATA 1986 — Jan Jakub OUTRATA: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze– architektonický vývoj ve středověku a současná oprava. In: Staletá Praha. Praha 1986,147–169
  - PALACKÝ 1977³ — František PALACKÝ: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě II. Praha 1977³
  - PANUŠKOVÁ 2010 — Lenka PANUŠKOVÁ: Kodex Manesse aneb Velký heidelberský zpěvník. In: Královský sňatek– Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310. Praha 2010. 372–379
  - PAPROCKÝ 1941 — Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohol: Zrcadlo Čech a Moravy. Praha 1941
  - PASTOUREAU 2000a — Michele PASTOUREAU: Původ erbů. In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000, 353–370

- PASTOUREAU 2000b — Michele PASTOUREAU: Rozšíření erbů a počátky heraldiky. In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000, 370–394
- PASTOUREAU 2000c — Michele PASTOUREAU: Vznik erbů na Západě. In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000, 339–353
- PASTOUREAU 2003² — Michel PASTOUREAU: Traité d'heraldique. Paris 2003².
- PASTOUREAU 2011 — Michel PASTOUREAU. Medvěd. Dějiny padlého krále. Praha 2011
- PECHOVÁ 1957 — Oliva PECHOVÁ: Gotické nástěnné malby v Holubicích. In: Zprávy památkové péče XVII. Praha 1957. 227–235
- PELANT 1985 — Jan PELANT: Znaky a pečete západočeských měst a městeček. Plzeň 1985
- PETRÁŇ 1970 — Josef PETRÁŇ: Český znak: Stručný nástin jeho vzniku a historického vývoje. Praha 1970
- PETRÁŇ 2010 — Josef PETRÁŇ: Karolinum. Praha 2010
- PICCOLI 2009 — Fausta PICCOLI: Per un' "iconografia dell'assedio" nella cultura figurativa padana del XIV secolo. In: I Estratto da Reti Medievali Rivista, VIII. Firenze 2009
- POKORNÝ 1983 — Pavel POKORNÝ: Heraldika ve výtvarném projevu. In: Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, 563–572
- POKORNÝ 2010 — Pavel R. POKORNÝ: Znaky v rotundě v Holubicích. In: Heraldická ročenka 2010. Praha 2010, 82–83
- Pokračovatelé Kosmovy. Praha 1974
- POPOFF 2010 — Michel POPOFF : Bibliographie héraldique internationale. 2010
- PRINET 1923 — Max PRINET: Armoiries françaises et allemandes. Décrites dans un ancien role d'armes anglais– In: Le moyen age : revue d'histoire et de philologie XXXIV., Bruxelles 1923, 223–260
- PŘIBYL/ LIŠKA 1976 — Alois PŘIBYL/ Karel LIŠKA: Znaky a pečete středočeských měst. Praha 1976
- RADOMĚRSKÝ 1995 — Pavel RADOMĚRSKÝ: Koruna králů moravských. In: Moravský historický sborník. Brno 1995, 267–342
- RICHTEROVÁ 1982 — Julie RICHTEROVÁ: Středověké kachle. Praha 1982
- ROYT 2002 — Jan ROYT: Středověké malířství v Čechách. Praha 2002

- ROYT 2010 — Jan ROYT: Ikonografie svatého Václava ve středověku. In: Svatý Václav Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého. Praha 2010, 301–327
- RUDA 1970 — Vladimír RUDA: Znaký severočeských měst. Most 1970
- RŮŽEK 1979 — Vladimír RŮŽEK: Znakové soubory v Evropě. In: Heraldická ročenka. Praha 1979.68–93
- RŮŽEK 1988 — Vladimír RŮŽEK: Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norinberka z roku 1361. In: Sborník archivních prací 38\1.Praha 1988, 37–311.
- RŮŽEK 1994 — Vladimír RŮŽEK: Chebská radnice a její středověké fresky. Cheb 1994
- RŮŽEK 1999 — Vladimír RŮŽEK: K nové interpretaci heraldických maleb v chebské radnici. In: Západočeský historický sborník 5. Plzeň 1999
- RŮŽEK 2000 — Vladimír RŮŽEK: Úvodní slovo ke třem heraldickým studiím Michela Pastoureaux In: Sborník archivních prací L\2. Praha 2000, 329–339
- RYNEŠ 1939 — Václav RYNEŠ: Česká erbovní pověst podle Dalimila. Erbovní knížka na rok 1939. Praha 1939, 81–83
- RYNEŠ 1972 — Václav RYNEŠ: Z osudů českého lva na mincích nové doby. In: Časopis Národního muzea CXLI. Praha 1972, 34–46
- SEDLÁČEK 1922 — August SEDLÁČEK: Sběrka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1922
- SEDLÁČEK 2002 — Pavel SEDLÁČEK: Česká Panovnická a státní symbolika – Vývoj od středověku do současnosti (katalog výstavy). Praha 2002
- SEDLÁK 1978 — Vladimír Jan SEDLÁK: Neznámý znak Přemysla Otakara II. In:Heraldika: bulletin pro pomocné vědy historické č. 3, XI. Jílové u Prahy 1978, 81–85
- SEEMÜLLER / LICHTENSTEIN 1890 — Joseph SEEMÜLLER / Franz LICHTENSTEIN: Ottokars österreichische Reimchronik. In: Monumenta Germaniae historica Bd.: 1. Hannover, 1890
- SEEMÜLLER / LICHTENSTEIN 1893 — Joseph SEEMÜLLER / Franz LICHTENSTEIN: Ottokars österreichische Reimchronik. In: Monumenta Germaniae historica Bd.: 2. Hannover, 1893
- SEIBT 1999 — Ferdinand SEIBT: Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378). Praha 1999

- SCHNELBÖGL 1973 — Fritz SCHNELBÖGL: Das "Böhmische Salbüchlein" Kaiser Karls IV. über die nördliche Oberpfalz 1366–1368. München 1973
- SCHÖNFELLNER–LECHNER 2007 — Helga SCHÖNFELLNER–LECHNER: Gozzo– Stadtrichter und Kammergraf. In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007
- SCHRAMM 1955 — Percy Ernst SCHRAMM: Herrschaftszeichen und Staatsymbolik Band II. Stuttgart 1955
- SCHRAMM 1956 — Percy Ernst SCHRAMM: Herrschaftszeichen und Staatsymbolik Band III. Stuttgart 1956
- SCHUETTE 1927 — Marie SCHUETTE: Gestickte Bildteppiche und Decken des Mittelalters. Band I. Die Klöster Wienhausen und Lüne, das Lüneburgische Museum. Leipzig 1927
- SCHUETTE 1930 — Marie SCHUETTE: Gestickte Bildteppiche und Decken des Mittelalters. Band II. Braunschweig, die Klöster Ebstorf und Isenhagen, Wernigerode, Kloster Drübeck, Halberstadt. Leipzig 1930
- SCHWARZENBERG 1935 — Karel SCHWARZENBERG: Český znak zemský a královský. In: Erbovní knížka na rok 1935. Praha 1935, 11–19
- SCHWARZENBERG 2007³ — Karel SCHWARZENBERG: Heraldika. Praha 2007³
- SCHWIEREN 2007 — Thomas SCHWIEREN: Die Revitalisierung der Gozzoburg aus Architektensicht In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 28–35
- SKALSKÝ 1937 — Gustav SKALSKÝ: Stručný přehled vývoje českého mincovnictví. Praha 1937
- SKALSKÝ 1938 — Gustav SKALSKÝ: České mince a pečeti 11. a 12. století. In: Sborník Národního musea I. (A – řada historická). Praha 1938
- Slovník antické kultury 1974 — Slovník antické kultury. Praha 1974
- SMETÁNKA 2002 — Zdeněk SMETÁNKA: Gotický reliéfní kachel. In: Dějiny a současnost XXIV/3. Praha 2002, 52
- SOUKUPOVÁ 2011 — Helena SOUKUPOVÁ: Anežský klášter v Praze. Praha 2011.
- STEJSKAL 1984 — Karel STEJSKAL: Počátky gotického malířství. In: DČVU I/1. Praha 1984, 284–310

- STEJSKAL 2003 — Karel STEJSKAL: Dějiny umění. Umění na dvoře Karla IV. Praha 2003
- STEJSKAL 2007 — Karel STEJSKAL: Malby v klášteře Na Slovanech a jejich vztah k evropskému malířství. In: Klára Benešová (ed.): Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Praha 2007, 220–267
- STRÁNSKÝ 1946³ — Pavel STRÁNSKÝ: O státě českém. Praha 1946³
- SVOBODA 1996 — Zbyšek SVOBODA: Vznik a vývoj vojenských praporů. In: Sborník přednášek z 1. českého národního vexilologického kongresu. Hradec Králové 1996, 43–56
- ŠEBÁNEK 1931 — Jindřich ŠEBÁNEK: *Recenze k práci Václava Vojtěška*. In: Časopis Matice moravské 55. Brno 1931, 570–574
- ŠEBÁNEK 1969 — Jindřich ŠEBÁNEK: Heraldické obrazy na moravských mincích 13. století. In: Sborník II. Numismatického symposia. Brno 1969. 139–143
- ŠMAHEL 2006 — František ŠMAHEL: Cesta Karla IV. do Francie. Praha 2006
- ŠMERDA 2011 — Jan ŠMERDA: Měna na pomezí Moravy, Slezska, Polska a Uher v první polovině 14. století. In: Král, který létal moravsko–slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského (katalog výstavy ed. David Majer). Ostrava 2011, 341–374
- ŠOLLE 2010 — Miloš ŠOLLE: Po stopách přemyslovských Děpoliců. Praha 2010
- ŠTARHA/ DŘÍMAL 1979 — Ivan ŠTARHA/ Jaroslav DŘÍMAL: Znaký a pečeti jihomoravských měst a městeček. Brno 1979
- ŠVEJDA 2007 — Karel ŠVEJDA: Nástin dějin kláštera na Slovanech ve 20. století a zpráva o opravách kostela Panny Marie a sv. Jeronýma v letech 1990–2005. In: Klára Benešová (ed.): Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Praha 2007, 198–219
- TINZL 2007 — Christoph TINZL: Revitalisierung der Gozzoburg–konservatorische und restauratorische Aspekte. In: Gozzoburg Stand der Dinge – September. Horn 2007, 36–41
- TŘEŠTÍK 2002 — Dušan TŘEŠTÍK: Dynastičtí a zemští patroni Václav, Ludmila, Vojtěch. In: Střed Evropy okolo roku 1000. Praha 2002, 314–315
- TŘÍSKA 1940 — Karel TŘÍSKA: Gelasius Dobner jako pěstitel české heraldiky. In: Erbovní knížka na rok 1940. Praha 1940, 90–92

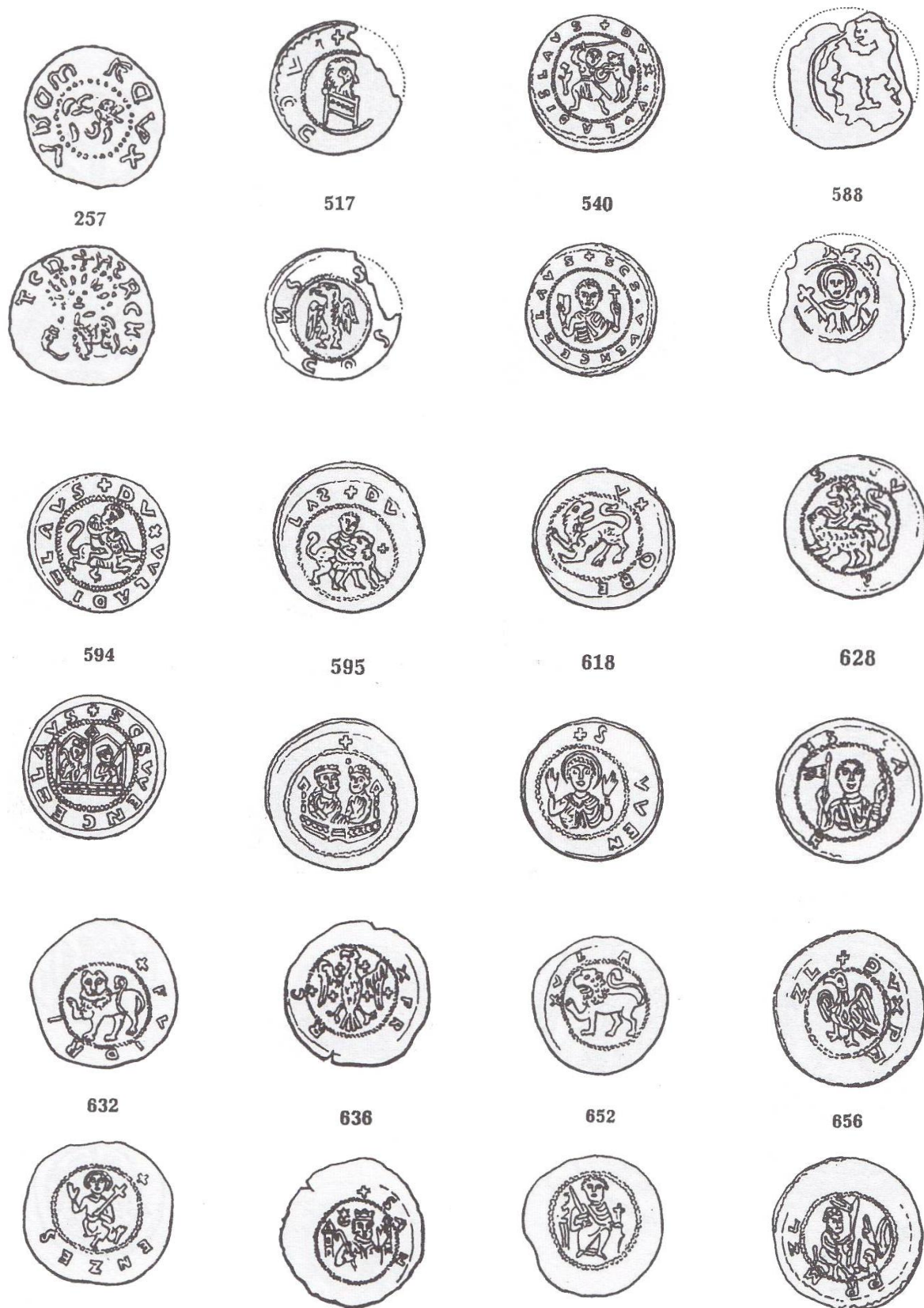
- TURNWALD 1970 — Kristián TURNWALD: Nejstarší výskyt přemyslovských českých znaků na mincích. In: Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze č. 7. Praha 1970,1–14
- URBÁNKOVÁ 1975 — Emma URBÁNKOVÁ: Pasionál Přemyslovny Kunhuty = Passionale abbatissae Cunegundis. Praha 1975
- VAVŘÍNEK / BALCÁREK 2011 — Vladimír VAVŘÍNEK / Petr BALCÁREK: Encyklopedie Byzance. Praha 2011
- VAVŘÍNEK 2011 — Vladimír VAVŘÍNEK: Encyklopedie Byzance. Praha 2011.
- VÍTOVSKÝ 1983 — Jakub VÍTOVSKÝ: Zlatnictví na dvoře Václava II. In: Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, 469–483
- VLČEK 1999 — Pavel VLČEK a kolektiv autorů: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha 1999
- VOBORNÍK 1918 — Jan VOBORNÍK (uspořádal): Dvě kroniky o Štilfrídovi a Bruncvíkovi. Praha 1918.
- VOJTÍŠEK 1921 — Václav VOJTÍŠEK: Naše státní znaky (staré a nynější). Praha 1921, 6–63
- VOJTÍŠEK 1928 — Václav VOJTÍŠEK: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých. Praha 1928
- VOJTÍŠEK 1931 — Václav VOJTÍŠEK: K otázce erbu českého krále. In: Časopis Národního musea 104. Praha 1931,49–62
- VOJTÍŠEK 1958 — Václav VOJTÍŠEK: O erbech na staroměstské mostecké věži. In: Kniha o Praze 1958. Praha 1958, 72–78
- VŠETEČKOVÁ 1999 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách. Praha 1999
- VŠETEČKOVÁ 2000 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnné malby v kostele sv. Jakuba Většího ve Slavětíně. Louny 2000
- WALTHER 1988 — Ingo F. WALTHER: Codex Manesse. Die Miniaturen der Großen Heidelberger Liederhandschrift. Frankfurt am Main 1988
- WIHODA 1999 — Martin WIHODA: Vznik moravského markrabství. In: Český časopis historický 97, č. 3. Praha 1999, 453–475
- WIHODA 2005 — Martin WIHODA: Zlatá bula sicilská. Praha 2005
- WIHODA 2007 — Martin WIHODA: Vladislav Jindřich. Brno 2007
- WILHELM 1980 — Pia WILHELM: Kloster Wienhausen. Die Bildteppiche, Band III. Celle, Kloster Wienhausen 1980

- ZAORAL 1967 — Prokop ZAORAL: O listinách a kanceláři markraběte moravského Vladislava Jindřicha. In: Sborník Matice moravské 86. 1967, 219–230
- ZÁROGA 2011 — Marek ZÁROGA: Jan Lucemburský ve vizuálních pramenech středověku. In: Král, který létal – moravsko-slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského (katalog výstavy ed. David Majer). Ostrava 2011, 71–106
- ZÁRUBA 2008 — František ZÁRUBA: Vlašský dvůr. In: Castellologica bohemia. Praha 2008, 233–286
- ZEHNDER 1990 — Frank Günther ZEHNDER: Altkölner Malerei. Kataloge des Wallraf-Richartz-Museums XI. Köln 1990
- ZVOLSKÝ 1959 — František ZVOLSKÝ: Šachování moravské orlice. In: Moravské numismatické zprávy 6. Brno 1959, 28–30
- ZYKAN 1981 — Marlene ZYKAN: Der Stephansdom. Wien 1981
- ŽEMLIČKA 1986 — Josef ŽEMLIČKA: Století posledních Přemyslovců. Praha 1986
- ŽEMLIČKA 2005 — Josef ŽEMLIČKA: Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců. In: Lesk královského majestátu ve středověku (Lenka Bobková a Mlada Holá ed.). Praha 2005, 35–46
- ŽEMLIČKA 2008 — Josef ŽEMLIČKA: Přemysl Otakar I. In: Čeští králové (ed. Marie Ryantová a Petr Vorel). Praha, Litomyšl 2008, 79 – 92
- ŽEMLIČKA 2010 — Josef ŽEMLIČKA: Smrt posledního Přemyslovce jako součást evropské dynastické „výměny“. In: Čechy jsou plné kostelů Boemia plena est ecclesiis (Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové DrSc., ed. Milada Studničková). Praha 2010, 377–383
- ŽEMLIČKA 2011 — Josef ŽEMLIČKA: Přemysl Otakar II. : král na rozhraní věků. Praha, 2011

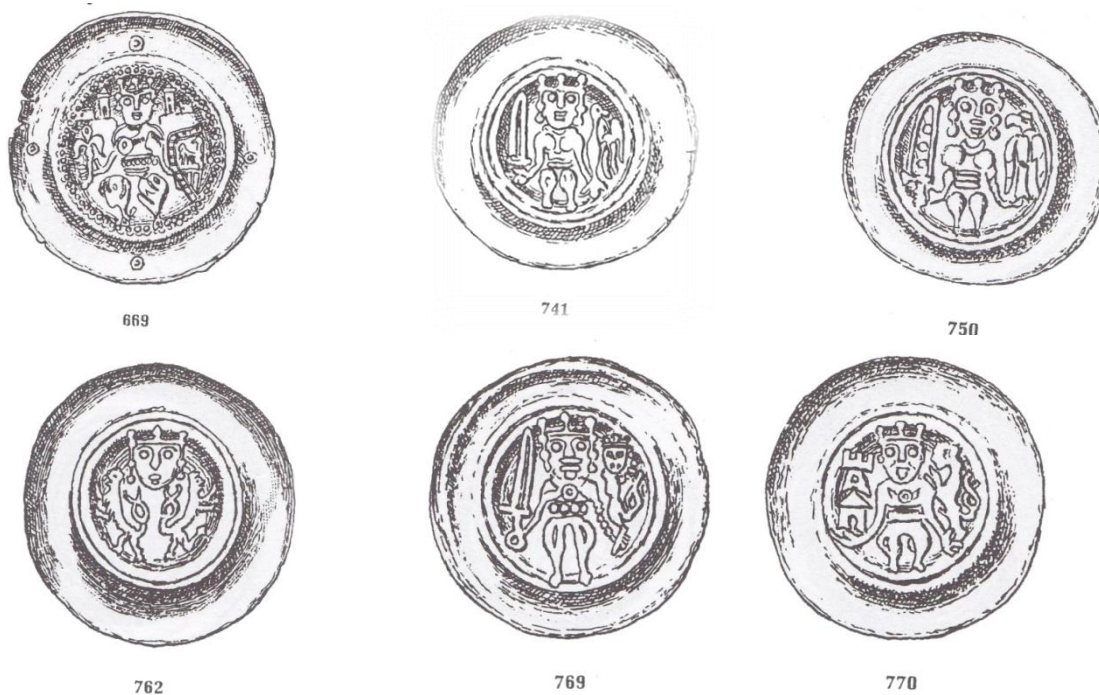
Internetové zdroje:

- www.heraldik.org , vyhledáno dne 12.11 2011
- <http://www.briantimms.net>, vyhledáno dne 13.4 2012
- <http://www.mom-ca.uni-koeln.de>, vyhledáno dne 5. 5. 2012

Obrazová příloha:

1. České denáry; 257 – Jaromír; 517 – neurčená mince; 540 – Vladislav I.; 588, 594, 595 – Vladislav II.; 618 – Soběslav II.; 628, 632, 636 – Bedřich; 652 – Vladislav Jindřich III.; 656 – Přemysl Otakar I. Reprodukce z: CACH 1970–1974.

2. Velké brakteáty; 669 – Přemysl Otakar I.; 741,750 – Václav I.; 762, 769, 770 – Přemysl Otakar II. Reprodukce z: CACH 1970–1974.

3. Pečeť Vladislava Jindřicha, přivěšená k listině, ve které markrabí moravský, povoluje johanitům kolonizovat jejich statky podle německého práva, falsum. Zdroj: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/home>.

4. Český a moravský erb v erbovním sále v Gozzoburgu, Západní stěna sálu, Kremže, Rakousko, 1262-1268. Foto autor.

5. Originály štítů z erbovní galerie z Frauekirche v Norimberku, National Germanische Museum, Norimberk, Německo. Krátce po roce 1358. Foto autor.

6. Moravský erb. Severní stěna erbovního sálu na hradě Lauf an der Pegnitz (Wenzelschloss), Německo, 1361. Foto autor.

7. Reliéf se svatým Václavem. Jižní okenní výklenek erbovního sálu na hradě Lauf an der Pegnitz (Wenzelschloss), Německo, 1361. Foto autor.

8. Tympanon s námětem Korunování Panny Marie určený pro průčelí severní věže, sekundárně umístěný nad brankou do zahrady u kostela Panny Marie Sněžné v Praze, 1347-1348. Foto autor.

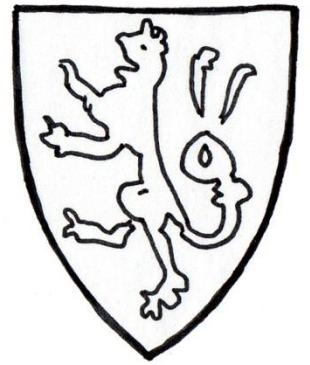
9. Erbovní galerie. Západní vstup na hrad Točnick, kopie heraldického vlysu, po roce 1395. Foto autor.

I.

II.

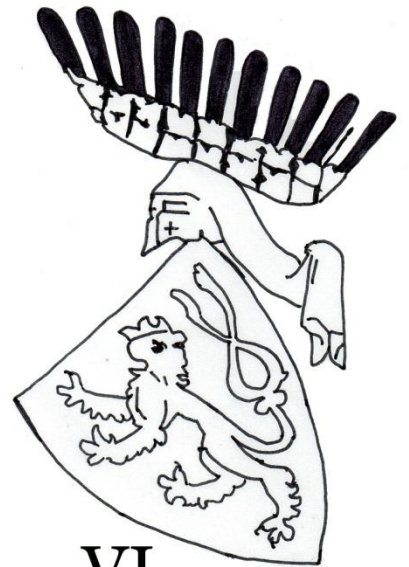
III.

IV.

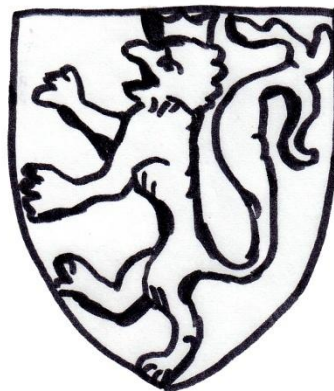
V.

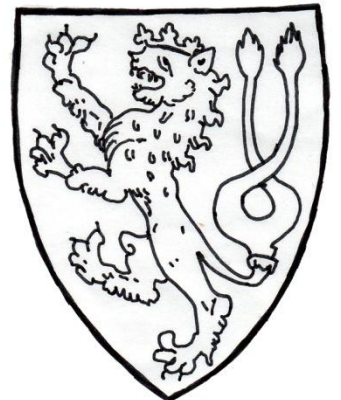
VI.

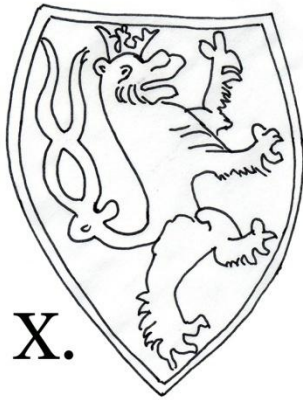
VII.

VIII.

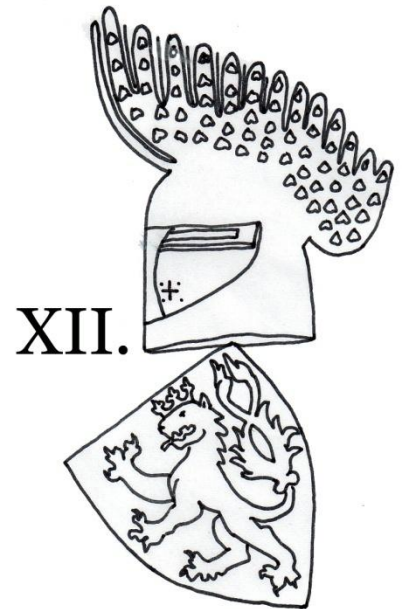
IX.

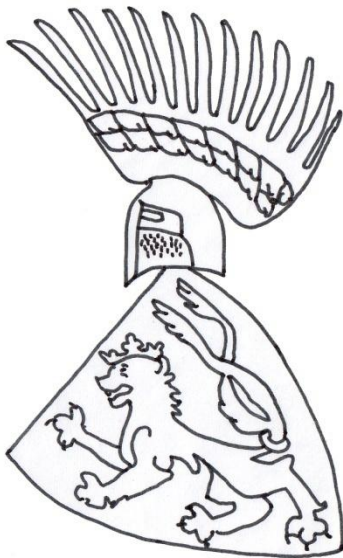
X.

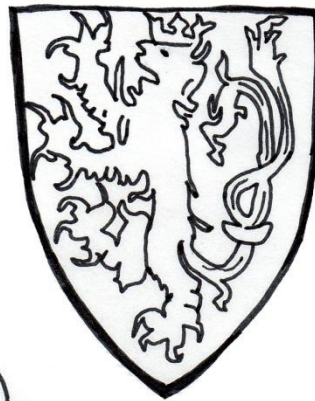
XI.

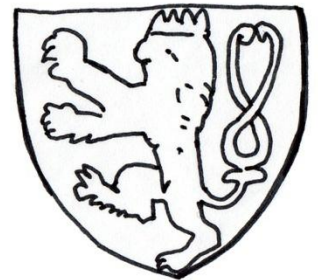
XII.

XIII.

XIV.

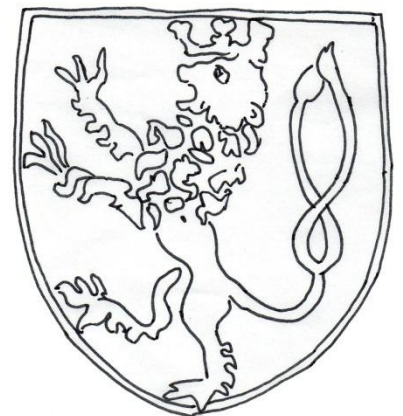
XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

10. Tabulka s vývojem zobrazování figury českého lva. Kresba Barbora Zadražilová.

I. – Ceremoniální meč Přemysla Otakara II. 1251-1278.

II. – Dlaždice pro podlahu v palácové kapli na hradě Zvíkov.
1260- 1270.

III. – Erbovník Wijnbergen. 1265-70 .

IV. – Walfordova role. 1275.

V. – Svorník v gotickém sklepení Poznaňské radnice. Kolem roku
1300.

VI. – Kodex Manesse. 1305-1306.

VII. – Pražský groš Václava II. 1305-1310.

VIII. – Svorník z lucemburské kaple v kostele minoritů v Trevíru
(dnes Jesuitenkirchen). Kolem roku 1320

IX. – Pasionál abatyše Kunhuty. 1321.

X. – Komorový kachel (značený jako č. 55) nalezený ve stavební
přístavbě domu u Staroměstské radnice v Praze. Kolem roku
1300-1330.

- XI. – Tristan Teppich I. Tapiserie z kláštera Wienhausen. Kolem roku 1330.
- XII. – Malovaný skládací knížecí stůl z radnice v Lüneburgu. Kolem roku 1330.
- XIII. – Curyšská role. 1335-1345.
- XIV. – Codex Balduini Trevirensis zvaný Balduinoem. 1340.
- XV. – Hlavice ceremoniálního říšského meče. 1352.
- XVI. – Deskový obraz z oltární stěny v kapli svatého Kříže na Karlštejně. Mistr Theodorik. Po roce 1365.
- XVII. – Armorial de Gerle. 1370-1378.
- XVIII. – Ostensorium s relikvií svatého Víta. Kapitulní kostel v Herriedenu. Před rokem 1378.
- XIX. – Bible Václava IV. 1389-1400.
- XX. – Právnícký sborník Jana z Gelhausenu. 1400–1408.

Seznam vyobrazení:

1. **České denáry.** 257 – Jaromír; 517 – neurčená mince; 540 – Vladislav I.; 588, 594, 595 – Vladislav II.; 618 – Soběslav II.; 628, 632, 636 – Bedřich; 652 – Vladislav Jindřich III.; 656 – Přemysl Otakar I. Reprodukce z: CACH 1970–1974.
2. **Velké brakteáty.** 669 – Přemysl Otakar I.; 741,750 – Václav I.; 762, 769, 770 – Přemysl Otakar II. Reprodukce z: CACH 1970–1974.
3. **Pečeť Vladislava Jindřicha,** přivěšená k listině, ve které markrabí moravský, povoluje johanitům kolonizovat jejich statky podle německého práva, falsum, údajný dvouocasý lev. Zdroj: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/home>.
4. **Český a moravský erb v erbovním sále v Gozzoburgu,** Západní stěna sálu, Kremže, Rakousko, 1262-1268. Foto autor.
5. **Originály štítů z erbovní galerie z Frauekirche v Norimberku,** National Germanische Museum, Norimberk, Německo. Krátce po 1358. Foto autor.
6. **Moravský erb.** Severní stěna erbovního sálu na hradě Lauf an der Pegnitz (Wenzelschloss), Německo, 1361. Foto autor.
7. **Reliéf se svatým Václavem.** Jižní okenní výklenek erbovního sálu na hradě Lauf an der Pegnitz (Wenzelschloss), Německo, 1361. Foto autor.
8. **Tympanon s námětem Korunování Panny Marie** určený pro průčelí severní věže, sekundárně umístěný nad brankou do zahrady u kostela Panny Marie Sněžné v Praze, 1347-1348. Foto autor.
9. **Erbovní galerie.** Západní vstup na hrad Točnick, kopie, po roce 1395. Foto autor.
10. **Tabulka s vývojem zobrazování figury českého lva.** Kresba Barbora Zadražilová.
  - I. – Ceremoniální meč Přemysla Otakara II. 1251-1278.
  - II. – Dlaždice pro podlahu v palácové kapli na hradě Zvíkov. 1260- 1270.
  - III. – Erbovník Wijnbergen. 1265-70 .
  - IV. – Walfordova role. 1275.
  - V. – Svorník v gotickém sklepení Poznaňské radnice. Kolem roku 1300.
  - VI. – Kodex Manesse. 1305-1306.
  - VII. – Pražský groš Václava II. 1305-1310.
  - VIII. – Svorník z lucemburské kaple v kostele minoritů v Trevíru (dnes Jesuitenkirchen). Kolem roku 1320

- IX. – Pasionál abatyše Kunhuty. 1321.
- X. – Komorový kachel (značený jako č. 55) nalezený ve stavební přístavbě domu u Staroměstské radnice v Praze. Kolem roku 1300-1330.
- XI. – Tristan Teppich I. Tapiserie z kláštera Wienhausen. Kolem roku 1330.
- XII. – Malovaný skládací knížecí stůl z radnice v Lüneburgu. Kolem roku 1330.
- XIII. – Curyšská role. 1335-1345.
- XIV. – Codex Balduini Trevirensis zvaný Balduineum. 1340.
- XV. – Hlavice ceremoniálního říšského meče. 1352.
- XVI. – Deskový obraz z oltářní stěny v kapli svatého Kříže na Karlštejně. Mistr Theodorik. Po roce 1365.
- XVII. – Armorial de Gerle. 1370-1378.
- XVIII. – Ostensorium s relikvií svatého Víta. Kapitulní kostel v Herriedenu. Před rokem 1378.
- XIX. – Bible Václava IV. 1389-1400.
- XX. – Právnícký sborník Jana z Gelhausenu. 1400–1408.

Resumé

Erb je nedílnou součástí reprezentace šlechty ve středověku. Počátek používání znaků vychází částečně z historických tradic, ale především z požadavků praktických, daných válečnou zkušeností. Z tohoto důvodu se heraldika řídí pevnými pravidly, která jsou až následkem bojové praxe. Středověký pán se v rámci feudálního systému stává vlastníkem určité země. Erb země pod správou určitého rodu se časem stane identickým se znakem této vládnoucí dynastie. Podobně tomu bylo v Čechách.

Počátek používání erbů je kladen obvykle do 12. století do doby druhé křížové výpravy. České knížectví spojené vazalskou přísahou se Svatou říší římskou, přijímá toto značně zprostředkovaně a pod jejím vlivem přijímá i snad svůj první erb orlice. Velmi záhy se však začne používat i erbu s figurou lva zpočátku jednoocasého. V této rané době se u nás jako reprezentativního znaku panovníka užívá obou figur. Postupem doby v rámci vývoje společnosti se dostává do popředí užívání zejména erbu lva jakožto dynastického znaku Přemyslovců. Orlice je tak chápána jako znak svatého Václava, věčného panovníka a ochránce české země. Původ figury lva by se dal odvozovat také z erbu dynastie vládnoucí v říši (Štaufů), přestože její původ by mohl pocházet i z více zdrojů. Zdvojení ocasu u této figury nastává snad jako důsledek složitých vztahů mezi Přemyslem Otakarem II. a jeho otcem Václavem I. Tímto způsobem se chtěl patrně vymezit vůči svému otci a zároveň i vyjádřit své mocenské ambice a sebevědomí pramenící z nového znaku. Je možné uvažovat o původu druhého ocasu u lva, kterého si přisvojil Přemysl Otakar II. od dynastického znamení Štaufů ze kterého pocházela jeho matka. Dosvědčují to i literární a nepřímé i architektonické či jiné památky. Takto upravený erb pak následně začnou užívat jeho nástupci a následně se stane identickým se znakem Zemí koruny české.

Původ a důvody použití této neobvyklé heraldické figury jsou zajímavé otázky, které však nemají jednoznačné řešení. Složitý je i původ moravské šachované orlice.

Formy figur úzce souvisí se slohovým vývojem umění, jak dokládají umělecké památky. Obdobným způsobem ji ovlivňuje i praktická podoba výzbroje středověkého rytíře, z které heraldika především vychází.

Summary

The Coats of Arms in the countries of the Bohemian Crown in the Middle Ages

A coat-of-arms is an integral part of nobilities' representation in medieval times. The beginning of using coats-of-arms is based on historical traditions, but first of all on practical needs growing up from the war experiences. That's why heraldry has strict and firm rules, which are only consequences of combat experiences. In terms of feudal system medieval Lord becomes an owner of certain country. The coat-of-arms of certain country unites in time with the sign of ruling dynasty. That is also the way, how it happened in Bohemia.

The beginning of the use of the coats-of-arms is classified usually into 12th century, the time of second crusade. In relation to vassal oath with Roman Empire the Czech principality takes over these principles and perhaps its first coat-of-arms - the eagle. A lion figure with one tail as well appears in bohemian coat-of-arms very early. In this period both figures are used by the sovereigns. Subsequently, the lion coat-of-arms, the dynastic sign of Premyslid dynasty, came to the fore. The eagle is the sign of holy Vaclav, patron and eternal monarch of Bohemian country. We can deduce the origin of the lion's figure from the coat-of-arms of the imperial Stauf dynasty; its origin could also come from other sources. Reduplication of the lion's tail perhaps springs from complicated relationships between Premysl Otakar II and his father Vaclav I. Premysl Otakar II evidently wanted to define himself against his father and in the same time to express his political ambitions and self-confidence growing up from his new symbol. This new coat-of-arms will be used by Premysls successors and consequently will become to be the coat-of-arms of Bohemian kingdom.

The form of the lion's figure is closely related to art development, as it's illustrated by the artistic relicts. The form of the coat-of-arms is influenced as well by the development of knight's equipment.